

Tánczos Vilmos

777 PROVERBIUM CSÍKSZENTKIRÁLYRÓL

Az itt közölt szólásokat, helyzetmondákat és közmondásokat az elmúlt négy-öt év folyamán gyűjtöttem Csíkszentkirályon.¹ A gyűjtés úgy történt, hogy amikor Kolozsvárról a szülőfalumba hazautaztam, a mindennapi élethelyzetekben mindig figyeltem az elhangzott sajátos helyi szavakra, valamint állandósult nyelvi szerkezetekre, és elhangzásuk után nyomban fel is jegyeztem azokat. Hazatérve Kolozsvárra, alfabetikus rendben számítógépbe vezettem a nyelvi gyűjtés anyagát. Így állt össze egy jelenleg mintegy 2500 lexikális egységből (szóból és állandósult szókapcsolatból) álló gyűjtemény, amelyből az itt közölt 777 proverbiumot kiválogattam. A gyűjtést nem tekintem lezártnak.

A közölt proverbiumok között vannak olyanok is, amelyek viszonylag tágabb körben – akár az egész Székelyföldön is – ismertek, tehát valóban állandósult nyelvi szerkezeteknek tekinthetők. Mások csak egy egészen szűk környezetre (faluk, utcák, család) jellemzők, sőt vannak olyanok is, melyek teljesen egyéniek és egyszeriek, azaz olyan nyelvi villanások, amelyek egy-egy adott helyzetet ragadnak meg.

A proverbium fogalmát tágra értelmezem. A jegyzékbe egyfelől felvettem olyan egyszerűnek tűnő, de valójában bonyolult jelentésszerkezetű szavakat is, amelyek vaalmilyen képi szemléleten alapuló jelentésváltozás következtében váltak a szólásokkal egyenértékűvé. Ezek olyan képi metaforák, amelyek ugyancsak egy-egy jól körülírható szituációban használatosak. Például: „beléfekszik (vmibe)” = ’makacsul ragaszkodik vmihez’, „beléjár (vmibe)” = ’intézkedik vmi érdekében’, „beléúszik (vmi vmibe)” = ’elvész vele együtt, rámeleg valamire’, „éget (vkit)” = ’elárt, hibáztat, támad vkit’, „élbe állnak/vannak” = ’szemben állnak egymással, haragszanak egymásra’ stb. Másfelől néhány rövid rígműs, mondóka, sőt kisebb epikum is bekerült a jegyzékbe, ezek ugyanis olykor ugyancsak proverbium értékűek, mert a közösség állandósult jelentéssel alkalmazza őket egy-egy élethelyzetre. Egyes rímes-ritmikus rígműsok idesorolásának jogos

volta vitathatatlan („Kihánt-vetett eleje, / s nincs egy vékaféje!”), de még bizonyos egyszerűbb narratív szerkezetek is lehetnek proverbiumszerűek, hiszen ugyanúgy modellálhatnak egy-egy adott élethelyzetre, mint a proverbiumok.

A műfaj tágabb értelmezése tehát az alkalmazás és funkció oldaláról teljesen indokolt. A proverbiumok és az egész szókincs természetes, szerves egységéről ezt írja Ujváry Zoltán: „A proverbiumok a beszédben a szókincs részeként, attól elválaszthatatlanul élnek, és töltik be feladatukat. Ez az egyetlen népi műfaj, amit a tudomány választ ki, és rekeszt el a szókincsből, és teszi önálló vizsgálat tárgyává. A nép erről a műfajról mitsem tud. Közmondásai, szólásai kultúrájának természetes alkotóelemei voltak és maradnak.”²

A másik nagy kérdés, amely a jegyzék összeállításakor felmerült, a használat körére és a nyelvi szerkezetek állandóságára vonatkozik. Azokat a nyelvi kifejezéseket, amelyek kétségtől nyilvánvalóan ugyan, de amelyeket a magyar köznyelv is ismer, illetve amelyeket viszonylag szélesebb körben elterjedteknek gondoltam, nem vettem fel a jegyzékbe. Felvettem viszont azokat, amelyeket a Székelyföldön bizonyára sokan ismernek, de elterjedtségük talán már ott sem általános. Vannak olyan állandósult nyelvi szókapcsolatok is, amelyeket az egész falu ismer ugyan, de a proverbium háttérben álló megtörtént esemény, a hajdani élő szituáció a közösségi tudatban már elhomályosult vagy éppen manapság van elhomályosulóban. („Érdéke, mind a Vinnyogó disznájának”, „Állva aluszik, mind a Czikó Balázs malacca”, „Mégdógozza, mind Fülöp Sepszit” stb.) Sok nyelvi kifejezés érvényességi köre még ennél is szűkebb, csak egy-egy szomszédságra, korcsoportra, rokonsági körre, nagycsaládra stb. szorítkozik. („Vigyed, fiam, vigyed, hogy ne légyen nekéd se, s nekem se”, „Vátozik, mind a Mészáros Béla húsa” stb.) Végetetül vannak egészen egyéni nyelvi kifejezések, sőt csak egyszeri alkalommal használt képi lelemények is, amelyekről elképzelhető ugyan, hogy

¹ Csíkszentkirály alsíki község Csíkszeredától 7 kilométernyire. A 2002-es népszámlálás szerint 2478 lakosa volt, ebből 2414 magyar, 41 román, 23 cigány. Vallási megoszlás szerint: 2384 római katolikus, 42 ortodox, 2 görög katolikus,

35 református, 9 unitárius, 6 egyéb vallású.

² UJVÁRY Zoltán: Ló a gömöri nép szólásaiban, *A Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Társaságának Évkönyve 2000*, XXXVIII, 447.

egy-egy hasonló élethelyzetben megismétlődhetnek, de semmiképp nem tekinthetők állandósult közösségi nyelvi formáknak. (Például: „A fa kidőlt, s a gyümölcs szértehullott” = ’a családot összetartó idős személy meghalt, és az utódok szétszéledtek’, „Égy malmot bé kell állítani, hogy öröljön” = ’meg kell alapozni egy vállalkozást, ami a jövőben hasznot hajt majd’ stb.) Az ilyen képek olykor annyira egyéni jellegűek, hogy csak nehezen szótározhatók. Egy-egy egészen sajátos nyelvi kifejezés a közösségi tudatban olykor egy-egy mindenki által ismert személyhez kötődik, és amikor elhangzik, a beszélők rendszerint utalnak is arra, hogy kitől származik az illető állandósult szókapcsolat („amint ez és ez mondta vót”, „ahogy valaki mondta vót”, „XY-ként”, „XY szójárása vót, hogy” stb.).

A nyelv képei köztudottan szorosan kötődnek ahhoz az életvilághoz, amely létrehozta őket, és egy részük emiatt idővel el is tűnik. Néhány ilyen „történelmi” helyi proverbium: „Helyezkédik, mind Kécc-kécc jeddző Bakalatt” (az első világháború előtti tagosítás idejéből); „Árpapó s zablepény, / ezt hozta a szébb jövő” (a második világháború alatti magyar világból); „Lötyt ide, lötyt oda – nyóc óra!” (a ’80-as évek diktatúrájának korából) stb. Egy-egy proverbium vagy egyéb képnyelvi kifejezés akkor is hosszú ideig fennmarad, ha az eredeti szituációt vagy személyeket a közösség már elfelejtette, és a proverbiumot létrehozó életvilág is eltűnt az időben, de az állandósult szókapcsolatban képszerűen kifejezett, megjelenített tartalom minden korban aktualizálható. (Például: „Mëgdógozza, mind Fülöp Sepszit”, „Helyezkédik, mind Kécc-kécc jeddző Bakalatt” stb.) Képi kifejezések ma is keletkeznek, de a hagyományos közösségi életvilág felbomlása miatt ezek érvényességi köre már nehezebben állapítható meg.

A jegyzékben a proverbiumokat egy-egy CÍMSZÓHOZ soroltam be, ami a proverbiumok valamelyik

közös jellemző szava, tehát hívószónak is tekinthető. Az egy címszóhoz (hívószóhoz) besorolt állandósult szókapcsolatok után → jellel utaltam azokra a *más címszóknál* található proverbiumokra is, amelyekben ugyancsak előfordul ugyanez a hívószó. A címszók mindig köznyelvi alakban jelennek meg (a hangalaki tájszavaknak is köznyelvi alakját adtam meg), de a címszók közé besoroltam valóságos tájszókat is, olyanokat, amelyeknek nincsen köznyelvi alakjuk (pl. „foszt” = ’rongy’, „gac” = ’ág’, „koszt” = ’karó’ stb.). A székely tájszavak jelentését – akár címszóban, akár példamondatokban bukkantak fel – mindig lapalji jegyzetekben adtam meg.

Maguk az állandósult szókapcsolatok vastag betűvel vannak szedve. Ha egy címszóhoz több proverbium is tartozik, ezeket alfabetikus sorrendben közlöm. Kerek zárójelben találjuk a proverbium nem kötelező elemeit: „Ki mit keres, (hamar) megkapja.” Ugyancsak kerek zárójelbe kerültek a mondatba való behelyezést segítő vonzatok: „Beléúszik (vmi vmibe).” Szögletes zárójelbe tettem azokat az alakváltozatokat és egyéb nyelvi szerkezeteket, amelyekkel adott esetben a proverbium valamely része helyettesíthető: „Jártást [jártásba] vész(én).” A proverbium után macskaköröm között találjuk a szókapcsolat ’jelentésmagyarázatát’. Ezt követi idézőjelben egy vagy több „példamondat”, majd legvégül néprajzi jellegű magyarázatok következnek, esetleg megjegyzések a stílusminősítésre és a használati körre vonatkozóan. A szócikkek itt felsorolt utolsó szerkezeti elemei, amennyiben nem volt rájuk szükség, olykor el is maradtak. Például néprajzi magyarázatokat viszonylag kevés szóláshoz fűztem, sőt néhol a példamondatoknak sem éreztem szükségét. A példamondatok jelentős része valóban elhangzott, és helyszínen került feljegyzésre, más részüket magam írtam a jegyzék összeállításakor. Mivel a közösség tagja vagyok, magamat is hiteles forrásnak tekintem.

Tánczos Vilmos – Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék, Kolozsvár; tanczosvilmos@yahoo.com

Függelék

ADÓSSÁG

1. **Akinek adóssága nincsen, az má gazdag.** ’örülj annak, hogy a magad ura vagy, ne vágyakozzál a gazdagságra’

ÁG

2. **Az ágak hegyin [a fák tetején] jár az esze.** ’nem figyel oda, máshol jár az esze’

3. **Fél ágat vet.** ’abbahagyta, amit elkezdett, nem folytatott vmít, nem teljesítette azt, amibe belefogott’ „Rózsának se vehetünk fél ágat, muszáj megbeszélni mindent, még ha sokba és kerül a telefon.” – Főleg beszédre, munkavégzésre használják. A szólás eredete a kenderfeldolgozás köréből származik.

A kendermotollálás során, ha valaki hibásan félágot vetett, ez a rendellenesség később bonyodalmakat okozott, akadályozta a fonállal való munkát. Innen származik az ’abbahagy’, ’rendellenesség, hiba’ átvitt értelmű jelentés.

AGY

4. **Főzi az agyát.** ’erősen gondolkodik, töpreng, gondban van’ „Örökké főzi az agyát, hogy hogy lehetne még jobban csinálni.” → *csimmasz* (Félmént a csimmasz az agyára.)

ÁGY

5. **Ágyba kicsike, böcsübe nagy.** ’serdülőkorú leány vagy leány’ „Lējánnak még kicsike vótam, böcsübe nagy.”

AJTÓ

6. **Bétész az ajtót (vkinek).** 'elárt vkit, tönkretesz' „A kölyök jól bétette az ajtót az apjájéknak.”
→ *segg* (Seggel ajtót tészén.)

ALÁZATOS

7. **Minél alázatosabb, annál gyalázatosabb.** 'a képmutatón alázatos embertől óvakodni kell'

ÁLDÁZÓDIK

8. **Áldázódik.** 'búcsúzkodik' „Sokat ne áldázódj, hanem indulj!” „Addig áldázódtunk, hogy a busz az orrunk előtt elment.”

ALIT

9. **Alit (vkitől v. vmiből).** 1. Alit (vkitől). 'saját belső meggyőződését, akaratát követve nem törődik vkivel, nem respektál vkit, nem fél vkitől' „Az égyetlenke úgy el van kényeztetve, hogy nem alit senkitől sémmit.” 2. Nem alit (vmiből). 'nem tér ki vmiből, végzi hanyatt-homlok, dolgozik egyformán, kitart mellette, erősödik, rá sem hederít senkire.' „Esseni kezdett, de ő, aminek nekifogott, azt csak csinálta, dőgozott hanyatt-homlok, nem alított a munkából.” – A jelentésszerkezetben a 'belső meggyőződésen' és a 'kitartáson' van a hangsúly. Ezek a jelenségek kapcsolják össze a két jelentésárnyalatot.

ÁLLAT

10. **Ha állatot tartasz, rúdat és tarts a bőrnek!** 'aki állatot tart, akár mikor számíthat az állat elhullására, pusztulására is'

ALMÁSSZEKER

11. **Nehogy valami almásszeke után elbódorogjál!** 'nehogy eltévedj' – Tréfás, kedveskedő. Csíkban, ahol a hideg éghajlat miatt nem termett meg a nemesebb gyümölcs, régen a gyermekek szaladtak az Udverhelyről jött almás- és szilvásszekerek után.

ALSZIK

→ *éjszaka* (Rövid az éjszaka, sokan aludgyák, s nekünk kicsi jut belőle.)

→ *malac* (Állva aluszik, mind a Czikó Balázs malacca.)

ARANY

12. **Áron fejje az arany se ér.** 'értékes dolognak túlságosan nagy árat szabnak' „Héjába van jó helyt az a besső³, de annyit nem adnak érte, met áron fejje az arany se ér.”

13. **A tiszta aranyat a rozsda se fogja.** 'a vétlen, ártatlan emberről leperget a vád'

ARASZ

→ *öl* (Az öl eltőt, s az arasz immá eltelik.)

ÁRPACIPÓ

14. **Árpacipó s zablepény, / ezt hozta a szébb jövő.** 'szegénység a világban, csalódás a vezetők ígéreteiben' – A szólás az 1940–1944 közötti „kicsi magyar világ” idején keletkezett, ami a háborús helyzet, a szegénység miatt nem váltotta be a hívatatosan hangoztatott „Szébb jövőt!” jelszavát.

ÁRVÍZ

15. **Úgy várnak, mind az Ót mejjékiek az árvizet.** 'nem várják' – A falu egyik része, az ún. Ót mejjéke az Olt közelében,

alacsony területen fekszik, tehát a falurész lakói állandóan rettegtek az árvízről.

ASSZONY (feleség)

16. **Az embér nem örökké tudja, hogy métt veri az asszont, de az asszon örökké tudja, hogy métt kapott.** – Tréfás.

→ *ló* (A lónak s a fehéknépnek ne higgy!)

→ *ló* (A lovat s az asszont úgy szeresd, hogy ne tudja.)

→ *sír* (Mikor a sírját hétször megkaszáltad, akkor tudod még, hogy kivel éltél.)

ÁTOK, ÁTKOZ

17. **Elátkozza még a földet és.** 'nem válik be, rosszul sikerül vmi, és az illető megbánja, amit tett' „Úgy rothad a pityóka pincébe, hogy elátkozzuk még a földet és, ahol termett.”

→ *pap* (Még a napod és átkozott, melyik nap a papot emlégeted.)

BAB

18. **A babot nem a leviétt főzik.** 'haszna kell legyen annak, aki foglalkozik a munkával, üzlettel stb.' „A bornyút a mészáros megvette, de kicsit adott érte, met ugyé, a babot se a leviétt főzik, ő és kell nyerjen rajta valamit.”

BAGOLY

19. **Te, Isten baglya!** – Kedveskedő megszólításként, megrovásként, amikor valaki együgyűen vagy tudatlanul cselekszik: „Ugyanbiza hova vesztél el, te, Isten baglya?!”

20. **Ügyelj, met a rézfaszú bagoly megreszel!** – Gyermekek ijesztésére mondják. A „rézfaszú bagoly” mint mitikus ijesztő hiedelem az egész magyar nyelvterületen elterjedt. Az általános elterjedtség ősi voltának egyik bizonyítéka. Keveset lehet róla tudni, a hiedelemkör szemantikai modellje meglehetősen egyszerű. Csíkban azt tudják róla, hogy „jó” és hogy „megreszel”, a kalotaszegi Mérában „fűtyül” is.

→ *fász* (A bagoly a faszát leeresztette.)

BAJ

21. **A baj elől kiállani nem lehet.** 'a bajt nem lehet elkerülni' „Héjába ügyelsz magadra, a baj elől kiállani nem lehet.”

22. **Ha a baj jó, fogadni kell.** – A szólás kétértelmű: 1. 'a bajt, nehézséget el kell fogadni', ti. nem az embertől származik. 2. 'a bajt, nehézséget vendégként kell fogadni', ti. a vendég iránti tisztelet a legfőbb törvények egyike.

23. **Ha tángyérokra ki-ki kiténné a maga baját, s az embér választhatna, akkor előbbször mindénki a magáéhoz nyúlna.** 'a szomszéd baja, nehézsége még nagyobb, mint a miénk'

→ *öreg* (Jó az öreg a háznál, ha nincs baj és, bajt csinál.)

BAJUSZ

24. **Ügyelj, met a bajusszunk összeakad!** 'vigyázz, mert konfliktus támad közöttünk, velem gyűlik meg a bajod'

BAKBŰZ

25. **Bakkbűz.** 'humortalan, magányos férfiember' „Ehhéz a bakkbűz Zoltihoz se fog soha valami fejérnép hëzzamënni.”

BAKLAT

26. **Csí, Berta, me a nyúlak baklatnak!** 'hallgass, ne zavarj vmit' – Bartis Lajos gyermekkorában mondta a testvérének,

³ Belső telek.

amikor a nyulak a házban párosodtak. Az illetőn rajtamaradt egész életére a Csi Laji gúnynev.

BÁL

27. **Ha bál, légyen bál!** 'ha vmiben benne vagyunk, legyünk benne teljes mértékben'

→ *szüret* (A szüret után bál és lesz.)

BAMBUC(KA)⁴

28. **Csęcęc** adok s bambucot, csak mon(dd) még, ki bántott! – Gúnyos értelmű. Azt az anyát szokták így gúnyolni, aki túlságosan védi a gyermekét, és annak minden gyermektársadalombeli sérelmét igyekszik megtorolni a többi gyermekeken.

BÁRÁNYBŐR

→ *cigány* (Láttam én a cigán hátán juhbőrt és, s báránbőrt és!)

BARÁT

29. **Barát, barát, de a túrótt pénzéért mérik.** 'anyagi dolgokban a barátot is méltányosan kell kifizetni'

BÁRSONY

→ *disznó* (Disznyóra bárson köntös.)

BASZIK

30. **Búvalbaszott.** 'szomorú, lehangolt' „Métt vagy ma olyan búvalbaszott?” – Durva.

31. **Jaj, hogy apád baszott vóna nyúlat helyetted (hogy futál vóna el)!** „Jaj, hogy apád baszott vóna nyúlat helyetted, hát ezt métt csináltad, hitván kölyök!” – Helyzettől függően tréfás vagy komoly átokformula, szitokszó gyerekhez, amikor valami olyan rosszat tesz, amitől a felnőtt hirtelen meglepődik.

32. **Mégbaszta az üst az ordát.** 'elromlott, rosszul sikerült vmi' „Új fűtő⁶ rakattak, de nem vállott bé, met fűtölt erőssen, úgyhogy mégbaszta az üst az ordát. Ejisze jobb lett vóna, ha a régivel maradnak.”

33. **Ne baszd a szart!** 1. 'ne csináljad kitervelten a helytelen, káros dolgot' 2. 'ne ösztönözz vkit vmi helytelen dologra' 3. 'ne piszkáljad a dolgot'

34. **Nem baszunk szekerén, me ráz!** 'nem ért egyet a javaslattal, tervvel' „Hogy én ezétt annyi pénzt adjak? Na, nem baszunk szekerén, me ráz!”

35. **Örökké az erősebb kutya baszik.** 'a versenyben mindig a hatalmasabb, gazdagabb emberé a haszon, a győzelem'

BÁTOR

36. **Bátor (vkihez).** 'ismerőse, bátor, közvetlen, bízik benne' „Bátor vótam hézza én és.”

BEAVUL

37. **Beavul (vki közé).** 'használható válik a környezetéhez' „Laci minden nap égyütt iszik a cigányokkal, beavult má közéjük rendesen.”

BÉBÍRÓS

38. **Bébíró.** ~ **Nem bébíró.** 'van ~ nincs joga, tulajdona az illető közösségben' „Neki se apja, se anyja nem idevaló, ő itt Szenkirályon égyváltalan nem bébíró.”

BEGYEZ

39. **Bégyez (vki).** 'huncutkodik, kelletti magát, magára vonja a figyelmet' „A ló se mind ló. Az úton úgy bégyeznek, s mikor a nehez terüvel menni kell, curukkolnak.” „A léányok mind ott bégyeztek az úton vasárnap délután.”

BÉKA

40. **Merkél⁷, mind a béka a csihánba.** 'haragosan néz, haragszik valakire' „Nem szól hézzám, csak merkél réjám, mind a béka a csihánba.”

BÉKESSÉG

41. **A családi békességet mindénki úgy teremti még, ahogy tudja.** – A családi békesség megteremtésének sok módja van, a helyzettől függ minden. Nem szabad elítélni, megszólalni senkit az alkalmazott módszerért.

BELÉFEKSZIK

42. **Beléfekszik (vmibe).** 'makacsul ragaszkodik vmihez' „Belé vót feküve a malacvásárba!”

BELÉJÁR

43. **Beléjár (vmibe).** 'intézkedik vmi érdekében' 'lekenyerez vkit vmi érdekében' „Mind járt belé, hogy kapja meg a betegsegélyt, még vérvételre és el vót Széredába.” „Sikerült nekik, de belé és jártak szépen!”

BELÉNYUVAD

44. **Ha az Ótba belényuvad, ide haza ne jere!** – Akkor használják, ha óvatosságra intenek valakit. A paradoxon miatt tréfás, kedveskedő.

BELÉÚSZIK

45. **Beléúszik (vmi vmibe).** 'elvész vele együtt, rámegy vmire' „Beléúszik a nyugdíj a gazdálkodásba.” „A tehen ára és beléúszott a házvásárba.”

BELEÜT

46. **Beleüt.** (hideg, fájdalom vmilyen testrészbe) 1. 'beleáll a hideg a végtagba, megfagy' „A lábomba a hideg beleütött.” 2. 'beleáll a fájdalom' „Közbe-közbe a dörékamba belé-beléüt a fájdalom, nyílaldosik erőst.” – A hideg és a betegség itt általános alany. Mitikus-mágikus képzet van mögötte: a fázást, a betegséget stb. gonosz démon okozza.

BENNHÁLT

47. **Bennhált víz (vki).** 'kedvetlen, otthon ülő' „Ő és csak olyan bennhált víz lett immá, mind amilyen én vagyok.”

BÉROMLIK

48. **Béromlik (vhova).** 'beesik vhová, úgy, hogy közben alatta összetörik vmi rozoga vagy törékeny dolog' „Béromlottam ide a málnavészbe.” „Leszakadt alatta az állás, s béromlott az istállóba a juhok közü.”

BESZÉD

49. **A beszédnél könnyebb nincsen.** 'beszélni, véleményt nyilvánítani könnyű'

BESZÉLGET

→ *felé* (Jó felé beszélget.)

⁴ Cukorka.

⁵ Női mell, emlő, állat tőgye.

⁶ Kályhát.

⁷ Haragosan néz.

BICIKLI

50. **Égy bicigli, / két bicigli, / László Gábor / megközöli!**
– A harmincas években csak két kerékpár volt a faluban. Az egyik tulajdonosa állítólag este sötétben ittasan szembement egy közeledő autóval, mert azt gondolta, hogy két másik kerékpár jön vele szemben. A történet minden bizonnyal nem volt igaz, de létrejött és a hozzá kapcsolódó rímes rigmus jelzi azt, hogy a technikai újdonságok foglalkoztatták a népi képzeletet. Megjelenésük voltaképpen anomália, és a lehetséges rendelkezéseket, visszásságokat a folklórban történő kibeszélés szintjén meg kell oldani. A szólás jelentése tehát: 'el akar menni két dolog között, holott ott nincsen számára hely'.

BIKA

51. **Mindén türkös⁸ bika a maga fejire hányja a földet.** 'a verekedős, kötekedő természetű ember magának szerez bajt'

BIZONYTALAN

→ *kutya* (Bizonytalan, mind a kutya vacsorája lámpafűvés után.)

BOCSKOR

52. **Réggel a bocskor nem merül még.** 'megfagy reggelre a föld, befagy a víz' – Időjóslás. Ősszel, tavasszal mondják fagyponthoz közeledő hőmérsékletek idején.

BOG

53. **Fa bog nélkül, s embér hiba nélkül nincsen.** 'el kell nézni a másik hibáját, türelmesnek kell lenni'
→ *felbogaroz* (Felbogarozza a farkát.)

BOGÁR

54. **Aki bogár után menyén, hamar szarba habarodik.** 'aki nevetséges célokat akar megvalósítani, komolytalan vagy bolondos embereket követ, hamar bajba kerül'

BOKOR

→ *szállás* (Mindén bokor szállást ad.)

BOLDOG

→ *szegény* (A szegén embér örökké boldogabb.)

BOLOND

55. **Bolondnak az Isten és megbocsát.** 'elnezi vmit vkinél' – Helyzetmondatként, nem közmondásként használják: ha valaki, aki nem bolond (!), ésszerűtlenül, kártékony módon cselekszik, elnézzük, megbocsátjuk neki.

56. **Bolondnak bolond a tanácsa és.** 'nem szabad tanácsot elfogadni a bolondtól'

57. **A bolondtól és lehet tanulni.** 'mindenkit meg kell hallgatni, mindenki véleményét figyelembe kell venni'

→ *fej* (A bolond fej miatt a test sokszor sokat szenved.)

→ *gal* (Bolond embér, ki mindén galhoz⁹ hëzzarúg.)

BOR

→ *szőlő* (Tudod-é, hogy szőlőlőből és lehet bort csinálni?)

BÖLCSŐ

→ *ágy* (Ágyba kicsike, böcsübe nagy.)

BŐR

58. **A bőre a rúdra kerül.** 1. 'megdöglik' (állat) 2. 'meghal' (ember) – Durva.

59. **Bőröl (vkit). ~ Megbőröl (vkit).** 'megfizettet vkit vmiért, kizsákmányol' 'Ha az ügyvédék kezibe kerülsz, jól megbőrölnék.' 'Ugyanbiza az autószerelő bőröl-é erőst tégedét?' – A proverbium elsődleges jelentése: 'lehúzza róla a bőrt'. Ebből keletkezett az átvitt jelentés.

60. **Csuda, hogy a bőre és megvan.** 'sokat nyűtték, sokat dolgozott, nehéz sora volt, csoda, hogy még egyáltalában él' 'A csuda, hogy még a bőröm és megvan, amennyit én életembe dógóztam.'

→ *állat* (Ha állatot tartasz, rúdat és tarts a bőrnek!)

BÚCSÚ

61. **A búcsút pénzzel járják.** 'pénz kell vmihez' – Általban olyan dologra mondják, ami nem létszükséglet, esetleg szórakozás, de felvállalja az ember, noha költségekkel jár.

BUDA

→ *Kassa* (Ésszejár Karsát, Budát.)

BUTA

→ *gazdasszony* (Teli kamarának okos gazdasszonya, s az üresnek buta.)

BÜKKFA

62. **Aki elmént, hogy a bükkfánál jobb tűzifát keressén, az még odavan [az még keresi v. az még nem jött vissza].** 'a bükkfa a legjobb tűzifa, nem lehet nála jobbat találni'

BÜZÜL¹⁰

63. **Oda se büzül.** 'nem törődik vele, oda se figyel, rá se hederít' 'Többen tanácsolták, hogy ne folytassam, de én réjlik se büzültem, hanem csináltam tovább.'

CÉRNA

64. **A cérna és, ahol vékon [legvékonyabb], ott szakad el.** 'a baj mindig a gyengével, a védtelennel történik'

CERUZA

65. **A cërüza fogékony, s a pappir türelmes.** 'a papír mindent elbír, felelőtlen módon is lehet leírni, feljegyezni vmit'

CIBERE

66. **Az embér hëjába húzza a cibré [cibërét]¹¹ nyársra.** 'a szegény ember hiába ágál, képtelen többet mutatni, megvalósítani a valóságos helyzetnél, lehetőségeknél' 'Nem lehet böcsködni¹², ha nincsen pénzöd, nem tudsz vásárt csapni, hëjába húzod a cibré nyársra.'

CIFRA

67. **Úti cifra, házi rossz.** 'házon kívül cifrázkodó, otthon hanyag asszony'

CIGÁNY

68. **A cigán és aszonta vót, olyan szegén nem tud lenni, hogy ígyirni ne tudjon.** 'felelőtlenül ígérgetni könnyű, bármikor lehet'

hanem általában a gyengébb kalóriatartalmú leveseket, amelyekben nincs vagy csak kevés a zsiradék.

¹² Nagyképűsködni.

⁸ Kötekedő, verekedős természetű.

⁹ Röghöz, göröngyhöz.

¹⁰ Szagol.

¹¹ Csíkban nemcsak a korpalevest nevezik *cibrének* vagy *cibërének*,

69. **Láttam én a cigán hátán juhbőrt és, s báránbőrt és!** 'láttam már öreg halottat és fiatalat és' – Magyarázata: „A báránbőrre és sor kerülhet, nemcsak a juhbőrre. Az öregnek meg kell halni, de a fiatal és meghalhat.”

70. **Olyan fekete, mind a cigánszar.** 'nagyon fekete, sötét'

71. **Panaszkodik [sír] [sonyorog], mind a kárvallott cigán.** 'látványosan, túlzottan panaszkodik, sajnáltatja magát'

CIGÁNYKERÉK

72. **Veti a cigánkereket.** 'hetvenkedik, fogadkozik' „Kosztándi, a mérnök vette a cigánkereket, szökött, mindenképpén meg akart engemét büntetni.”

CINKUS

73. **Ki van húzva a cinkus rēja. ~ Rēja van húzva a cinkus.** 1. 'meg akarják büntetni, haragszanak rá' 2. 'a pusztulásra, eladásra stb. szántak közé van sorolva'

CSALÁD

→ *békesség* (A családi békességet mindenki úgy teremti meg, ahogy tudja.)

CSALÁN

74. **Csihánra pisilt.** 'mérgecs, ingerlékeny' „Hát mi van ma veled? Csihánra pisiltél?”
→ *béka* (Merkél, mind a béka a csihánba.)

CSAP

75. **Csap¹³ kiszúrta, s hájdé!** 'ne beszéljünk, hanem gyerünk dolgozni' – A szólás alapja egy ismeretlen helyen megtörtént esemény. Egy gazda, akinek a fél szeme „hibás” volt, kaszásokat fogadott napszámba, és kegyetlenül hajtotta, dolgoztatta őket. A kifulladás, kifáradt kaszások egy adott pillanatban megkérdezték tőle, hogy mi történt a szemével, ti. arra számítottak, hogy amíg a történetet hallgatják, megpihenhetnek egy kicsit. De a félszemű gazda válasza csak ennyi volt: „Csapkiszúrta, s hájdé!” (A szókapcsolatot gyorsan, hadarva, sietve kell kimondani.) – Egyéni használatú, szűk körben ismert szólásról van szó. A történetet egy Balla Károly nevű, vicces kedélyű csíkszentmártoni férfi mesélte, aki a csíkszentkirályi hordó- és parkettgyárban dolgozott.

76. **Nem ér egy hát csapot.** 'semmirevaló ember'

CSECS

→ *bambuc* (Csécsét adok s bambucot, csak mon[dd] még, ki bántott!)

CSEREPESEKEDIK

77. **Cserepeskedik.** 'szertelenkedik, játszik' „Ne cserepeskedjjetek itt annyit!” – A „cserepes”, „cserepeskedik” szavak az ún. „cserepezés” játékból származnak, ami régen a leányok és legények vasárnap délutáni játéka volt. A fiatalok egymásnak hangos vidámsággal lyukas cserépedényt dobáltak, amíg az eltört. Az utcán vagy hídon játszott játék szimbolikája erotikus jellegű.

CSIMMASZ

78. **Félmént a csimmasz az agyára. ~ Csimmasz van az agyán.** 'megbolondult, okosodik v. tudatlankodik' „Valami csimmasz félmént az agyára, s most rajtam követelődik.” „Juhnál van

olyan, hogy ilyen csimmaszféle ményén az agyára. A juh forog körbe, az a kergetegés juh.”

CSINÁL

79. **Ésszeccsinál (pénzt).** 'összegyűjti, összeszedi a pénzt vmire' „Valahogy nagy nehezen azt a pénzt, ami kellett, ésszeccsináltuk.”

CSIRKE

→ *nekiszökik* (Nekiszökik, mind a csürke a takonnak.)

CSONT

80. **Bécsontolódik (vhová).** 'lefekszik, elhelyezkedik' „A koca-disznyó bécsontolódott a helyire, s a malacok odabúttak hëzza.”

81. **Csont, hús – mind pénz!** 'együtt kell elfogadni a dolgok, áru stb. kedvező és kedvezőtlen részét'

82. **A csontjai kiülnek (vkinék, vminek).** 'lesoványodik, kijönnek a csontjai' (öregember v. öreg állat, főleg marha)

83. **Csontra hízik.** 'lesoványodik' „Amióta beteg, csontra hízott egészen.” – Tréfás.

84. **Kihányja a csontjait.** 'lesoványodik, kijönnek a csontjai' (öregember v. öreg állat, főleg marha) „A tehenyünk megöregedett, kihánta a csontjait.” „Negyvenhatba szároz-ság vót, nem vót takarmán, az állatok azon a télén kihánták a csontjaikat.”

CSÓVA

85. **Csóváz [kicsóváz] (vmit).** 'csóva elhelyezésével kifejez egy birtokviszonyt és egy rá vonatkozó tiltást' „Kicsóvázni valamit azt jelenti: ne nyúlj hëzza! Ha valahol egy csóva fél van ütve, az azt jelenti, hogy ott egy ember áll. Ez régi törvén.” – A csóva rendszerint ágból készült (pl. szénafüben), de készülhetett lábon álló összefont gabonaszárakból (gabonatóblában), vagy akár magasabbra nőtt fűnyalákból is. Olykor madárijesztőnek is tettek csóvát a gabonába, de alapvetően birtokviszonyt és tiltást jelentett. A kicsóvázott helyen nem volt szabad se járni, se legeltetni, se „útalni”. Régen, amikor az erdei kaszálókat néhol megkaszálták, néhol pedig nem, az, aki kaszálni akart, mogyorófaággal kicsóvázta a lekaszálandó helyet, hogy a pásztor ott ne legeltessen. A kollektív gazdaság idejében, a gabonatóblába gabonaszárból font csóva szintén birtokjel volt, azt jelezte, hogy a csóván belüli területet valaki maga akarja learatni.

CSUTAK¹⁴

86. **A Csuli Laci csutakossa¹⁵.** 'temető' – A temető mellett lakó személy nevééről. A „csutakos” szó jelentése 'vágáter'.

DEGEDT¹⁶

87. **Olyan sötét van, mind a dededt (s csupa túbóvíz az egész világ).** 'koromsötét van' – Az anekdota szerint egy gazda hajnalban kiküldte a szolgáját, hogy nézzen ki, virrad-e már, felkelhetnek-e már, hogy induljanak kaszálni. A szolga, aki másnapos volt, a szekrénybe nyitott be, ott szénézett, és jelentette a fentieket. A „dededt” szó jelentése 'degenyeg'.

DÉL

88. **Dé(l)re, / fut a pap a lére!** 'dél van' – A rigmust déli harangszó alatt mondják.

¹³ Faág.

¹⁴ Levágott fa tönkje.

¹⁵ A „csutakos” szó elsődleges jelentése: 'vágáter'.

¹⁶ A „dededt” vagy „degenyeg” szavak jelentése: 'szekérkenőcs'.

DÍJTALAN

89. **Díjtalán** (vki). 'mértéktelen' „Díjtalán vagy te és!”

DÍJTALANKODIK

90. **Díjtalankodik**. 'mértéktelenül tobzódik vmiben' „Most az egyszerű díjtalankodtunk mű és: a húsvéti ételéből egy hétig többecsét ettünk – ez má egészen díjtalanság.”

DISZNÓ

91. **A káposztaleves akkor jó, ha egy disznó belé van dögölve.** – Ti. ha friss hús van benne karácsonykor.

92. **Döglött disznónak nem kell pajta (ajtó).** 'öreg ember nyitott szlicse'

93. **Disznóra bárson köntös.** 'méltatlan dologra pazarolt érték'

94. **Nem öröztünk együtt disznót!** 'tekintélyesebb v. idősebb vagyok, add meg a tiszteletet'

→ *érdeke* (Érdéke, mind a Vinnyogó disznójának.)

→ *orr* (Az orra kerekdjén még, mind a többi disznóknak!)

→ *szar* (Szomorú disznószar, de megpedeztél, / míg a nyáron a porba hémpergettél!)

DISZNÓPÁSZTOR

95. **Haragszik a disznópásztor, s a falu nem tudja [nem tud róla].** 'alacsonyabb rangú személy duzzogása, ami jelentéktelen, csak ő maga tud róla'

DÍSZTELEN

96. **Dísztelen** (vmi). 1. 'ízléstelen, illetlen, nem tisztességes' „Olyan suta s dísztelen az üres asztal mellett beszélgetni!” „Elég dísztelen lesz, he feltészéd a kaszát az új autóra.” 2. 'viszszataszító, utálatos' „A dísztelen viselkedést s beszédét senki se szereti.”

DOBI

97. **Éccer dobi, s máccor kopi.** 'felelőtlen fogyasztás: a bőség után szűkölködés, koplalás következik'

DOLGOZIK

98. **Ne dolgozz, csak légy ott!** 'tétlenkedjél' – Tréfás.

DOLOG

99. **Ha dolog, ne dícsird, ha korcsoma, ne ócsárolj.**

100. **Ne félj a dologtól, feküdj le mellé!** 'lustálkodjál' – Tréfás.

101. **Úgy állj a dologhoz [dolog mellé], hogy más és férjén hëzza!** 'ne dolgozz sokat, lustálkodjál' – Tréfás, gúnyos.

DÖG

102. **Dögre üti.** 'agyonveri' „Azt mondta, hogy ha vissza nem adja, valahol dögre üti.”

103. **Élve dögöt nem tartok!** – Ha valaki valakire támaszkodik konkrét vagy átvitt értelemben, tiltakozás gyanánt mondják.

DUNA

104. **Olyan, mind a Duna.** 'szép, sűrű, tiszta gabonavetés' „Megkurálta a földet jól, s most a búzájuk és olyan, mind a Duna.”

DRÓT

105. **Nem lehet az embereket dróton rángatni.** 'a vélemények megoszlanak, nem lehet egy cél érdekében összefogni az embereket, nem lehet rájuk parancsolni' „Az embériséget nem lehet dróton rángatni, ahányan vagyunk, annyifélek vagyunk.”

106. **A világon a legtöbb a drót, s a szar ember.** 'tele van a világ hitvány emberrel'

ÉG (FÖNÉV)

107. **Ha az ég leszakad, akkor és.** 'ha törik, ha szakad' „Akár-mekkora sár vót, a szekerral a tagúton kellett haladni, ha az ég leszakadt, akkor és. A szántóföldre vagy kaszállóra nem vót szabad réjamenni.”

ÉG (IGE)

108. **Ég a mejje tölle.** 'nem ízlik neki, nem tetszik neki; drágáll vmit, és emiatt nem esik jól a fogyasztása' „Amit az ember nem saját maga vészén, attól a mejje nem ég. De amit maga vészén, attól úgy ég!”

109. **Úgy ég, mind pokolba.** 'nagyon ég vmi'

ÉGEDELÉM

110. **Égedelém** (vki). 'rossz, veszélyes (ember)' „Ez a gyermek olyan rossz, hogy égedelém!”

ÉGET

111. **Éget** (vki vkít). 'elárt, hibáztat, támad vkít' „Ő vót a hibás a kárért, de a vezetőség nem akarta erőst égetni.”

EGRET

112. **Egret** [mëgegret, kiegret stb.] (vki vkít vhová). 'parancsol, zavar, úz vhová' „Egretnek munkót bé az Unióba.”

EGY

113. **Égy** (vkivel). 'egy véleményen van vkivel', 'összetartanak, közös érdek van' „Gézával égyek ők, égy követ fúnak.”

ÉJSZAKA

114. **Rövid az éjszaka, sokan aludgyák, s nekünk kicsi jut belőle.** – Este lefekvéskor mondják a nyugovóra térés indoklásaként.

ÉL

115. **Élbe állnak [vannak].** 'szemben állnak egymással, haragszanak egymásra' „Nem mert élbe állni vëlük sënki.” „A sógorok egymással élbe vannak.”

116. **Van [lëgyën] éle s foka.** 'igaz, lényegbevágó szó, beszéd' „Olyant beszélj, hogy amit mondasz, annak lëgyën éle s foka.”

ELBASZ

117. **Elbasztuk a nagymisét, de nem baj, me csapunk égy fasza vecsënyét!** 'elrontottunk vmi értékeset, de megvan a remény, hogy vmi kevésbé értékes sikerülni fog' – A papnak tulajdonított mondas.

ELCSAP¹⁷

118. **Elcsapja, mind a Jóisten a legyet.** 'szélnek ereszt' „Isten számába elcsapta a marhákot, mind a Jóisten a legyet.”

ELDÖL

119. **Addig rakja, amíg eldöl.** 'addig tetézi a bűnt, hibát, amíg bekövetkezik a büntetés; addig ingerel vkít vmivel, amíg az illető

¹⁷ Elenged, szélnek ereszt.

kifogy a béketűrésből – Fenyegetőleg is használják: „Rakjad csak rakjad, met (egyszér osztán) eldől!”

ELÉ

120. **Elé s hátra.** 'ide-oda, idestova' „Elé s hátra az őszön háromvös lész.”

121. **Elég elé van, mind Patakelő.** 'rosszul áll a dolga' „Na, most má te és elég elé vagy, mind Patakelő.”

122. **Se elé, se hátra.** 'egyáltalán, sehol' „Az élyenvel nem kell foglalkozni, se elé, se hátra!”

ELÉAD

123. **Eléadja magát (vmi).** 'bekövetkezik, megtörténik' „Ha megint egy olyan év eléadja magát, mind a tavaly, elégünk lész.”

ELÉBE

124. **Elejibe kerül (vki vminek).** 'megelőz, elejét veszi vminek' „Nem lehet úgyse elejibe kerülni az essőnek.” „No megállj, met elejibe kerülök én a te kirándulásodnak!”

ELÉR

125. **Jól elér (vmivel).** 'nem jogos hozzá, nincs igaza', 'nem fog megkapni vmit, nem sikerül neki' „Avval te még jól elérsz, ne követeld rajtunk a pénzt!” „Hagyj békít annak a legénnek, te avval jól elérsz, met az az én szeretőm!”

126. **Elér (vkit vmi).** (pl. baj, betegség) „Osztán végül elérte őt és a betegség.”

ELERESZKEDIK

127. **Elereszkedik (vki).** 'kedvét veszti, elfárad, bágyadt' „Mitől vagytok úgy elereszkedve?”

ELESIK

128. **Nem tudja sënki, hogy hol esik el.** 'ne bízakodjon el senki, mert nem tudja, hogy hol következik be a baj, a kudarc'

ÉLET

→ *halál* (Amióta a halált fëlaltálták, az élet nem biztos.)

ELÉVESZ

129. **Elévési magát.** 'gyarapodik, nő, fejlődik, meghízíks' „Kicsike vót, mikor született, de osztá későbbben valamennyire elévütte vót magát.”

ELHÁNY

130. **Hánd el, vesd el, kergesd el, / a porát és égesd el!** – Átokformula.

ELHASAD

→ *kövérs* (Olyan kövérs, hasad el.)

→ *kövérs* (Kövérségibe magát elveti.)

ELHIBÁZIK

131. **Elhibázik [elhibáddzik] (vki v. vmi).** 'terméketlenné, magtalaná lesz' „Égy olyan sportoló, súlyemelő nő osztán végül nem hibázik-é el a sok sportolástól?” – Nöstény állatra vagy nőre mondják. (Lásd még: *hibás*)

ELMEGY

→ *malac* (Úgy elmént, mind a Czikó Balázs malacca.)

ELNYÖG

132. **Elnyög (vmit).** 'szükségét érzi vminek, de nem vásárolja meg, nem szerzi meg, nélkülözik' „Disznyóra nem jutott nekik, s osztán valahogy elnyögték.”

133. **Van, amit el lehet nyögni, s van, amit nem.** 'van olyan dolog, amit lehet nélkülözni, de van olyan is, amit nem'

ELÖBB

134. **Előbbre lássa magát.** 'előbbvalónak tartja magát, lenézi a másikat'

ELÖL

135. **Elöl jár (vki).** 1. 'első' „Te, ahol csak lehet, jársz elöl.” 2. 'meggazdagszik, haszonhoz jut' „Úgy látom, valahol ők és elöl jártak, me igén jól állnak.”

136. **Elöl kap.** 'olyan a helyzet, hogy könnyen hozzájut, könnyen megszerez' „A cigányok a sarjút elöl kapták, s el és vitték a meréklyékét¹⁸ az éjjel.”

ELRONT

137. **Elront (vkit).** 'elszeret vkit, tönkretesz egy szerelmi kapcsolatot' „Elrontotta a szeretejét.” „Ne félj, nem rontom el az uradot!” „Jóska elrontotta a veje második feleségét.” – Mágikus értelme van, ti. a kapcsolat megrontása szerelmi varázslás.

ELSÜL

138. **Elsül (vmre).** 'eltűnik vhová' Délelőtt még itt vót, de osztán egyszér csak elsült valamerre.

ELSZAKATKOZIK

139. **Elszakatkozik. ~ El van szakatkozva.** 'el van fáradva, ki-merült' „Nem vagyok még elszakatkozva.” „Ne szakatkozzál úgy el!”

ELSZÁLL, ELSZÁLLT LEGÉNY

140. **Elszáll (vki vhov).** ~ **Odaszáll (vki vkihez).** 'a házasodó legény a feleség családjához költözik'

141. **Krisztus (urunk) az elszállt legényétt, s az egyeslovas emberétt nem szénvedétt (met szénved az magáétt éppe eleget).** 'az feleség házához nőszült fiatalembernek és az egyeslovas fogatosnak nehéz, sanyarú élete van' – A proverbium vallásos és egyszersmind mágikus szemléletet fejez ki: minden szenvedés, áldozat kényszerítő erejű, általa az ember megválthatja önmagát, az üdvözüléshez tehát már nincsen szüksége Krisztus megváltó szenvedésére.

ELÜT

142. **Elüti a porát [az út porát].** (ti. az eső) 'éppen csak esett egy keveset, permetezett vmi keveset' „Annyi eső lött, hogy éppe csak elütte a porát.” – A szólásban az eső mint általános alány van jelen. Emiatt mágikus színezete van, a természeti jelenség megszemélyesül.

ELVÁLIK

143. **Elvállik [megvállik] a vallatásnál.** 'kiderül akkor, amikor tettere kerül a dolog'

¹⁸ A „meréklye” 'apró, kis boglya', amit a közeli eső vagy csak az éjszakai harmat miatt raknak össze, de még szét kell teríteni,

mert a benne lévő széna vagy sarjú még nincsen eléggé megszáradva.

ELVESZ

144. **Elvővődik.** ~ **El van vővődve.** 'egyébre figyel, nincs ezen a világon' „El vót vővődve valamerre, úgyhogy nem hallotta még, hogy jövök.” „A gyermekék ne vővődjenek el a televíziótól, met akkor nem tudnak tanulni.” „A képen itt van Márja Magdolna a pusztába, a haja ki van bontva, ő má el van vővődve teljesen, ejjszē bánja a bűnjait.” – Az „elvevődés” sámánizmus „rejtezéséhez” hasonló lelkiállapot. Aki el van vevődve, az nincs eszénél, transzállapotban is lehet.

ELVET

145. **Elveti magát (vmi).** 1. 'magától széthasad, eltörik' „Kővérségibe magát az alma elvette.” 2. 'eldeformálódik' „Elvette magát a hordó a szárazságtól.”

EMBERDÖG

146. **Embërdög¹⁹ nincsen.** 'nincsen döghalál, lehet embert, munkaerőt találni' „Embërdög nincsen, ejjszē csak kapunk pityókaszédőt.”

ENNÉL TÖBB(ET)

147. **Ennél többet nem.** 'egyáltalán' (csak tagadó értelemben) „Nem lehet eladni a pityókatermést az idén. Nem keresi a pityókát senki ennél többet.” – Az „ennél” jelentése a szerkezetben 'semmi', azaz az „ennél többet” jelentése: 'semminél többet', vagyis maga a 'semmi'.

ÉRDEKE

148. **Érdéke (hogy ügyeljén magára), mind a Vinnyogó disznajának.** 'saját érdeke, hogy gondja legyen magára' – A szólas egy vélhetően valóban elhangzott párbeszédéből származik. Egy Vinnyogó gúnynevet viselő idős személy sok disznót tartott. Ősszel kihajította őket makkoltatni a bükkerdőre, és ott magukra hagyta az állatokat. Amikor arra figyelmeztették, hogy az erdőn a disznókat megesszik a vadak, ezt felelte: „Hát érdeke, hogy ügyeljén magára!”

ERDŐ

149. **Az erdőnek füle van, s a mezőnek szeme van.** 'az erdőben minden hallatszik, a mezőn mindent látnak'

ERŐ

150. **Nem bír az erejével.** 'sok ereje van, és önvesztélyes módon fitogtatja' → *kerítés* (Ha nem bír az erejével, egy fával a kert ódalát üsse.)

ESIK, ESŐ

151. **Ess s havaz, / így lesz tavasz.** 'télutón esővel, változékony idővel érkezik a tavasz' – Időjárásra vonatkozó rímes és ritmikus helyzetmondattal, mondóka.

152. **Esső veri, nap süti.** 'ki van téve az időjárás viszonyosságainak'

153. **Nekitisztul, s estig ess.** 'változékony, esős idő' (tréfás)

ÉSZ

154. **Jár [vált] az esze, mind a nadrág feneke.** 'nem következetes gondolkodású ember, aki hol ezt gondol, hol azt' → *ág* (Az ágak hegyin [a fák tetején] jár az esze.)

ESZIK

155. **Faljon otthon, s egyék nálunk!** 'otthon egyék többet, itt nálunk kevesebbet' – Tréfás értelmű. A történet szerint egy

vendég állítólag azzal fogadta el a kínálást, hogy csak éppen „fal” egy keveset, de utána sokat, mértéktelenül evett. A házigazda utána megjegyezte: „Máskor faljon otthon, s egyék nálunk!”

→ *kanál* (Mindénki csak egy kalánval eszik.)

→ *kő* (Mégēszi a követ es.)

→ *szar* (Ingyen mégēszi a szart.)

→ *szarik* (Enni csak szokás, de szarni muszáj.)

ÉT, ÉTŐ

156. **Éteni lehetne vele.** 'rosszindulatú, gonosz ember' „Olyan veje van, hogy éteni lehetne vele.”

157. **Étő s méreg.** 'csupa méreg, keserűség' – „Az én életem étő s méreg, amióta ide férjhezjöttem.” „Étő s méreg minden nap, amit vele tőtök.” – Az „étő” a „méreg” tökéletes szinonimája, tehát tautologikus ismétlésről van szó, ami azonban csak látszólag értelmetlen, hiszen a tartalom két szóval való megismétlése voltaképpen fokozás, hangsúlyozás.

ÉTEL

158. **Étel az ételre nem árt.** 'lehet enni akkor is, ha előzőleg már evett vki' – Az ételkínálás indoklása, abban az esetben, ha valaki arra hivatkozik, hogy ő már evett.

FA (élő fa)

159. **Ha a világon, ami fa van, az mind egy fa vóna, hű, az mekkora nagy fa vóna! S ha a világon, ami fészű van, az mind egy fészű vóna, hű, az mekkora nagy fészű vóna! S ha a világon, ami embër van, az mind egy embër vóna, hű, az mekkora nagy embër vóna! S ha a világon, ami víz van, az mind egy víz vóna, hű, az mekkora nagy víz vóna! S akkor ha az a nagy embër, avval a nagy fészűvel azt a nagy fát abba a nagy vízbe belévágná, hű, az mekkorát csubbanna!** 'lehetetlen, gyermekded képzelődés, fantáziálás' – Ha egy élénk képzelőerejű gyermek fantáziálni kezd, és valami döreséget, képtelenséget mond, olyankor mondják el ezt a szürrealista képsorozatot. A képtelen képek funkciója a tréfás rendreutasítás, a gyerek ráébresztése arra, hogy valótlán, lehetetlen dolgot képzelt és beszélt.

→ *gyümölcs* (A fa kidől, s a gyümölcs szérte hull.)

→ *hajlít* (A fát addig kell hajlítani, amíg hajlik.)

FA (tüzifa)

→ *kenyér* (Rossz kenyér s rossz fa nincsen.)

→ *kutya* (Üti a kutytát fa nélkül.)

→ *bükkfa* (Aki elmént, hogy a bükkfánál jobb tűzifát keressen, az még odavan.)

FAL (főnév)

160. **Nem mënnyen tölle a falnak.** 'vmi jóból nem kap túl sokat' – A jelentésben benne van az is, hogy nem szédül meg tőle.

FAL (ige)

→ *eszik* (Faljon otthon, s egyék nálunk!)

FALLITT²⁰

161. **Fallitt oda.** 'arrafele tart, húz, ragaszkodik hozzá' „Hát látam, hogy a gyermek es fallitt oda hëzza.” – A „fallitt” szó a nem egyenesen, hanem oldalra félrejáró szekérkerék szabálytalan mozgására vonatkozik. Jelentése: 'félrejár'. Rokon szólas: „Húz hëzza.”

162. **Fallitt fére.** 'nem az előírt úton jár, el akar távolodni vmitől' „Addig fallított fére, hogy végül otthagytott egësszen.” – Lásd még az előző szólásmagyarázatot.

¹⁹ Dögvész.

²⁰ Félre jár, nem az előírt módon halad.

FAR

163. **Fënn hordja [fëlveti] a farát.** 'büszkén, peckesen jár' „Tëri még fiatalasszon, në, a farát hogy fëlveti!” „Még jól férhez tud menni, jól fënn hordja a farát!”

FARHÁM

164. **Farhamba ül.** 'megmakacsolja magát' „A gyermek farhamba ült, még csak azért sem akar tanulni.” – A húzni nem akaró ló beleült a farhamba, megmakacsolta magát.

FARKAL

165. **Farkal (vki után).** 'követ vkit, nem marad el tőle' „A gyermek egész nap ott farkalt az anyja után.” – Úgy követi, mint a fark az állatot: ide oda jár, de tőle el nem marad.

FARKAS

166. **Farkasok döge!** – Szitokszó állatnak, főleg lónak.

167. **Csíkba a farkas nem észli még a telet.** 'a tél, a hideg nem marad el'

→ *gyapjú* (Lágy pásztor mellett gyapjat szarik a farkas.)

FARKAZÓ

168. **Hágóra farkazót ne vígy!** 'ha nehéz feladatot kell elvégezned, ne vigyél magaddal még olyasvalakit (pl. gyermeket), aki a feladat elvégzését a maga igényeivel nehezíti' – A farkazó a terüvel megrakott szekér után kötött fa, amit lejtőn fékezés céljából szoktak a szállítmány után kötni.

FAROK

169. **Farka válogassa a szítát.** 'az eredet, az alapanyag meghatározó jelentőségű, különbség van a dolgok között; rossz alapanyagból nem készülhet jó dolog' – A fátolszita készítéséhez lószórt használtak. A lószőr milyensége döntő módon határozta meg a belőle készült szita minőségét. A szólást a különbségtétel érzékeltetésére használják.

→ *felbogoz* (Fëlbogozza a farkát.)

FASZ

170. **Áll, mind a fasz a lakadalomba.** 'idétlenül, bambán, ostobán áll' „Na, eridj innét dógodra, mit állsz itt, mind a fasz a lakadalomba?!"

171. **A bagoly a faszát leeresztette.** 'nehéz helyzet alakult ki, nincs mit tenni' „Ha a nagy terü alatt ebbe a nagy sárba a tégely le talál törni, akkor nézhessük magunkot, akkor a bagoly a faszát egészen leeresztette."

172. **Cár a faszát tégye belé!** – Szitkozódás.

173. **Elkapta a faszt dërkba.** 'éppen sikerült v. éppen nem sikerült neki valami' – Mindkét értelemben használatos.

174. **A fasz se fáj.** 'nem érdekli, rá se hederít' „Ha jól teli van a pénztárcája, neki a fasz se fáj, hogy lész-ë termés az idén vaj nem."

175. **A faszával együdös.** 1. 'nem ér semmit, semmirekellő', 2. 'buta, bugyuta' – Népi értelmezése: „Az üdö eltőt tőle, de ő se tud többet, mind a fasz."

176. **(Ha megtörténik vmi, akkor) a faszunkra rëjakönyökölhetünk.** 'ha bekövetkezik a baj, elromlik, tönkremegy vmi, akkor aztán búslakodhatunk tehetetlenül'

177. **A fejërnépet fasszal nem lëhet mëgijeszteni.** – 'a nők bátran viselkednek a szexualitás terén, nem rettennek vissza a férfi nemi erejétől'

178. **A jó fasz nem vállogat (se nem számol).** 'nemi kapcsolat létesítésekor nincs tekintettel a női partner külső megjelenésére és életkorára'

179. **A tehen elejibe állj fával, s a fejërnép elejibe fasszal.** – 'a nők a férfiakat szexuális teljesítményük szerint értékelik, s a férfinak meg kell felelnie ennek az elvárásnak'

180. **Veri a faszával a vizet.** 1. 'izgágáskodik, okvetetlenkedik' 2. 'akaratos, izgága módon biztat vkit vmire'

181. **Úgy áll fël a fasza.** 'véletlenszerűen kedve támad vmire' „Éccër osztán úgy állt fël a fasza, hogy végül a munkát osztán mëgcsinálta."

182. **Vigyorog [kacag] [röhög], mind a bolond a faszának.** 'hülyén, értelmetlenül kacag'

→ *bagoly* (Ügyelj, met a rézfaszú bagoly mëgreszell!)

FEBRUÁR

183. **Figurárius.** 'február' „A régi öregek úgy hitták februárt, hogy figurárius, met akármire képes, figurás." – A latin eredetű „februárius" tréfás népetimológiája.

FEGYVER

→ *fejërnép* (A fejërnépnek a szája a fegyvere.)

FEJ

184. **A bolond fej miatt a test sokszor sokat szënved.** 'akinek nincsen elég esze a megélhetéshez, annak sok fizikai munkát kell végeznie'

185. **A feje arrafelé áll.** 'érdeklődik vmi iránt, vágynak vmire' „Gyermëkkoromba a fejünk örökké az erdő felé állt."

186. **Fejet hajt (vminek v. vmi előtt).** 'elismer vmit, engedelmeskedik vminek, megalázkodik vmi előtt' „Ha nem hajtok fejet a törvének, az állatorvos nem ad igazolást."

187. **A fejín kërésztlü és.** 'mindenáron, semmilyen erőfeszítést nem kímélve' „A fejemën kërésztlü és odamënyék!"

188. **Haza [hazafelé] áll a feje.** 'haza szeretne menni; bármelyik pillanatban hazaindul' „A tehennek a csordába hazaáll a feje, met kicsi bornya van otthon."

189. **Mëgësi a fejit és.** 1. 'sokat veszekszik vele' 2. 'sokat eszik, kieszi mindenbõl'

190. **Nincs feje fëlnötyyre.** 'gyermekesen, meggondolatlanul viselkedik' „Ugyanbiza fejed fëlnötyyre van-ë ez a viselkedés?"

191. **Veri a fejibe.** 'erölteti bele' „Hát nem és verëm én a fejibe, ha magától nem akarja!"

→ *bika* (Mindën türkös bika a maga fejire hánya a fõdet.)

→ *kalász* (Az üres kalász fënn hordja a fejit, a teli pedig le-hajtsa.)

→ *kötõfék* (Kihúzzák a kötõfékét a fejbõl.)

→ *nap* (Süti a fejit a nap.)

→ *párna* (Az embër, ahova a párnát letette, a fejit és oda tégye le.)

FEHÉR

192. **Fejérmájú.** ~ **Fejér mája van.** 'félrejáró asszony, aki állandóan kívánja a férfiakat' „Isten őrzözzön még a fejérmájú fejeznéptől!” „Amelyik nőnek fejér mája van, annak nem elég soha.”

FEHÉRNÉP

193. **A fejeznép száját nem lehet bédugni.** 'a nőket nem lehet elhallgattatni'

194. **A fejeznépnek a szája a fegyvere.** 'a nők a szavakkal szereznek érvényt akaratuknak'

→ *ló* (A lónak s a fehérnépnek ne higgy!)

FEKETE

195. **Olyan fekete, mind a kent kas²¹.** 'szurokfekete' „A két gyermek, amikor az apjuk hazahozta őket a pityókaszédóból, olyan vót, mind a kent kas.” – A vesszőkosarat, a „kast” szurokkal kenték be, ezért fekete volt. A szólást inkább emberre használják.

FELBOGOZ

196. **Félbogozza a farkát, s elmegy.** 'büszkén, elszánással, magát kicicomázza elmegy' „Égy darabig dógozott velünk, de osztán egyszer csak félbogozta a farkát, s elmént.”

FELCSATTAN

197. **Félcsattan az üdő.** 'kitisztul az ég' „Hirtelen félcsattant az üdő, s hideg lett éjjelre.”

FELCSESZ

198. **Félcsészik a seggit.** ~ **Fél van csészve a segge.** 1. 'fel van bujtatva vmire' „Félcsésztek neki és a seggit, hogy követelje vissza a földet.” 2. 'fel van ingerelve, mérges'

FELÉ

199. **Jó felé [nem jó felé] beszélget.** '[nem] érti a helyzetet, illetve van [nincs] tudomása vmiről, és [nem] arról beszél, amiről kellene; helyes úton [tévedésben] van' „Láttam rajta, hogy nem jó felé beszélget, úgy hiszém, összetévesztett engém valakivel.”

FELÉBRED

200. **Félébred (vki).** 'észhez tér, rájön vmire' „Na, hát te és félébredtél-é?” „Félébredtek, hogy má elméntek, akiktől a pénzt kellett vóna kapják.”

FELFÚJ

201. **Nem lehet félfúni (vmit).** 'nem lehet gyorsan, egykettőre elvégezni, idő kell hozzá'

FELHŐ

202. **Mindenütt van félhő.** 'minden háznál, családban van kisebb-nagyobb nézeteltérés'

FELHÚZ

203. **Az égyik féltsziccsa, s a másik félhúzza.** 'ellenkező módon cselekednek' „Ha ők ketten házastársak, akkor ha az égyik féltszitt valakit, akkor a másiknak kell azt félhúzni.” (ti. helyre kell hoznia a társa hibáját)

FELJÁR

204. **Féljár (vmit).** 'belelép vmibe' „Ha a terhes asszon a halottmosdató vizet féljárja, bangó²² gyermeke születik.”

FELKEL

205. **Keljetek fél, gyermekék, / kását főztem, égyeték!** – Gyermekekdóka. Reggel így ébresztik a gyereket.

206. **Kelj fél, met a vándor [kódus] a hetedik [harmadik] falu végén má megpihent!** – Reggel így ébresztik a gyereket.

FELLOVÁSZ(OL)

207. **Fellovászol (vkit vmire).** ~ **Fellovászolja [fellovássza] magát (vmire).** 'felbízta, fellelkesít vkit vmire' „Fellovászoltuk magunkot, hogy menjünk el mű és nyaralni a Büdösbe.”

FELÖLEL

208. **Félöleli a világot.** 1. 'kapzsi, telhetetlen' „Olyan fajták, hogy félölelnék a világot.” 2. 'túl sokat akar' „Nem lehet félölelni a világot.”

FÉLREÜT

209. **Félreüti magát.** 'félrebújik, meghúzódik vhová' „Mikor látta, hogy jövünk, égy bokor mellé félreütte vót magát.”

FELTAPOS

210. **Féltapod (vmit).** 'akarva-akaratlanul összeszed vmit, hozzáragad vmi, feltapos vmit' „András bá azt a lejánkat valahol csak féltapodta vót, met az nem a feleségitől vót.”

FELTASZÍT

→ *félhúz* (Az égyik féltsziccsa, s a másik félhúzza.)

FÉNYES

211. **Fényes, mind a Salamon töke [tökéletés ábrázattya].** 'fényes, ragyog, nagyon ki van tisztítva' „Na, ebből most má elég, éppe eleget vikszoltad, olyan fényes immá, mind a Salamon töke.”

FÉREG²³

212. **A férég és megunja égy likra jázni.** 'az egy nővel fenntartott nemi kapcsolat unalmas' → *szalonna* (Amétt a férég a szalonnát megrágtá, azétt a szalonnát még nem kell elvetni.)

FING, FINGIK

213. **Belé lehet fingani.** 'üres tárgy, ami csak tele értékes, pl. erszény'

214. **Beléjő, mind a ló a fingásba.** 'könnyen, gyakran csinál vmit' „Úgy beléjöttünk ebbe a munkába, mind a ló a fingásba.”

215. **Finggal nem lehet tojást festeni.** 'értéktelen dologgal, nem megfelelő, olcsó hozzávalókkal nem lehet ténylegeses, jó eredményt elérni' „Próbálkoztam én és vele, de nem lett jó belölle, met hát finggal nem lehet tojást festeni.”

216. **Forog, mind a fing a fërdőbe.** 'forog körbe' „Nem tudta merre induljon, csak forogott ide-oda, mind a fing a fërdőbe.”

217. **Lefingja magát.** 'leszerepel, levizsgázik, felsül, megbukik' „Jól lefingotta a malac magát.” (ti. olcsó)

218. **Az ördög beléfingik a puliszkalisztbe.** 'nem sikerül, elromlik vmi'

²¹ Kosár.

²² Hülye, gyengeelméjű, oligofrén.

²³ Egér.

219. **Rúg a fingja után** [fingjához]. 'büszkélkedik, hivalkodik vmivel, előkelősködik, kényeskedik' „Ha valahova valami ajándékot kell adni, akkor most a szegén ember és böcsködik, rúg a fingja után, de osztán végül megehézi az ajándékot.”

220. **Sarkig érőt fingik.** 'azt gondolja, hogy csak szellenteni fog, de elszámítja magát és helyett lefossa magát'

221. **Te csak akkor szólj, ha a vénasszon fingik (s akkor és csak azt, hogy mégiszmom, mégiszmom, nannámasszon).** 'hallgass, ne beszélj' – Általában kutyogó gyermekhez intézik, tréfásan.

→ *tej* (Belélfingik a tejbe.)

FOG (főnév)

222. **Kihúzzák a fogát.** 'baj éri, erejét veszti' „A fogát kihúzták neki és szegénnek, hogy a fiával a nyáron az a baleset történt.”

FOG (ige)

223. **Fog rajta (vmi).** 'van kedve hozzá, akarja' „Akárhogy el van fáradva, még most és fog rajta a löversény, elmént, hogy megnézzel!”

224. **Fog (vki vmin vmit).** 'pénzt nyer rajta, jól jár vele' „Jót fognak ezen a sok pityókán, ha el tudják adni.”

225. **Fogja (vmi).** 'szeretne vmit, vmitől belsőleg nem tud szabadulni, amit szeretne' „Erőst fogja a bál.” „Nem fogja a ménés.”

FOKA

→ *él* (Van éle s foka.)

FOLT

→ *lyuk* (Likra esik a fót.)

FOROG

→ *papvirág* (Forog, mind a papvirág.)

FORRIK

226. **Forrik [forradozik, kiforrik] (vmi).** 'készül vmi' „Akkor má forradozott a helyzet, s reja egy évre ki és ütött a világháború.” „Fortt benne a méreg, alig várta, hogy találkozzanak.”

FOSZT²⁴

227. **Fosztot vet.** 'meghal' „Az öreg egy tavaszon szépen fosztot vetett, s otthagya ökök magikra.” – A magyar nyelvterületen általánosan ismert mágikus rítus, hogy a gyermekágyas asszonynál, eltávozáskor egy öltözetéről letépett rongydarabot, cérnát stb. dobna a földre – székely tájszóval: „fosztot vetnek” –, hogy az anyatejet ne vigyék el. Ebből ugyanis mindkét félre baj származhat: a gyermekágyas asszonynál elapad, az akaratlanul rontó másik asszonynál pedig meggyűlik a tej. Utóbbinak meggyulladhat, megdagadhat tőle a melle is. Ha a rontó személy valamit ledob magáról, akkor tulajdonképpen önmagát hagyja ott a „kicsi bubás asszonynál”, és így nem viszi el a tejet. Az érintéses mágia alapuló rítus helyett már a gondolat is elégséges, ezért távozáskor köpködést imitálva – esetleg épp a „fosztvetés” közben – mondani kell: „Ppü, ppü, nem kell se tejetek, se ámotok!” A 'meghal' jelentésű „fosztot vet” esetében hasonló mágikus cselekvésről van szó: a „foszt” (rongy) földre dobása az illető személy földre kerülését, azaz halálát jelenti. A kifejezés stílusminősítése: durva.

²⁴ Rongy.

²⁵ Fújtató.

FÖLD

228. **A föld örökbe vészi.** 'meghal és eltemetik'

229. **Fődhöz üti magát.** 'összeesik, elájul, rosszul lesz, elpusztul' „Égyet nagyot villámlott, s hát a ló attól fődhöz ütte magát.”

FÚJ

230. **Fú(j) (vmit).** 'mond, hirdet, véleményt nyilvánít' „Mindénki fújja az övét, me mindénkinek van egy kürtje.”

FÚJTATÓ

→ *vas* (Vagy a vasat ütni kell, vagy a fúvót²⁵ nyomni kell.)

FUT

231. **Fut az esze.** 'gondol ezt is, azt is összevissza.’

232. **Még fut (vmi).** 'nem kapta még meg, ami jár neki, amit megígértek neki' „A lakadalomba mondatott ajándék hol megkerült, s hol még fut most és.” „Fut még a pénz, ami jár neki.”

FŰ

233. **Se fű, se rend²⁶ (s észd a magadét mellette).** 'nincs eredménye a munkának, miközben költségeid vannak vele' – Ha nagyon vékony a fű a kaszálón, kaszálás után nincsen lekaszált rend sem, de már lábon álló fű sem. Noha nincs haszon a munka után, a kaszálás költségeit nem lehet megspórolni.

FÜL

234. **Az embérnek két file van: az egyikén bé, s a másikon ki.** 'meg se hallja, rá se hederít vmire'

→ *erdő* (Az erdőnek füle van, s a mezőnek széme van.)

→ *tőkedik* (A fülibe tőkedik.)

FÜRKÖT ÜT

235. **Fürköt üt (vmi).** 'elfogy' „Fürköt ütött a pálinka.” „Ha a szalonna fürköt ütött, az nagy baj vót.” „A kényerünk fürköt ütött, s még nem tudok sütéshez készülni.”

FÜST

236. **A füstöt a tűz melegiért szénvedni kell.** 'a haszonért a kellemetlenséget is tűrni kell' „Az öregasszon sokat mond, de a tűz melegiért a füstöt és el kell szénvedni.”

237. **Ahol tűz van, ott füst és van.** 'ahol együttélés van, ott van nézeteltérés is'

GAC²⁷

238. **A gac nem szúrja ki a szémit. ~ A gac nem esik belé a szémibe.** 'erős, sűrű szémöldöke van' „Az öregnek a gac nem esik belé a szémibe.”

239. **Gac embér.** 'rosszindulatú, akadémakodó személy' „Feri, ha nem fékzné, ejiszé még gacabbak vónának.” „Hótakról vagy jót, vagy semmit, de gac embér vót erőst.” – A „gac” főnév itt melléknevesül. Jelentése: 'hitvány, rosszindulatú, akadémakodó'.

GAGYA

240. **Nem éccerre húztuk fél a gagyát!** 'idősebb, tekintélyesebb vagyok, add meg a tiszteletet'

²⁶ Kaszálás után sorokban fekvő széna- vagy sarjűfű.

²⁷ Vékonyabb faág, cirme.

GAL

241. **Bolond embér, ki mindén galhoz hëzzarúg.** 'bolond ember, aki mindenbe beleköt, sokat akadékoskodik'

GARAS

→ *krajcár* (Jobb a sűrű krajcár, mind a gyér garas.)

GAZDAG

→ *adósság* (Akinék adóssága nincsen, az má gazdag.)

GAZDASSZONY

242. **Teli kamarának okos gazdasszonya, s az üresnek buta. – Üres kamarának bolond gazdasszonya, s a telinek okos.** 'a világ a látszat után ítél, az eredmény alapján ítéli meg az ember képességeit'

GANCI²⁸

243. **Olyan, mind a ganci pëte²⁹.** 'horgas' „Ez a kaszakarta olyan, mind a ganci pëte.”

GARAS

244. **Az én szavam annyi, mind a régi ötgarasos: nem jár.** 'nem veszik figyelembe a véleményemet'

GERENDA

245. **Gërenda van.** 'olyan személy van jelen, aki előtt a dologról nem szabad beszélni' – Legtöbbször gyermekre mondják, de lehet illetéktelen személy is.

GÓC

246. **Olyan meleg van, hogy a kutya a nyelvit a góc alatt ki-veti.** 'kánikula van'

GYALÁZATOS

→ *alázatos* (Minél alázatosabb, annál gyalázatosabb.)

GYENGE

247. **Gyënge [gyëngécske], mind a Lajos Jóska értesítője (met abba és csak egy ötös vót, az és magaviseletből).** 'gyenge, értéktelen' – A gyerek édesanyja mentetgetni akarván a nagyon rosszul tanuló fiát, azt mondta, hogy az értesítő „gyengécske”, holott a gyerek egyetlen tárgyból sem érte el az átmenő ötös osztályzatot, csupán magaviseletből volt ötöse, abból viszont már a hatos is bukást jelentett.

GYAPJÚ

248. **Lágy pásztor mellett gyapjat szarík a farkas.** 'ha nem elég határozott, érélyes egy ügy megbízott felelőse, akkor a rábízott vagyomból mások garázdálkodnak'

GYEHENNA

249. **Nincs Gyëlnába [Gyëhënnába]!** 'közel van, el lehet oda menni, ha szükséges'

GYERGYÓ

→ *kereskedik* (Ha kereskedni akarsz, Gyërgyóba kell mënj.)

GYŰLÖLET

250. **Örökösödëskor valamit [vagyont] mëgszërëlni a legnehezebb, de a gyűlöletët a legkönnyebb.**

→ *szerel* (Vagyont szërëlni nehéz, de gyűlöletët annál könnyebb.)

GYÜMÖLCS

251. **A gyümölcs mëg van érve, akármikor leeshet.** 'öreg ember, aki kész van a halálra'

252. **A fa kidóll, s a gyümölcs szërtehull.** 'a családot v. közösséget összetartó tekintélyes idős személy meghal, az utódok pedig eltávolodnak egymástól'

HÁGÓ

→ *farkazó* (Hágóra farkazót ne vígy!)

HAJ

253. **Addig mënnyen [mënjën], míg a haja elhull.** 'a méltatlankodó, követelőző személy mehet, amerre lát, nem kell törődni vele'

HAJ

→ *kéz* (Sok kéz a hajba és jó.)

HÁJ

254. **Vájlék hájjé!** – Étkezés után mondják, feleletképpen arra, amikor valaki megköszöni az ételt. Tréfás tartalmú. Jelentése: 'egészségünkre!' Ritmikusan mondják. A hangrendi illeszkedés elmaradása (nem: hájjá!) a rím kedvéért történik, ami önmagában is humoros nyelvi forma.

→ *kutya* (Ha a kutya a hájat elnyelte, nem okádja vissza.)

HÁJGOMOLYA

255. **Olyan, mind a hájgomolya.** 'túlságosan kövér, kerekded formájú' „Olyanyok vótak a bárányok, mind a hájgomolya.”

HAJLÍT

256. **A fát addig këll hajlittani, amíg hajlik.** 'a gyermeket kicsi korban kell megnevelni, mert később, amikor már a rossz szokások rögzültek benne, nem nevelhető'

HALÁL

257. **Amióta a halált fëltalálták, az élet nem biztos.** 'az élet bizonytalan, bármikor jöhet a halál'

HALLGAT

→ *lakat* (Hallgat, mind a lakat.)

→ *idő, időjárás* (Az üdő hallgat, s telik.)

HAMAR

258. **Siess hamar, járj lassan, ügyelj, nehogy elessél!** – Ritmikus, tréfás mondóka, amit olyan útnak indulóhoz intéznek, aki valamilyen határozott céllal indul el, s akit onnan visszavárnak.

HÁNY

259. **(Eröst) nem hánya.** 'kevés darab van vmiből' „Számoltam, hogy hány apróbuglyát gëreblyëltünk ëssze, de vékon vót a rend, úgyhogy eröst nem hánya.”

HARAG

→ *disznópásztor* (Haragszik a disznópásztor, s a falu nem tudja.)

→ *kaláka* (Kalákába haragot nem tartunk.)

HARANG

260. **Harangöntő üdő van [lësz].** 'nagyon hideg van [lesz], tiszta égbolttal' „Úgy nëzëm, ma ëjjel és harangöntő üdő lësz.”

²⁸ Lúd hímje.

²⁹ Nemi szerve.

HARMAT

261. **Olyan, mind a harmat.** 'könnyen, észrevétlenül tovatűnik, elszáll' „Ügy fut az üdő, mind a harmat.”
→ *idő, időjárás* (Fut az üdő, mind a harmat.)

HAS

262. **Jól mēnyēn a hasa (vmitől).** 'élvez, használ vmi jövedelmező dolgot' „Amíg ő vót a vágterfelelős, jól mēnt a hasik, de most má ejiszē alábbhagyták ēgy kicsitt a nagy mēggazdagodást.”

263. **A szűköt kiveti a hasából.** 'jóllakik'

HÁT

→ *lófasz* (Van, akinek a lófaszt a hátába vágják, s mégē a segibe szökik.)
→ *szánkázik* (Szánkázik vki hátán.)

HÁTRA

→ *elé* (Elé s hátra.)
→ *elé* (Se elé, se hátra.)

HÁTRAMARADÁS

264. **Ha vasárnap misére nem mēnsz, az ēgy nap élēhaladás, s utānna három nap hátramaradás.** – A katolikus vallásos hit szerint a vasárnapi mise elmulasztásáért Isten megbünteti az embert, például azzal, hogy a következő héten nem halad a munkájával.

HAZAÉR

265. **Hazaér.** 'észhez tér, magára talál' „Amikor az órát ősszel visszaviszik, én és haza vagyok érve.” „Na, hazaértél-e?”

HÁZASSÁG

266. **A házasság ēgy nagy hordó valami, s rajta legfējjel van ēgy kicsi mēz.**

267. **A házasság ingyen van, de annyit és ér! A válás pénzbe kerül, de mēg és éri!** – Tréfás.

268. **A házasodás olyan, hogy az embēr szēmit bēkötik, ēgy nagy tērēmbē bēvezetik, ami lēánval teli van, ott ő ēgyet mēgfog, s az az övé.** – Az epikus történet példázat, proverbium értékű.

HEGY

269. **Vőgyből hēgyet nem tőtünk.** 'a szegény ember ne gazdagítsa tovább a gazdagot'

HEGYEN-VÖLGYÖN

270. **Vigyázz, met úgy kupán vágla, hēgyēn-vōgyōn lakadalmat látsz!** – Tréfás fenyegetés.

HEGYESEN

271. **Nagy hēgyēssen (tesz vmit).** 'nagyon büszkén, kihívólag' „Nagy hēgyēssen mēgérkēztek két cifra lóval.” „Nagy hēgyēssen sūt a Hód.” „Nagy hēgyēssen elmēntek.”

HELYEZKEDIK

272. **Helyezkēdik, mind Kēckēcc jēddzō Bakalatt.** 'nem találja a helyét; így is, úgy is próbálkozik, hogy vmi jól sikerüljön' – Az első világháború előtti tagosítás idején a falu jegyzője, akinek a gúnynéve Kēckēcc volt, a kitűnő, első osztályú földjeit

egy silány, terméketlen, hetedosztályba sorolt legelőterülettel cserélte el a határ Bakó aljának nevezett távoli részén, mert arra számított, hogy a csíkszeredai katonaság ott fog lőteret létesíteni, és ő majd akkor az államnak jó áron eladja a tagosításkor szerzett birtokot. A terv azonban nem vált be, a lőter máshol létesült, és noha ő hétszer annyi földet kapott, mint amennyije eredetileg volt, a hatalmas silány terület végül a nyakán maradt.

HESS

273. **Hēssel [dobbal] nem lehet verebet fogni.** 'zajjal, ijesztéssel nem lehet megszerezni azt, amihez csak óvatossággal, figyelmességgel lehet közelebb kerülni'

HÉTÖRDÖG

274. **Hétördög (vki).** 'élénk, gonosz' „Ez a gyermek hétördög!”

HEZZAHARAP

275. **(Ügyelj, met) hēzzaharapsz!** 1. 'póru jár sz, kikapsz, megverlek' „Arra ügyelj, hogy hogy hēzzaharapsz!” 2. 'erőszakos halállal meghalsz, elpusztulsz' „Minnyá olyant kapsz ēgyet, hogy hēzzaharapsz!” – Bizonytalan a pontos jelentés, de az erős fenyegető tartalom egyértelmű. Vonzat nélkül használják, tehát magából a szólásból nem derül ki, hogy mihez is „harap hezza”.

HIBA

→ *bog* (Fa bog nélkül, s embēr hiba nélkül nincsen.)

HIBÁS

276. **Hibás [elhibázott, elhibádzott] (vki, vmi).** 'magtalan, terméketlen' „Hibás vót a juh, s nem fjadzott.” „Nem lētt gyermēkik, met elhibádzott asszon vót a felesége.” (Lásd még: *elhibázik*)

HÍM

277. **Nincs nagy híme [hímje] (vminek).** 'nem bonyolult, nem nehéz megcsinálni' „Nincs nagy híme annak, géppel mindenki tud kaszálni.”

HISZ

278. **Sēnkinek nem lēhet hinni, míg meleg, s ha meghűl, még kutyább, met viteti magát.** 'nem lehet bízni senkiben, aki él' (tréfás)

HINTA

279. **Ēgyágú hintát köt.** 'felakasztja magát' – Tréfás.

HIT

280. **Kikapja a hit³⁰ után valót.** 'örököl' – Eredetileg a házastárs örökösödésére vonatkozhatott, aki a házastársi eskütétel (hittétel) alapján örökölt.

HÓ

→ *esik, eső* (Ess s havaz, / így lész tavasz.)
→ *kutyaszar* (Kihēgyēzōdik, mind a kutyaszar a hóból.)

HÓHÉR

281. **Hogy a hójér vágja el a nyakadot!** – Régi káromkodás, szitkozódás. Az ilyen típusú szitokszavakat, átkokat, amelyekben, amelyekben nem szerepel Isten neve, nem tartották vétkeknek, keresztény emberhez méltatlannak.

282. **Ki minek nem mestēre, annak hójēra.** 'ha nem értesz valamihez, ne csináld, mert elrontod'

³⁰ Itt 'eskü' jelentésben. A „hitet tesz” jelentése: 'megesküszik'.

HOLD

→ *Nap* (A Napnál dógozom, s a Hód fizet.)

HOLDVILÁG

→ *kutya* (Ábrándozik, mind vak kutya a hódvilágnak.)

HÓNALJ

283. **A hónya alatt van [tartja, elfér stb.].** 'védelmezi, óvja, deldelgeti' „Hát a szóga nem és szokott a mestér feleségének a hónya alatt hálalni” „A kazánt, amivel megértörtént a baj, a mérnökkel ketten hagytuk vót víz nélkül, de a vezetőség a mérnököt nem akarta erőst égetni, s így osztán a mérnök hónya alatt valahogy én, a kazánfüttő és elcsúsztam, én és megmenekültem a bajból.”

HOPP

284. **Éccërr hopp, s máccor kopp.** 'hol jól megy a sora, hol rosszul'

HURKA

→ *munka* (Több a munka, mind a hurka.)

HÚS

285. **Vátozik, mind a Pétrás Vilma [Méhés Bélla] hússa. – Fog ez még vátozni!** 'a jóra rossz is fog következni' – A szólás hátterében megtörtént esemény áll. A faluban egy háznál állatot – marhát vagy disznót – vágtak eladásra, és a hús kimérését egy Méhes Béla nevű mészárosra bízta. A mészáros minden vásárlónak arányosan mért színhúst is és csontot is a vásárolt mennyiségnek megfelelően, hogy az eladásra szánt levágott állat mindenestül elkeljen. Egy nagyobb mennyiséget vásárló asszony, Pétrás Vilma, amíg a mészáros csak a szép színhúst rakta a mérleg tányérjára, folyamatosan lelkendezett, dicsérte a mészározt, aki közben sokat sejtetően mondogatta, mormogta: – Fog ez még vátozni! Fog ez még vátozni! – Végül valóban egy hatalmas csontot is odadobott a mérleg tetejére, amitől a vásárló asszony elhűlt, majd elkedvetlenedett. A humoros esetnek sok szemtanúja volt, az eset híre hamar szertefutott a faluban. A történetből keletkezett a „fog ez még vátozni!” humoros, hasonló jelentésű szólás is.

HÚSVÉT

→ *kolbász* (Vége van, mind a húsvéti kolbásznak.)

HÚZ

286. **Ésszehúznak (vkik vkikkel).** 'szembenállnak, egymásra támadnak, összeverekednek' „A testvérek jól ésszehúztak.” „Éssze van húzva Szénkirály s Szénkirály.” (értsd: 'belső konfliktus van a faluban')

HÚDÍT³¹

287. **Húdit (vkit).** 'hiteget, csábít, bolondít' „A szörédai Vlád pap csinálta a görög katolikus vallást itt. A múlt román világba húdították a népet, hogy ha valaki átoláll, nem kell képét³² fizetni.”

IDEGESÍT

288. **Az embër olyant nem tarthat [ne tartson] a háznál, ami idegësitti.** 'a háznál lévő pálinkát meg kell inni' – Tréfás

IDŐ, IDŐJÁRÁS

289. **Énged az üdö.** 'enyhül a fagy, melegedik az időjárás' „Fébruárból má csúszunk ki, s ejiszé osztán énged az üdö má valamit.” „Nem akar éngedni az üdö égy csëppët!”

290. **Fut az üdö, mind a harmat.** 'gyorsan múlik az idő'

291. **Jó üdö van, me nem ess!** 'nem igaz vmi; nem úgy fog történni, ahogy eltervezik' „Azt mondog, végyünk lovat? Jó üdö van, me nem ess! Hát ki csinál neki szénát, amikor má öregék vagyunk? – A szólás gúnyos, ironikus.

292. **Kitelik az üdeje.** 'magától meggyógyul' „Fájt a vállam. Közbe vëtettem gyögyszërt és, ittam pálinkát és, s osztá nem tudom melyik, de használt. De inkább az üdeje kellett kiteljen ejiszé. Főleg pihenés kellett neki.”

293. **Úgy csinál ez az üdö, mind a kicsi gyermek, melyik belészarik a nadrágba, s nem mer mozdulni.** 'eső előtti mozdulatlan csend, súlyos, esővízzel terhelt felhőkkel'

294. **Az üdö hallgat, s telik.** 'észrevétlenül múlik el az élet'

295. **Az üdö künn hál.** 'hideg az éjszaka' „Az éjjel az üdö künn hált, réggelre a víz vastagon befagyott a válluba.”

→ *felcsattan* (Félcsattan az üdö.)

→ *harang* (Harangöntő üdö van.)

→ *lág* (Lág embernek erőss üdö.)

→ *lereked* (Lereked az üdö.)

→ *letejel* (Letejel az üdö.)

→ *megáll* (Mégáll az üdö.)

→ *nyílik* (Nyílik az üdö.)

IGAZSÁG

296. **Igazat tészén.** 'igazságot tesz, ítélkezik' „Gyere fiam, tégy igazat, met ez a bolond Hërmán aszondja, hogy a föld forog! Forog a széme világa!”

297. **Mindënkinek igaza van, csak szërre³³ [de nem ègyszërre, hanem csak szërre].** 'több igazság van, de egyidejűleg, ugyanabban a helyzetben nem érvényesek'

IMÁDKOZIK

298. **Jól immádkozott.** 'sikerült neki, szerencséje volt' „Na, te osztán jól immádkoztál, hogy élyen szërëncse ért!”

IMAKÖNYV

→ *ló* (Immádságos könyved lënnék, de lovad nem!)

IRIGY

299. **Sok irigyet, s kevés szánót!** 'jobb ha irigylük az embert, mint ha szánják'

ÍR (főnév)

300. **[Csak] úgy osztogassa, mind az íret.** 'szűken, meggon-doltan méri, keveset ad belőle' „A tavaly kicsi pityókánk lëtt, úgyhogy még vënni és kellett mástól. De osztán én azt a néhány zsák pityókát úgy osztogattam, mind az íret, hogy valahogy tartson ki addig, amíg osztán újraragadunk.”

ISTEN

301. **Fënn az Isten!** 'az Isten mindenről tud, és igazságot szolgáltat mindenkinek' – Olyankor mondják, amikor nincs remény földi igazságszolgáltatásra. „Ügyelj, met fënn van a Jóisten mindënkinek!”

302. **Helyettünk Isten mást ne adjon!** 'élünk sokáig' – Köszöntésformula, pohárköszöntéskor.

³¹ Hiteget, csábít.

³² Egyházi adó.

³³ Sorra.

303. **Hogy az Isten silyessez el!** – Átokformula.

304. **Isten adjon jó komai szeretetet!** – A komák koccintáskor így köszöntik el a pálinkáspoharat.

305. **A Jóisten se nem siet, se nem késik.** 'megbünteti az Isten' – A katolikus vallásos mentalitás szerint a bűn nem maradhat büntetés nélkül. Az isteni igazságszolgáltatásra akkor is időben sor kerül, amikor a bűnös a földi igazságszolgáltatás elől látszólag megmenekül.

306. **Méjénk a munka, Istené az áldás!** 'az embernek el kell végeznie a mezőgazdasági munkát, de tovább tehetetlen, csak bízhat a munka eredményében' „Minősített vetőmag ide vagy oda, a méjénk a munka, az Istené az áldás. Ott vethetsz akármit, az Isten, ha akar, akkor ügyes ad vagy nem ad.”

307. **Úgy kéri, mind az Istent.** 'nagyon rimánkodva kéri' „Úgy kértük, mind az Istent, hogy ne foglalkozzon vele.”

308. **Van-é lelkéd s istenéd?** 'hogyan nem sajnálod?' „Ugyanbiza, hogy vót lelkéd s istenéd visszavenni tőle?”

→ *bagoly* (Te, Isten baglya!)

→ *bolond* (Bolondnak az Isten és megbocsát.)

→ *elcsap* (Elcsapja, mind a Jóisten a legyet.)

→ *nap* (A napja istenibe.)

→ *úr* (Az Isten úrnak teremttette, csak pénz nélkül felejtette.)

ISZIK

309. **Melegén iszik.** 'lusta ember' „Ügyelj, nehogy melegén igyál!” – Gúnyos értelmű. Lusta, ímmel-ámmal, kelleetlenül dolgozó emberre mondják.

→ *köd* (Mégigya a ködöt és.)

→ *pap* (Úgy, mind a pap: én iszom, s tük nézitek.)

ÍTÉL

310. **Elítél (vkit, vmit).** 1. 'halálra, pusztulásra szán' „Valame-lyik disznót el kell ítéljük, methogy szükség van a pénzre, el kell adjuk.” 2. 'megszól' „Elítél az embert, nem lehet akár-hogy viselkedni.” 3. 'megítél, elbírál, ít(é)letet mond' „A közvé-lemény kell engemét elítéljen, hogy én helyesen beszélgetek-é.”

JÁR

311. **Beléjár (vmibe).** 1. 'tesz vmit, intézkedik a siker ér-dekében' 2. 'lekenyerez' „Ez végül jól sült el, de hát belé és jártunk eleget.”

312. **Elejibe jár (vminek).** 'elejét veszi vminek, megelőz vmit' „A te urad öregembér, de még jól tud dógozni, me te jól elejibe jársz!” (ti. jól táplálja, gondoskodik róla) „Jól bántak vele a dok-torok a kórházba, met jól elejibe és jártunk a kezelésnek.”

313. **Járni jár, de nem jut.** 'jog szerint kellene kapnia, de nin-csen miből neki adni'

JÁRÁS

314. **Járásai vannak, mind Bödő Mójzinak.** 'nem tudni, hogy merre jár a faluban, titokzatos helyeken tartózkodik' – Az il-letőnek fűrészgéjára volt az 1948-as államosítás előtt, emiatt mindig „járásai voltak” a faluban, sohasem volt otthon.

315. **Jártást [jártásba] vész(én).** 'határozottan, vmi cél ér-dekében gyorsan megy vmi felé' „A tehényék egy darabnég jól értek itt a patak mellett, de osztán éccer megindultak, s jártást vették vót, úgyhogy alig értem őket utol.”

JAVÁN

316. **Amíg javán van [lész].** 'amíg ki nem kapsz, meg nem büntetnek azért, hogy nem teszed meg' „Amíg a javán lesz, ezt csinál még!”

JÓ ÉJSZAKÁT!

317. **A tehényünk megbornyudzott, / égyet ünöt, égyet bikát, / adjon Isten jó éjszakát!** – Köszönésformula esti lefekvéskor.

318. **Jó éjszakát (vminek)! ~ Annak adjon Isten jó éjszakát!** 'nem lesz belőle semmi' „Hogy öt oda félvegyék, annak es ad-jon Isten jó éjszakát!”

JÓSKODIK

319. **Jóskodik (vki).** 'ügyködik, segíteni akar' „Zolti mit jósko-dott, hogy Tibinek mosztot hoz?” „Ő és valamit jóskodni akar.”

JÖVŐ

→ *árpacipó* (Árpacipó s zablepény, / ezt hozta a szébb jövő.)

JUH

→ *könnyezik* (Könnyezik, mind a Bolygó Péter joha.)

JUHBÖR

→ *cigány* (Láttam én a cigán hátán juhbört és, s báránbört és!)

JUT

→ *jár* (Járni jár, de nem jut.)

KACAG

320. **(Erőst) nagyot ne kacagj!** 'ne bízd el magad, mert az ügy rosszul is végződhet'

→ *fász* (Kacag, mind a bolond a faszának.)

KAKAS

321. **Kivétte a kakas a vámot.** – A meghámozott főtt tojás hi-ányzó részére mondják.

KALÁCS

→ *szinte* (A testvérem szinte kapott kalácsot, de én egyáltalán nem.)

KALÁKA

322. **Kalákába haragot nem tartunk.** 'ha vkik egymással ösz-szevesznek, nem kell egyik párthoz sem csatlakozni és az illető-nek „segíteni” a haragtartásban'

KALAP

323. **A kalapot a szemibe béhúzták.** 'megtévesztették, megva-kították, becsapták' „Az onokái oda hēzza hazakötöztek, s az öregasszonnak a kalapot a szemibe béhúzták, met a nyugdíját mind egy lejig elkötik.”

→ *szem* (A kalapot béhúzzák a szemibe.)

KALÁSZ

324. **Az üres kalász fēnn hordja a fejít, a teli pedig lehajtsa.** 'az igazi érték szerény, nem hivalkodó'

KÁLÁTOSKODIK

325. **Kálátoskodik.** 'kíváncsiskodik, beleüti az orrát vmibe, tudálékoskodik' „Állj félre innét, mit tátoysz itt, annyit itt ne kálátoskodjál!” – Bizonyára a „kárlátó” szó van a kifejezés háttérében. A régi székel faluban a kárlátók becsülték fel az elszenvedett veszteséget, természeti kárt, megállapítva a kár-pótlásra való jogosultság mértékét.

KANÁL

326. **Letész a kalánt.** 'meghal' „Az öreg a tavaly letette a kalánt, kapitulált.”

327. **Ejti el a kalánt.** 'marad le, késik el az étkezésről' „Gyere hamar, me a kalánt minnyá ejtőd el, ha nem sietsz!”

328. **Mindénki csak egy kalánval észik.** 'a tehetősebbeknek is csak emberi mértékkel tudnak elhasználni a megszerzett anyagi javakból'

KAPCA

329. **Úgy bánik vele, mind a kapcájával.** 'durván, tiszteletlenül bánik vkivel' „A legén ha meggyőződött, hogy a leján szereti, osztán úgy bánik vele, mind a kapcájával.”

KÁPOSZTA

→ *szalonna* (A szalonna a káposztát megiszabja.)

KÁPOSZTALEVES

→ *disznó* (A káposztaleves akkor jó, ha egy disznó belé van döngölve.)

KAPU

330. **Ha a kapu tetejin bénéz, a tyúkok mind megdögölnék.** 'rosszindulatú ember'

331. **A kapuba törött el a lába.** 'el sem tudott kezdeni vmit, vmi már kezdet kezdetén megakadályozta benne'

→ *néz* (Ha a kapu tetejin bénéz, a tyúkok mind megdögölnék.)

KARD

332. **Két élős kard egy hüvelybe nem fér.** 'két össze nem illő természetű, erős akarátú személynek nem lehet egy helyen békésen élni'

333. **Könnyű a kardot kihúzni, de nehéz visszatenni.** 'könnyű a vizsályt, veszekedést, harcot elkezdni, de nehéz a békét helyreállítani'

KARÓ

334. **Karóba húz (vkit).** 'erővel rákényszerít vkit vmire' „Nem lehet mindénkit karóba húzni, csak azért met te úgy akarod.”

KARÓ

→ *orr* (Egy szaros karóval nem lehet felérni az orrát.)

KÁSA

→ *felkel* (Keljetek föl, gyermekék, / kását főztem, egyeték!)

KASSA

335. **Ésszejár Karsát, Budát.** 'mindent összejár, sokat kóvályog' „Mindenfelé vótunk, ésszejártunk Karsát s Budát, de nem kaptuk³⁴ még”

KATONA

336. **A maga fia katona.** 'mindkettő süket, nem értik egymást' „Közelébb húzódtak egymáshoz, met a helyzet úgy nézett ki, hogy a maga fia katona.” – Az egyéni használatú szólás egy ismert anekdotikus történeten alapul. Két nagyot halló asszony beszélget: „– Néni, ejiszé a maga fia katona? – Az nem, me katona. – Pedig azt hittem, hogy katona.”

KECSKE

337. **Ha kecskén szántok se (teszek vmit).** – **Inkább kecskén szántok!** 'inkább még nagyobb nyomorúságot, nehézséget vállalok, mintsem hogy ezt tegyem' „Ha kecskén szántunk, se ményünk hézzik kőccsönött.”

338. **A kecske a vonatot elkerüli.** 'a költés a keresetet meghaladja' „A gabonának nincsen ára, a szántás s az arattatás pedig sokba kerül, úgylát végül a kecske a vonatot elkerüli.” „Valahogy úgy kéne csinálnunk, hogy légyen egy kicsi jövedelem és, hogy a kecske a vonatot végül ne kerülje el.”

KECSKEPÁSZTOR

339. **Minuka, Répa, Reték, / Poklonfalva meték³⁵, / Ha tivai kecskepásztor kellött nekték!** – A hagyományos világban keletkezett szólás arra célzott, hogy a falu három régi kecskepásztora – gúnynéven: Minuka, Répa és Retek – Tiva tízesbeliek voltak, amiből a távolabb eső Poklonfalva tízesbelieknek különféle hátrányai származtak. Legújában, mivel a poklonfalviak szerint a megválasztott tivai polgármester több vonatkozásban is hátrányos helyzetbe hozta ezt a falurészt, a régi gúnyvers aktuális tartalmat nyert. Új jelentése: 'megérdemlitek a sorsotokat, ha nem magatok közül választottatokat vezetőt'.

KEMENCE

→ *néz* (Olyan széme van, hogy ha a kemencébe bénéz, a kemence tüze megaluszik.)

KENYÉR

340. **Azon a kényeren, amelyikén összevesztek, béküljenek és még.** 'a haragosoknak magukban kell megbékülniük, nem szabad a vitájukba beleavatkozni' – A régi nagycsalád idején közös kenyéren éltek a családtagok. Ha közöttük nézeteltérés támadt, a vitába nem volt tanácsos külső személynek beavatkozni, a családtagoknak egymás között kellett megbékélniük. A „kenyértörésre kerül a dolog” szólás ugyancsak a nagycsaládon belüli vitára, a közös kenyér eltörésének, megosztásának rítusára utal.

341. **Oda a tarisnyába kényeret kell tenni.** 'Messze van' – „Amikor Gyimesbe azt mondják valamire, hogy ahajt van, hát akkor oda a tarisnyába kényeret kell tenni.”

342. **Rossz kényer s rossz fa nincsen.** – A szólás szó szerint értendő: minden kenyér ehető, és minden fa elég a tűzön. A jelentésben ugyanakkor benne van (a) kenyér kultikus tiszteletének képzete is, ami általános a Székelyföldön: semmilyen kenyérre nem lehet azt mondani, hogy rossz, mert a szómágia által meggyaláznánk a kényeret, ami (amely) vallásos tisztelet tárgya. → *penész* (Ha te nem vónál s a penész, ki énné még a kényeret?)

KÉP

343. **Vátott képe van.** 'ijedt, sápadt arca van'

KERGETEGES

344. **Kergetegés bolond.** 'olyan bolond, aki kihívó módon zavarodottan viselkedik, esetleg fizikai mozgásán is látszik a belső zavarodottság' – A szólás alapja egy juhbetegség. Az ún. „kergetegés juhna” az agyát „csimmasz” (lásd ott!) támadta meg, aminek folytán a juh körbe kezdett forogni, úgymond „megbolondult.”

³⁴ Találtuk.

³⁵ Nesztek!

KERÉK

345. **Még van kötve a kerek.** 'akadályoztatva van vmi által' „Az állatok miatt én soha nem mehettem sehova, nálunk még vót kötve a kerek örökké.”

346. **A világ kereke örökké eléfelé forog(vissza nem fordul so-hase).** 'a múlt soha nem tér vissza'

→ *megfut* (A kerek megfutott nála.)

KERES

347. **Ki mit keres, (hamar) megkapja.** 'aki kihívóan, tudatosan, tartósan rosszul viselkedik, végül óhatatlanul megkapja a büntetését, noha nem számít rá' – Fenyegetőleg is használják, például: „Ügyelj, met amit keresél, megkapod!”. Ti. az okatlan, kihívó viselkedésnek nincs ésszerű célja, csupán azt lehet elérni vele, hogy az illető megkapja érte a jogos és szükségszerűen bekövetkező megtorlást, büntetést.

KERESKEDIK

348. **Ha kereskedni akarsz, Gyergyóba kell mēnj.** 'Gyergyó a kereskedés helye' – Gyergyószentmiklóst az ott élő örmények miatt Csikban is kereskedővárosként tartották számon.

KERESZTFA

349. **Mászik fél a kēresztfára.** 'képmutató, farizeusi módon áldozatot, szenvedést vállal' „Ki nem állhatom benne, hogy erőnek erejével mászik fél a kēresztfára.”

KERESZTVÍZ

350. **A kēresztvizet se hagyja mēg rajta. ~ A kēresztvizet es leszēdi rōlla.** 1. 'leszidta a sárga földig' 2. 'minden rosszat elmondott róla' – „Vót, amit hallgasson, az anyóssa még a kēresztvizet se hagyta meg rajta.”

KERESZTÜLLÉPIK

351. **Kēresztüllēpik (vmin). ~ Átollēpik (vmin).** 1. 'elhalaszt, elmulaszt, elhanyagol, ellustálkodik vmit' „Nem lehet mindēnēn olyan könnyen kēresztüllēpni, valamit komolyan es kell vēnni!” 2. 'nem törődik vele, fel sem veszi' „A legén otthagytá, de ő olyan könnyen kēresztüllēpett rajta, nem es jutott többet eszibe, hogy vót-ē szereteje vagy se.”

KERESZTÜLNÉZ

352. **Kēresztülnēz (vmit).** 'elnéz, megbocsát vmit' „Kēresztül kell nēzni ēgymás hibáit.” „Valamit még kēresztül es kell nēzni, met ha nem, örökké üthessük ēgymást.”

353. **Kēresztülnēz (vmin).** 'eltekingt tőle, nem törődik vele' „Olyan a család, hogy ōk valahogy örökké kēresztülnēznek a bajokon.”

KERÍTÉS

354. **Ha nem bír az erejivel, ēgy fával a kert³⁶ ódalát űsse.** 'ha nem bír magával, ha túlságosan erősnek érzi magát, akkor se csináljon bajt, hanem keressen inkább magának vmi pótcselekvést'

KEVÉS

→ *sok* (Ha sok vót elkőt, s ha kicsi vót, eltőt.)

KÉZ

355. **Ēgy kézre működnēk [dógoznak].** 'egy cél érdekében, közösen dolgoznak' „Amikor 1889-be Szēmērján a postakocsit

kirabolták, a rablók ēgy kézre dógoztak valami kereskedőkkal, akik ōköt félbērlēték.”

356. **A keze után [kezihez] szoktassa.** 'megveri' – Rendszerint a férjre mondják, aki veri a feleségét. Gúnyos, ironikus értelem-ben használják.

357. **A keze se fog.** 'a nagy sietség miatt nem rendezettek, nem hatékonyak a kézmozdalatai, képtelen hatékony munkát végezni'

358. **Kezet fog (vkivel v. vmivel).** 'szövetkezik vele, összeadja magát vele' „Ha ezt a mestērségēt választod, a szēgēnségvel örökre kezet fogtál.” „Nem kell az őrdōggel kezet fogni.”

359. **Keze szennye (vkinék).** 'vmilyen kézzel, fáradsággal végzett munka pozitív tárgyi eredménye' „Ez a szép oltárteritő csak ēgy ēgyszerű asszony keze szennye.” „Ezt a székelykaput én faragtam, úgyhogy ez csak ēgy tanulatlan embēr keze szennye.”

360. **Nem keze űgye.** 'nehezeére esik megcsinálni, lusta' „Nem vót keze űgye a répát megkapálni.”

361. **Nyűjtsa a kezit.** 'megtesz mindent, amit csak tehet' „Nem űgy van-ē, hogy az orvos es nyűjtsa a kezit, s amikor tovább má nem ér, akkor azt mondja, hogy én ēgyebet nem tudok csinálni.”

362. **Sok kéz a hajba es jó.** 'mindig jól jön a segítség, a sok munkás kéz'

363. **Űt a kezint.** 'dicsérő szóval, ajándékkal hízeleg valakinek vmilyen önös cél érdekében; vmivel rábiztatja vmire, ami neki jó; meggyőzi arról, hogy kedvezzen neki' „Tagosittáskor ha valaki űtött a kezint a földmērő bizottságnak, fēlvēttek a földjít első osztályba akkor es, ha az a föld nem vót első osztályú.”

→ *segg* (A seggibe van-e a keze?)

→ *síkul* (Nem síkul a keze.)

KICSIKE

364. **A kicsike bántsa a nagyot.** 'a magzat rugdalózik az anyja hasában', 'az állapotos nő rosszul érzi magát'

KIFORDÍTOTT

365. **Kifordított (vki).** 'nincs rendes lelkiállapotban, zavart, eszelős' „Egész nap olyan kifordított vót, s végül még es csinálta a bajt.”

KÍGYÓKŐ

366. **Fűjja a kígyókövet.** 'haragot tart vkivel' „Mētt fűvod úgy a kígyókövet, mikor én nem vēttem semmit?”

KIVESZ

367. **Kivész (vmit vkiből).** 'megbüntet, megver vkit vmilyen vétekért' „A feleségit mēgfējtētte³⁷, de nem az asszonból vētte ki, hanem inkább fēlakasztotta magát.” – Mágikus szemléletet kifejező szólás: tulajdonképpen a rosszat veszi ki belőle.

KOCSMA

→ *dolog* (Ha dolog, ne dícsird, ha korcsoma, ne ócsárol.)

KOCSONYA

→ *szimirkál* (Szimirkálja, mind Kálmán a kocsonyát.)

³⁶ Kerítés.

³⁷ A „megfējt (vkit vkitől)” ige jelentése a székely nyelvjárásban:

'Féltetni kezd egy asszonyt egy másik férfitől'. Például: „Mindēnkitől fējtētte az asszont, de leginkább a komájától.”

KOLBÁSZ

368. **Vége van, mind a húsvéti kolbásznak.** 'elfogy, elpusztul' „Ha még nem tudjuk csinálni, végünk lesz, mind a húsvéti kolbásznak, hónap vagy hónapután mehetünk másfelé dőgozni.”

KOLDUS

→ *felkel* (Kelj föl, met a kódus a hetedik falu végén má megpihent!)

KOPP

369. **Koppra se jut.** 'kevés étel, nem lehet jóllakni vele' „Annyi embérnek az a kicsi szalonna még koppra se jutott.”

→ *dobi* (Éccér dobi, s máccor kopi.)

→ *hopp* (Éccér hopp, s máccor kopp.)

KOCSMA

370. **A pálinka rövid korcsoma.** 'a pálinka hamar elfogy'

KOMA

→ *Isten* (Isten adjon jó komai szeretetet!)

KOPÓ

371. **Békapja [úgy elüti], mind a kopó a legyet.** 'mohón, azonnal megeszi' „Sokan vótunk, s azt a kicsi ételt, úgy elüttük, mind a kopó a legyet.”

KORPA

→ *zsák* (A korpás zsákot ha ütik, a finomja ményén ki belölle.)

KORSÓ

→ *zsák* (Zsák a fótját, s ecetős korsó a dugáját megkapja.)

KOS

372. **Vagy kosul, vagy bakkul.** 'vagy így, vagy úgy' „Vagy kosul, vagy bakkul, de valahogy el kell vigyem innét ezt a ganyét.”

KOSÁR

373. **Kasárt³⁸ fordít.** 'fekvő)helyet változtat' „A ténnap éjjel még az ablak alatt vót az ágy, de osztán kasárt fordítottunk, más helyre tettük.” – A „kasárt fordít” kifejezés a juhtartás kőréből származik, első jelentése: 'szétszedi és új helyen helyezi el a juhakolt'. A juhakolt („kasár”) rendszeres továbbhelyezésével tervszerű trágyázást lehetett megvalósítani.

→ *fekete* (Olyan fekete, mind a kent kas.)

KOSZT³⁹

374. **Nem lehet sérteni, csak kosztal.** 'nem sértődékeny' „Mondja csak őszintén, amit akar, met műnkört nem lehet szóval sérteni, csak kosztal.”

KOTLÓ

→ *mell* (Olyan mejje van, mind egy régáti kotlónak.)

KOTOL

→ *vág* (Elébb kotolj, s azután vágj!)

KOVÁCSMŰHELY

→ *patika* (Kovácsműhelybe ne tapogass, s patikába ne nyalogass!)

KŐ

375. **Kőhöz légyen mérve.** 'kőbálványra, kőszoborra legyen vonatkoztatva' – A „kő[hö]z légyen mérve” formulát akkor kell

mondani, amikor a beszélő egy harmadik személy testén bekövetkezett sérülésről – sebről, csonttörésről stb. – beszél, és ennek helyét a saját testén is megmutatja. A szólás két vonatkozásban is mágikus szemléletet tükröz. Egy ilyen rámutató gesztussal ugyanis azt kockáztatjuk, hogy az érintéses mágia működési elvének megfelelően a mi testünkön is bekövetkezik ugyanaz a baj, mint amiről beszélünk. Ha azonban a rámutatás közben a „kőhöz legyen mérve” elhárító célú mágikus szövegformulát mondjuk, a rámutatás miatt várhatóan bekövetkező szerencsétlenséget egy kőre, azaz egy kőbálványra, kőszoborra visszük át.

376. **Könyöd a követ az Ótba belévetni, de osztán vëdd ki (ha tudod)! 'bajt, veszekedést könnyű csinálni, de utána lehetetlen helyrehozni'**

377. **Mégëszí a követ ës (olyan éhes).** 'nagyon éhes' „Mire hazaértem, úgy mégëhültem⁴⁰, hogy mégëttem vóna a követ ës.”

→ *kigyókő* (Fújja a kigyókövet.)

KÖD

378. **Mégigya a ködöt ës.** 'részeses, megiszik mindent, ami alkohol'

KÖHÖG

379. **Ne köhögj, met a pap nem temet el (ha köhögysz)! 'ne köhögj' – Tréfás.**

KÖLDÖK

380. **A ködökit ott vágják vót el.** 1. 'ott született' 2. 'vmihez tartozik, vmihez ragaszkodik' „A ködökit neki ës ott vágják vót el a bodega mellett.' (ti. részeses)

KÖNIK

381. **Könik.** 'határozatlankodik, bizonytalankodik, nem tud dönteni' „Ott köntünk a kapuba, nem tudtuk, mënünk-e bé vagy inkább ne.” „Könik az üdő, nem tudni mire vátozik.” – A székely szó első jelentése: 'megmered, meghül' „A fött pityóka, ha megkönt, má nem jó.”

KÖNNYEZIK

382. **Könnyezik, mind a Bolygó Péter joha.** 'szivárog a szeméből a könny' „Nem mondta, hogy mi baja, csak csëndësën könnyezött, mind a Bolygó Péter joha.” – A juhnek vélhetően a szeme fáj, ezért könnyezett. A szólás eredete már elhomályosult, a benne szereplő személy ismeretlen.

KÖP(İK)

383. **Töpjél, s lépjél! 'siess (hamar)'**

KÖRÖM

384. **Kihúzza a szálkát a körme alóll (vkinek).** 'megmenti a kényelmetlen, kellemetlen helyzetből, orvosolja a baját' „Eljött ide hëzzám, nekëm mëgpanaszokodott, s osztán én ki ës húztam a szálkát a körme alóll.”

KÖRÖMFEKETÉNYI

385. **Nem hagy rajta egy körömfeketényi becsületët.** 'leszidja a sárga földig, lehordja mindennek'

KÖTŐFÉK

386. **Kihúzzák a kötőféket a fejből.** 'elbocsátják a munkahelyéről, szabad lesz' „Szëgënnëk mahónap húzzák ki a kötőféket a fejből.”

³⁸ A „kasár” szó jelentése: 'szétszedhető akol, juhkosár, karám'. Más vidékeken „kosár” alakban fordul elő. Csíkban a képzett szavak is a -s változatúak: „kasáros (hely)”, „kasároz”, „kasároztat” stb.

³⁹ Karó.

⁴⁰ Megéheztem.

KÖVÉR

387. **Kövérségibe magát elveti.** 'a kövérségtől elhasad v. eldeformálódik' „A föld jól még lett vót ganyézva, s a retkék, amik lettek rajta, kövérségikbe magikot mind elvették.”

388. **Olyan kövér, hasad el.** ~ Kövérségibe elhasad. 'kövér, telt' „Az alma elhasadt a kövérségtől.” „A gyermek olyan jó húsba van, hogy kövérségibe hasad el.”

KRAJCÁR

390. **Jobb a sűrű krajcár, mind a gyér garas.** 'jobb a kisebb jövedelem gyakran, mint a nagyobb ritkán'

KRISZTUS

391. **Érte és meghalt Krisztus.** 'ő sincs szenvedésre, munkára, halálra ítélve' – Krisztus mindenkit megváltott, senki sincs örök szenvedésre, munkára stb. ítélve.

→ *elszállt legény* (Krisztus az elszállt legényétt, s az egyeslovas embérétt nem szénvedétt.)

→ *részeg* (A részegét Jézus Krisztus és elkerülte.)

KUJAK⁴¹

392. **Úgy talál, mind a kajak a szemre.** 'talál, éppen odaillik' „Na, ez éppe úgy talál, mind kajak a szemre!” – Tréfás.

KUTYA

393. **Ábrándozik, mind vak kutya a hódvilágnak.** 'nevetséges, naiv módon álmodozik vmiről'

394. **Bizonytalan, mind a kutya vacsorája (lámpaotás [lámpafűtés] után).** 'reménytelen helyzet, meg nem történő, esélytelen dolog' „Hogy megkapja-e az állást, bizonytalan, mind a kutya vacsorája.”

395. **A kutya és (örökké) jó dógába vesz még.** 'jó dolgában, előnyös körülmények között elbízta magát az ember, és rosszul, elbizakodottan cselekszik' „El lehet válni, de a kutya és örökké a jó dógába vesz még.”

396. **Ha a kutya a hájat elnyelte, nem okádja [má] vissza.** 'ha vmi hasznavehető, csábos dolgot vki már megszerzett, nem lehet tőle visszavenni'

397. **A kutya a szőrit elhányja, de a természetit nem.** 'a rossz természetű ember nem változik meg' „Ígyir fűt-fát, de má nem hiszék neki, met a kutya a szőrit elhányja, de a természetit nem.”

398. **Te jó vagy, csak a kutyák rosszak, hogy nem visznek el.** – Tréfásan mondják gyerekek. Jelentése: 'nem vagy jó'

399. **Üti a kutyát fa nélkül.** 'álságos módon úgy tesz, mint ha valóban megtenne valamit, de voltaképpen csak imitálja a cselekevest, igazában nem áll szándékában valóban azt tenni' „Csak járt a szája, hogy így tészén s úgy tészén, de csak ütötte a kutyát fa nélkül, nem akart ő tenni sémmit se.”

→ *góc* (Olyan meleg van, hogy a kutya a nyelvit a gócz alatt kivetli.)

→ *kópó* (Úgy elüti, mind a kópó a legyet.)

→ *orr* (A kutya és haragszik az orráétt.)

→ *szarik* (Ingyen még a kutya se szarik.)

KUTYASZAR

400. **Kihégyeződik, mind a kutyaszar a hóból.** ~ Kikopik, mind a kutyaszar a hó alól. 'kilátástalan, reménytelen helyzet-

be kerül' „Végül nem vót má se inde, se unde, kihégyeződünk, mind a kutyaszar a hóból.”

KUTYAVÁSÁR

401. **Éccer vót Pestén [Budán] kutyavásár** (s akkor és a kutya, amelyik legelőt vót, megdöglött.) 'csak egyszer volt kivételesen szerencsés helyzet' – Ha valamit megtiltnak valakinek, vagy lebeszélnek az illetőt valamiről, noha volt már precedens a szóban forgó kérés teljesítésére, akkor ezt a szólást hozzák fel indoklásul.

KÖSZÖRŐ

402. **Úgy ül rajta, mind a macska a küszürün.** 'kényelmetlenül, nem megfelelő módon ül vhol' – „Ezelőtt vót ilyen küszürü, hogy egy kerek kő fél vót szerelve, azon fenték a kést. Kellött körbe hajtani.”

KÜSZÖB

→ *szarik* (Ne szarik bé, csak a küszöbre, s onnan rúgd bé!)

LÁB

→ *kapu* (A kapuba törött el a lába.)

LÁGY

403. **Lágy embernek erőss üdö.** 'kánikula van'

LAKAT

404. **Hallgat, mind a lakat.** 'nagyon hallgat' „Ejiszé megijedt attól, amit mondtam, met úgy elhallgatott, mind a lakat.”

LAKODALOM

405. **Belé kell mēnjē, met ha nem, a lakadalom sokba kerül.** 'bele kell férnie' – Pajzán jelentéstartalmú.

→ *ló* (A ló és szívesebben elményen háromszor here hordani, mind éccer a lakadalomba.)

LÁNG

406. **A rák és úgy ér valamit, ha lang és van.** 'a fényűzés, cicoma csak akkor ér vmit, ha vmi tényleges értékre alapozódik' „Szép, szép a nemesség, a rang, de azétt légyen valami vagyona a nēmēsnek, met a rák és csak úgy ér valamit, ha lang és van.”

407. **Veti fél a tűz langja.** 'nyugtalan, ideges, tenni akar vmit' „Amikor valami miatt nem tudok haladni, vet fél a tűz langja az idegességtől.”

LASKA

408. **Nem tudja, hogy laske-ē, vagy túros éték?** 'nem lehet tudni, hogy voltaképpen micsoda' „Maga ezt nekem hējába akarja eladni, met én erről nem tudom, hogy laska-ē, vagy túros éték.”

LÁTTATJA

409. **Van [nincs] láttatja a munkájának.** 'látszik [nem látszik] a munkája eredménye'

LEBBEN

410. **Ellebben.** ~ **El van lebbenve.** 'fáradt, lomhán mozog'

LEBELEG

411. **Lebelég.** 'semmittevően, tétován ide-oda jár, nem dolgozik' „Ott lebelégtek egész nap, nem csináltak sémmit.” „Bent haton lebelégtek a szállagnál, s mü odaki kerten dógoztunk.”

⁴¹ Ököl.

LECSERÉL

412. **Lecsérél (vki).** 'megöregszik, változik' „Egymás után úgy csérél le az embér. Észre se vettem, hogy mikor vettem pácát a kezembe.”

LEÉG

413. **Leégett, mind Zetelaka.** 'megszégyenült'

LÉGY

→ *elcsap* (Elcsapja, mind a Jóisten a legyet.)

→ *kopó* (Úgy elüti, mind a kopó a legyet.)

→ *méz* (Könnyebb a legyet megfogni egy csépp mézzel, mind egy hordó ecettel.)

→ *öreg* (Öreg embér otthon légy, / s otthon nem csíp még a légy!)

LEJÁR

414. **Lejár az embér.** 'megöregszik, meggyengül, megbetegszik stb.' „Végül lejár az embér és.”

LEJTŐ

415. **Lújtőre kerül (vmivel).** 1. 'elvégez vmit' „Délutánra má lújtőre vótam kerülve a dologgal.” 2. 'elfogy vmi' „Na, evvel a szalonnával má lújtőre kerültünk, hónap nem lesz, mit élévenni.”

LÉLEK

416. **A lelkit benne tartsa.** 'nagyon félti, nem adja kölcsön senkinek' „Benne tartotta a lelkit a gëreblyéjibe, s én mégës eltörtem.”

417. **Nem fér bé a lelke mellé.** 'nem tudja lelkileg elfogadni, bensőleg tiltakozik ellene' „Nem fér bé a lelke mellé, hogy Misi odaadta neki a földet, s hogy ő meghalt, most Ilus visszavette.” „A lelkem mellé beférni nem tud ez a sëmmi pénz.” (ti. hogy ilyen kevés a nyugdíj)
→ *szegény* (Szégén az ördög, met nincsen lelke!)

LENG

418. **Lëng, mind a nemzeti zászló.** 'lassan, komótosan, lomhán jön' (női személyre) – A kőbányában dolgozó férj várta, hogy a felesége hozza számára az ebédet. Mivel az asszony késsett, az éhes férj türelmetlenül meresztgette szemét a látóhatárra. Amikor végre meglátta a nem sietősen érkező asszonyt, gúnyosan, ironikusan megjegyezte: „Na, lëng, mind a nemzeti zászló.”

LEPÉNY

419. **Vigyorog, mind Feri a lepénnek.** 'örvend vminek, jókedvű, mert kap vmit' „Amikor kifizettem, nem mondott sëmmit, de ejiszë még leheht elégëdve, met vigyorgott, mind Feri a lepénnek.”

LEPEDŐ

420. **Lepëdön jár.** 'nyitva hagyja az ajtót maga után' „Lepëdön jársz-ë?!” (rendreutasításként)

LÉPIK

421. **Neki és kettőt erre lépnek, s egyet arra.** 'öt is sírba tesz, rá is halál vár'

LEPÉNY

→ *vaj* (Nem árt a vaj a lepénnek.)

LEREKED

422. **Lereked az üdö. ~ Lerekedünk.** 'eljön a tél, lehavaz' „Az idén igen hamar lerekedtünk.”

423. **Lerekedt meleg van.** 'fülledt, eső előtti meleg van' „Egész délelőtt lerekedt meleg vót, s délbe lettës és egy nagy vihar.”

LESZ

424. **Ellész (vmi).** 'elvész, eltűnik' „Az olló ellött valahova.” „Nem tudom, ördöge van-ë, hogy hova tudott úgy ellënni.”

LESZÁLL

425. **Leszáll (vmiről).** 'lemond vmiről, elvállik vmitől, abbahagy vmit' „Má öreg vagyok, nekëm má le kell szállani mindënről.”

LETEJEL

426. **Letejel az üdö.** 'esni kezd az eső'

LEVÉL

427. **Kitelik a levele.** 'megválnak tőle, felmondanak neki, elkergetik' „Az ëlyen részëgës csórónak mindënuht hamar kitelik a levele.”

LEVES

→ *dél* (Délre, / fut a pap a lére!)

→ *disznó* (A káposztaleves akkor jó, ha egy disznó belé van dögvölve.)

→ *pisolyog* (Pisolyog, mind a macska a köménlevesnek.)

LISZT

→ *zsák* (A lisztës zsákot ha ütik, a finomja mënyën ki belölle.)

LÓ

428. **Addig a lovasok még egyet haladnak.** 'az még odébb lesz, van még addig idő' „Amíg ő letëszi a vizsgát, addig a lovasok még egyet haladnak.”

429. **Elfut vele a ló.** 1. 'elhiszi magát, gögös lesz' „Alig vëtték fél az egyetëmre, rögtön elfutott vele a ló.” 2. 'vmilyen káros szenvedély rabja lesz' „Mire észrevëtték, hogy iszik, má elfutott vót vele a ló, s má nem vót visszaút.”

430. **Ësszeállnak, mind a lovak az árnyékba.** 'vadházasság, törvénytelen kapcsolat férfi és nő között'

431. **Ha egy lovad van, a másik te vagy.** 'az egyeslovas embernek a másik ló helyett is dolgoznia kell'

432. **Ha nem kergetsz, kiviszlek a világból!** (a ló mondja) 'meg kell kímélni a lovat, nem szabad szekírozni, és akkor jól szolgál'

433. **Immádságos könyved lënnék, de lovad nem!** – Durva fogatosra mondják, aki nem használja az imakönyvét, és kegyetlenül bánik a lovával.

434. **A ló és szivesebben elmënyën háromszor here hordani, mind ëccër a lakadalomba.** 'jobb, könnyebb az élet az azonnali megélhetést biztosító munka mellett, mint a terhes, sok munkával járó, de gyakorlati hasznot nem hozó ünnepségeken, parádékon' – Ti. a lóhere hordásakor a lónak böven adnak enni, a díszes lakodalomban pedig csak étlen-szomjan hajtják, és hetvenkednek, ágálnak vele.

435. **A ló ha kettőt szarik egymásra, az egyik adósság.** 'a lovat állandóan hajtani, használni kell, ha az istállóban tartod, akkor ráfizetsz a lótartásra'

436. **A ló se mind ló.** 'a látszatra ugyanolyan és egyformán hasznos, értékes dolgok nem mind egyformán hasznosak' –

Szó szerint azt jelenti, hogy a külső kinézetre egyforma lovak között nagy különbség van egészségi állapot, erő, és magatartás tekintetében, vannak közöttük hasznavehetetlen állatok is.

437. A lovat s az asszont úgy szeresd, hogy ne tudja. – Ti. visszaél vele, ha észreveszi a feltétlen szeretetet.

438. Lóháton vész (vmit). 'könnyen vesz vmit, nemtörődöm, oda se figyel' „Olyan lóháton vette az ajándékot, amit kapott.”

439. A lónak s a fehérnépnek ne higgy!

440. Lovászolja magát. 'sietteti, hajtja magát' „Métt lovászoltatok úgy magatokat?” (Lásd még: → *féllovászolja magát*)

441. Vagy a ló szájának vagy a ló lábának, de valaminek örökre menni kell. – 'ha a lovat nem hajtják, akkor etetni kell' – A lótartásnak csak akkor van haszna, ha állandóan hajtják, befogják az állatot.

→ *elszállt legény* (Krisztus az elszállt legényétt, s az egyeslovas embérétt nem szénvedétt.)

→ *féllovászol* (Féllovászol vkit.)

→ *fin* (Beléjő, mind a ló a fingásba.)

→ *március* (Március a kehés lovat s a kehés embért megvallassa.)

→ *varjú* (Néz belé, mind a varjú az üress lófejbe.)

LÓFASZ

442. Ketyög, mind a lófasz a tokjába. 'nagyon ideges, reszket' – Abszurd kép.

443. Van, akinek a lófaszt a hátába vágják, s mégis a seggibe szökik. 'van, aki mindig nagyon szerencsés, minden előnyére válik, még a kezdeti szerencsétlenség is javára fordul, a sors nem tud kárt okozni neki'

LÓPOR

444. Benne van a lópor. 1. 'rosszféleség, kutyaság van benne' „Jó gyermek ő, de azért van benne egy kicsi lópor és, közbe-közbe megkutyálja magát.” 2. 'makrancos, kiszámíthatatlan természetű' „Csak úgy bánok vele, mind a hímös tojással, met van benne lópor és, ha rájő a hoppáré.”

LÖTTY

445. Lötyt ide, lötyt oda – nyóc óra! 'semmittevéssel telt el a munkaidő' – A diktatúra idején a munkaidő végén kötelező módon egy füzetbe be kellett jegyezni az aznap végzett munka eredményét (népi nevén: „kondikát írni”). Valaki „kondika írásakor” a fenti őszinte bejegyzést firkantotta a füzetbe, ami az állásába került. Az eset híre elterjedt, és a rövid, frappáns bejegyzés szövege proverbiummá lett, ugyanis a rejtett munkanélkültség éveiben a benne megfogalmazott jelenség általános volt.

LÚD

446. Gyermekkorába a lúd a szárnyával hëzzavert. 'gyengeelméjű vagy naiv felnőtt személy'

LYUK

447. Likra esik a fót. 'éppen úgy sikerül, ahogy kell' „Éppe akkor kaptam még a kőcsön adott pénzt, amikor a legjobban kellett, úgyhogy likra esett a fót.”

→ *féreg* (A férég és megunja egy likra járni.)

→ *segg* (Seggelikázik vkit.)

MACSKA

448. Annyiba vësz, mind a macska a vasárnapot. 'nem veszi semmibe'

449. Kidugja a macska a körmit a zsákból. 1. 'kiderül a titok' 2. 'fény derül a rejtett rosszindulatra'

450. A macska ügyës kikaparja! 'kiderül a titok' „Nincs olyan titok, ami ki nem derül, a macska vagy elébb vagy utóbb, de ügyës kikaparja.”

451. Mëgbánta, mind a macska, melyik kilencet kölykedzett. 'nagyon megbánta'

452. Viszi, mind a macska a tolluseprüt. 'könnyen, gyorsan viszi' → *köszörű* (Úgy ül rajta, mind a macska a küszürün.) → *pisolyog* (Pisolyog, mind a macska a köménlevesnek.)

MÁJ

453. Nagy a mája. ~ Jó a mája. 'bátor, nem irtózik' „Hát éccer, jó nagy mája lehetett annak és, ha ezt még merte tenni!”

→ *fehér* (Fejérmájú. ~ Fejér mája van.)

→ *szar* (Elvállik a szar a májtól.)

MALAC

454. Állva aluszik, mind a Czikó Balázs malacca. 'állva elaludt vki' – A malac megdöglött, de a disznópajta oldalának nekitámaszkodva, megdöglve is lábon állt. Ezért a tulajdonosok kezdetben arra gondoltak, hogy csak állva aluszik.

455. Úgy elmënt, mind a Czikó Balázs malacca. 'nem jött vissza, elveszett' „Sokan mëntek el úgy innét a faluból, mind a Czikó Balázs malacca.”

456. Teli van ésszel, mind a tordai malac (seggel mënyën a vállunak, s mégis jóllakik). 'nagyon ostoba' – Gúnyos értelemben használják.

MALOM

457. Egy malmot béállitnak, hogy öröljön. 'létrehoznak egy jövedelmező vállalkozást, ami termeli a hasznot' „Vezetik itt és a gázt, met egy malmot bé kell állítani valakinek, hogy öröljön.”

MÁRCIUS

458. Március azt mondta vót, hogy ha fëbruár elejibe kerülhetne, a bornyút az anyjába beléfagylná. 'márciusban is lehet, hideg, szeles időjárás'

459. Március a kehés lovat s a kehés embért megvallassa. 'a márciusi hideg időben előjönnek a betegségek'

MÁRIA (SZŰZ MÁRIA)

460. Ha Márája vigyorodik, akkor se (tud vmit megtenni). 'vmi érdekében mindent megtesz, amit csak tud, de nem jár sikerrel' „Úgy még van szorulva, hogy ha Márája vigyorodom, akkor se tudom kivënni.” – A szólásban Szűz Máriára történik utalás. Az illető még akkor sem jár sikerrel, ha hozzá fohászkodik, neki könyörög. → *rëszeg* (A részëg embért Mária a kötënnnyibe hordozza.)

MART⁴²

461. Ott van [áll], ahol a mart szakad bé. 'a végső összeomlás, katasztrófa előtt áll' „Lassan ott állunk [vagyunk], ahol a mart szakad bé.”

⁴² Folyó- vagy patakpart, meredély, domboldal.

MÁSZIK

462. **Mászik** (vki után). 'utánoz vkit, hasonlítani szeretne vki-hez' „A kódus embér és mászik a nagygazda után.”

MEDVE

463. **Annyi, mind a medvének egy szēm mána.** 'fogára sem elég, kevés'

MEGAKASZT

464. **Mégakaszt** (vmit). 'megvásárol, megszerez vmit' „Még jó, hogy a múlt hónapi fizetésből ezt a tűzifát mégakasztottuk.”

MEGÁLL

465. **Mégáll az üdő.** 'nem lesz eső' „Vajon mégáll-é az üdő az éjjen?” (jelentése: 'vajon lesz-e eső?')

MEGÁTALKODIK

466. **Mégátalkodik** (vmire, vmi miatt). 'belső meggyőződésből, makacsságból, megbotránkozás, felháborodás, sértettség stb. folytán nem akar tenni vmit, nem hajlandó vmire, megmakacsolja magát' „Úgy még vót átalkodva a papra, hogy házszenféléskor se akarta az életbe⁴³ béereszteni.”

MEGBOTLIK

→ *paripa* (A száz pēngős paripa és megbotlik.)

MEGDOLGOZ

467. **Mēgdógozza, mind Fülöp Sepszit.** 'gyakran, ismétlődően, alaposan, lelkiismeretesen végez vmit' – Egy Csonka Fülöpnek nevezett félkarú csíkszentkirályi koldus rendszeresen „kéregetni” járt Sepsiszentgyörgyre. A vasútállomáshoz közel lakott, ezért egyik vonattal lement, és a másikkal jött is vissza. Mivel minden nap megjárta magát a városban, ezért a nevéhez kapcsolódó szóláshasonlatot a gyakran, ismétlődően végzett munkára használják.

MEGDÜHÜDIK

468. **Dühüdj még!** 'vesszél meg!' „Jaj, hogy dühüdjön még!” – Átokformula.

MEGFAKAD

469. **Mēgfakad** (vki). 'megered a nyelve, sokat beszél' „Még vót fakadva, nem tudtunk tölle megszabadulni.”

MEGFOGANIK

470. **Mēgfogonik a szava.** 'nem tud már beszélni' „Este megfogont a szava, s réggere még és halt.” – Rendszerint haldoklóra használják. A „megfogonik a szava” kifejezésben a „megfogonik” ige jelentése 'megfogódik'. Akinek tehát „meg van fogódva” a szava, az nem tud beszélni. A hasonló módon szenvedő alakú „mēgkötül” szónak ugyancsak 'megnémul, nem tud szólni' a jelentése (lásd: → *mēgkötődik, mēgkötül*).

MEGFUT

471. **A tēngély [a kerek] mēgfutott nála.** 'megbolondult' – „Vajon nincs-é egy csēppēt mēgfutva nála a tēngély, hogy élyenykēt mond?”

MEGHAL

472. **Mind a két szēmire mēghalt.** 'teljesen meghalt' – Tréfás.
→ *foszt* (Fosztot vet.)

MEGKANTÉROZ

473. **Mēgkantéroz** (vkit). 'elvarázsol, elbájol' „Irén néni úgy mēgkantérozta Adéllát, hogy a lējánka minden vasárnap odajő hēzza.”

MEGKÖTŐDIK

474. **Mēgkötődik.** ~ **Mēgkötül.** 'megnémul, nem tud szólni' „Úgy mēgkötődtem [mēgkötültem], hogy a szót nem tudtam felvátani.” „A temetésen mēg vót kötülve teljesen a fájdalomtól.”

MEGSÜL

→ *zsír* (Mēgsül a maga zsírjába.)

MEGSZÖKTET

475. **Mēgszöktet** (vmit). 'csak nagyjából, gyorsan végez el vmit' „Na, ezt a répát a kapával jól mēgszöktették! (ti. kapáláskor kivágatlan gyomokat hagytak)

MELL

476. **Az embér a mejjit erőst ne vesse ki** (met nem tudja, hogy hol esik el). 'ne hetvenkedjen senki, mert nem tudja, hogy mikor éri baj'

477. **Olyan mejje van, mind egy rēgáti kotlónak.** 'vézna, satnya ember' – Tréfás.

→ *ég* (Ég a mejje tölle.)

MÉZ

478. **Könnyebb a legyet mēgfogni egy csēpp mézzel, mind egy hordó ēcettel.** 'kedvességgel többre megy az ember, mint szidalommal'

479. **Ha keserű ēs, de ha méz, méz.** 'vmi jónak mondott dolog, aminek valójában inkább csak a híre jó' „Gyermekék vótunk, s ēttük a vadkörtét, me ha keserű ēs, de ha méz, méz.”

MÉZ

→ *házasság* (A házasság egy nagy hordó valami, s rajta legfējjel van egy kicsi méz.)

MEZŐ

→ *erdő* (Az erdőnek füle van, s a mezőnek szēme van.)

MIATYÁNK

480. **Úgy tudja [mondja], mind a Miatyánkot.** 'gondolkodás, habozás nélkül, betéve mondja'

481. **Vissza Miatyánk!** 'nem jó, ahogyan elkezdtünk vmit, térjünk vissza az eredeti állapothoz'

MINDSZENT

482. **Mēncēnt felől még a szél se jó.** 'a szomszéd falu felől hideg szél fúj, onnan jó nem származik' – A tréfás szólás alapja az a természeti megfigyelés, hogy a Csíkszentkirálytól északra fekvő Csík Mindszent felől fúj a hideg északi szél, az ún. Borda szele.

483. **Nem tudja, hogy Mēncēnt mellett hogy kell elmēnni.** 'álprobléma, indokolatlan aggodalmaskodás, körülményeskedés' – A szomszéd Csík Mindszent község több, egymástól is távolabb eső tēszből áll, így hosszan nyúlik el, és emiatt nem lehet kikerülni a falut. Állítólag egy orosz fogságból gyalog hazainduló szentkirályi fogolynak az volt a fő problémája a Szibériából

⁴³ Háztaji telek.

való elinduláskor, hogy ha hazaér Csíkba, akkor Mindszent mellett hogyan fog majd elmenni.

MIRIGY

484. **Mirigye szökik.** 'hirtelen betegsége támad' „Mirigye szökött, s meghót.” – A „mirigye szökött” népi diagnózis szélütést vagy szívinfarktust jelentett.

MISE

→ *elbasz* (Elbasztuk a nagymisé, de nem baj, me csapunk egy fasza vecsérnyét!)

→ *hátramaradás* (Ha vasárnap misére nem mész, az egy nap eléhaladás, s utána három hátramaradás.)

MOZOG

485. **Most van embér, s most mozog!** 'akkor kell szorgoskodni, amikor van, aki dolgozzon' – Társasmunkák, kalákák alkalmával biztatásként szokták mondani.

MUNKA

486. **Több a munka, mind a hurka.** 'rossz, ráfizetési vállalkozás: a nyereség, a haszon nincs arányban a meghozott áldozattal, a vállalt kárral' „Nem éri még vele dőgozni, met több a munka, mind a hurka.”

→ *Isten* (Mējénk a munka, Istené az áldás!)

NÁDAL

487. **Nádal [nádol]** (vkit). – **Nádalgat [nádolgat]** (vkit). 'támogat, táplál' „Eleget nádoltuk a szénásszekernek ezt az ódalát, s mégis a másik felé húz.” „A szomszédok nádalják a két elárvult öreget.”

NADRÁG

→ *ész* (Jár az esze, mind a nadrág feneke.)

NAGYAPÁM

→ *nyújtópad* (Mikor láttam, hogy nagyapám a nyújtópadon van, rögtön tudtam, hogy nem lesz hosszas életű.)

NAGYHÚZÓ

488. **Nagyhúzó (vki).** 'kurva' „A vénasszon fiatal korába erősen nagyhúzó vót.”

NAGYOS VIZE

489. **Ha [amikor] Nagyos vize [pataka] megfordul.** 'csodás, képtelen vagy lehetetlen helyzet alakul ki' „Ha ezt most eltörjük, abból olyan veszekedés lesz, hogy Nagyos vize megfordul.” „Akkor lás-salak, amikor Nagyos pataka megfordul!” – A szólás voltaképpen egy lehetetlenségformula, hiszen a folyóvíz nem fordulhat vissza. De egy képtelen helyzet (pl. egy irratlanul nagy veszekedés) hatására, csoda történik, felbomlik még a kozmosz rendje is.

NAP

490. **Belésüt a nap.** 1. 'meggazdagodik, szerencsés' „Én nem tudom, a nap hol süttött beléjük, hogy így elgazdagodtak.” 2. 'ellustul' „Délutánra má a nap erőst belénk süttött vót.”

491. **A fényes napja elhalad.** 'rossz a sorsa' „Ilona nénédnek a fényes napja elhaladt, amióta a fiatalok a nyakára kötöztek, s a nyugdíját felélik.”

492. **A Napnál dógozom, s a Hód fizet.** 'munkanélküli'

493. **Nagy helyt éri a nap.** 'ellustul, elfárad, nem akar dolgozni' „Igēn nagy helyt kezdett érni a nap, nem vót má kedvünk kaszálni.”

494. **A napja istenibe.** 'mindig, öröktől örökké' „A napja Istene örökké valakinek tartozik.”

495. **Süti a fejit a nap.** 'lusta, nem akar dolgozni' „Erőst süti a fejit a nap az éjenyeknek.”

→ *eső* (Esső veri, nap süti.)

NEHÉZ

496. **Annak nehez, aki viszi.** 'hadd vigye, amit ellopt' – Lopás esetén mondják, mintegy tréfás vigasztalás gyanánt.

NEKISZÖKIK

497. **Nekiszökik, mind a csürke a takonnak.** 'gyorsan, meg-gondolatlanul meg akar szerezni vmit, belevág vmibe, miközben meg sem gondolja, hogy ér-e vmit az, amire áhítozik'

NÉZ

498. **Ha egy lábos [fazak] tejbe belénéz, megsavanyodik [ész-szeményen v. megaluszik].** 'szomorú, búskomor, rossz kedélyű személy' „Olyan szóval, savanyó természetű, beteges felesége vót, hogy ha belénézett egy lábos tejbe, az azonnal ésszemēt.”

499. **Ha a kapu tetejin bénéz, a tyúkok mind megdögölnek.** 'rosszindulatú ember' – A néphit szerint a tekintettel ártani, rontani lehet.

500. **Ha nözēm es, fogy (mind a vött szalonna).** 'szűken van vmiből'

501. **Nöz (vkire vmi).** 1. 'megilleti, neki jár' „A besső rēja nözött vóna.” 2. 'kötelessége megtenni vmit' „Én lakom ott, ezétt rējám nözött vóna, hogy vasárnapra az utcát megsöpörjem.”

502. **Nem nöznek el.** 'nem vernek meg szemmel, nem rontanak meg' „Na, ha így kijössz a faluba, a lējányok téged se nöznek el!” – A rendetlenül, piszkosan öltözött, borzas, csúnya stb. személyben nem gyönyörködnek, nem igézik meg őket, nem ártanak neki a nézéssel, a tekintettel, azaz „nem nözik el” őket. Főleg tagadó alakban használatos.

503. **Nincs, mit nözni rajta.** 'sovány, kicsi' „Amikor kijött a kórházból, olyan sēm-mike vót szégén, hogy nem vót mit nözni rajta.” (→ *Van mit nözni rajta.*)

504. **Olyan szēme van, hogy ha a kemēncébe bénéz, a kemēnce tüze megaluszik.** 'rontó szemmel rendelkező, igézős természetű ember'

505. **Van, mit nözni rajta.** 'telt, jó húsban van, jól néz ki' „Égy kicsitt itthon ésszeszēdte magát, most má van mit nözni rajta.” (→ *Nincs mit nözni rajta.*)

→ *kapu* (Ha a kapu tetejin bénéz, a tyúkok mind megdögölnek.)

NÓTA

506. **Jó nótabéllés (vki).** 'jó énekes' – Általában fordított értelemben, azaz a 'rosszul, falcsul énekel' jelentésben használják: „Jó nótabéllések vagytok mind a ketten, jobb, ha hallgattok.”

507. **Nincs olyan hosszú nóta, hogy [aminek] egyszēr vége ne lenne.** 'minden elmúlik egyszer'

NYAK

→ *hóhér* (Hogy a hójér vágja el a nyakadot!)

NYAKAS KÖRTE

→ *vackorfa* (Vackorfa alatt nyakas körtét ne keress!)

NYAL

508. **Félnyal (vmit).** 1. 'túlságosan felértékel egy eladandó dolgot' „Fél vót nyalva a tehen erőst.” 2. 'megkap vmilyen ragályos betegséget' „Hát hol nyaltad fél vajon ezt a bajt?”

NYÁL

→ *orr* (Nyalja az orra gombáját.)

→ *szarakodik* (Ha nem szarakodik, nem nyalakodik.)

NYÁL

509. **Nincs a reggeli nyálával.** 'ittas, alkoholt fogyasztott' „Amikor béjött hézzánk, nem vót má a reggeli nyálával.”

NYÁR

510. **Amelyen a nyár, olyan a tél.** – Időjárásjóslás. Ha nagyon meleg a nyár, nagyon hideg lesz a tél. Ha nem túl meleg a nyár, enyhe lesz a tél is.

NYÁRS

→ *cibere* (Az embér hējába húzza a cibret nyársra.)

NYAVALYA

511. **Mëgjáró nyavalya.** 1. 'járványos betegség' „Tavasszal a hüllés olyan mëgjáró nyavalya, ritka, ki el nem kapja.” 2. 'általánosan elterjedt rossz szokás' „Ez olyan mëgjáró nyavalya, hogy malacvá-sárkor a koca áll mindénki a nagyobb malacot akarja elvinni.”

NYEL

512. **Nyeli kétrét.** 'gyorsan eszi, hogy hamar végezzen vele' „Má indulni kellett, hát mondom neki, hogy nyeljed kétrét, me ebbe helybe lekéssük a buszt.”

NYÍLIK

513. **Nyílik az üdö.** 'tavaszodik' „Várja, hogy nyíljék az üdö.”

NYÚJTÓPAD

514. **Mikor láttam, hogy nagyapám a nyújtópadon van, rögtön tudtam, hogy nem lesz hosszas életű.** 'a bizonyosság alapján későn jósol, és ezzel még dicsekszik is' – Ironikus.

NYÚL

→ *baklat* (Csi, Berta, me a nyúlak baklatnak!)

→ *baszik* (Jaj, hogy apád baszott vóna nyúlat helyetted, hogy futtál vóna el!)

→ *segg* (Akkor az én seggém Bakó ódalába nyúlat lö.)

→ *szállás* (A nyúl és mëghál, annak sincs szállása.)

NYÚLSZAR

515. **Olyan egyformák, mind két nyúlszar.** 'használnak, egyformák'

NYŰ

516. **A nyű és a tormába belécsik, s azt gondolja, hogy annál jobb nincsen.** [Belécsik, mind a nyű a tormába, s azt gondolja, hogy annál jobb nincsen.] 'a saját helyzetét, sorsát, ami valaképpen nem is fényes, a legjobbnak gondolja, meg van elégedve vele, és ezért nem törekszik változtatásra'

OKOS

→ *gazdasszony* (Teli kamarának okos gazdasszonya, s az üresnek buta.)

ORR

517. **Círmos az orra.** 'bűnös, hibás'

518. **Égy szaros karóval [szálkával] nem lehet felérni az orrát.** 'nagyképű, felvágós, sokra tartja magát'

519. **Kiüti az orrát (vmi).** 'előtűnik vmi' „A baj akkor van, ha kiüti az orrát valami baj, betegség.

520. **A kutya és haragszik az orráért.** 'ha bántják, az ember ingerlékeny lesz tőle' – A szólásnak átvitt értelme is van. Mivel az orr az arc elülső részén található, mintegy az emberi személyiség „előretolása”, ezért az orr bántalmazása a személyiség elleni nyílt támadást jelenti, az ingerlés, a bosszantás szimbóluma. Ezt fejezi ki a „bassza az orrát vmi” szólás is, aminek jelentése: 'bosszantja, ingerli vmi, nem tud lenyelni, megemészteni vmit'.

521. **Nyalja [nyalhassa] az orra gombáját.** 'elveszített, nem kapott meg vagy nem szerzett meg vmit, amire szüksége volna, és amit aztán nélkülöz' „Ha karácsonyra nem tudunk bár égy disznócskát ölni, osztán egész a télén nyalhassuk az orrunk gombáját.”

522. **Az orra (neki és) kerekedjen mëg, mind a többi disznóknak!** – Átokformula. Tréfás.

523. **Az orrára rëjaütnek.** 'rendreutasítják, megbüntetik' „Ügyelj, met ha hézzanyúlsz, az orrodra rëjaütnek.”

524. **Az orrára szarik.** 'semmibe vesz, megaláz' „A lejánka az apjéknak az orrára szarik, erőst nagy helyt lássa magát.” „Szarljal az orromra [az orromra szarhatsz], ha ott nem lesz ő és a többi között!” (fogadkozás, jóslás)

525. **Az orrodba nyúlok takonyétt (s ha nem kapok, a közfalat kiütöm!)** – Tréfás fenyegetés.

526. **Úgy orrba vágja, mind a zsögödi embér a pipét⁴⁴.** 'orrba vágja' – A szólás keletkezésének története nem ismert.

ÖKÖR

527. **Csak az ökör seggitől a szarváig lát.** 'nem lát ki a maga környezetéből, tájékozatlan a világ dolgaiban' „Aki kből kulá-kot csináltak, azok éjt nappá tettek, úgy dógoztak, s mégis ők kerültek a Duna csatornához. Nem érdemelték mëg a mëgtor-lást, met csak az ökör seggitől a szarváig láttak.”

ÖL (főnév)

528. **Az öl eltót, s az arasz immá eltelik [hátra van].** 'a nagyobbik része eltelt' – Általában az emberéletre használják.

ÖL (ige)

529. **Embërt nem öltem, égyebet mindënt elkövettem.** – Gyónásformula paródia.

ÖRDÖG

530. **Ördög papját!** – Régi káromkodás. – A hagyományos világban a káromkodás ritkább volt, súlyos bűnnek számított. Ha káromkodtak is, ezt nem Isten nevével tették: „Ördög papját!”, „Vesztett papját!”, „Hogy a hójér vágja el a nyakadot!” (→ *hóhér*) stb.

⁴⁴ Kisliba.

531. **Ördögétt pokolba ne mēnj** [met helybe és van elég]! 1. 'lehet helyben is leányt, feleséget találni' 2. 'ne járj udvarolni a túl messzire lakó leányokhoz'

532. **Üti az ördög a lapáttal a seggit.** 'rosszra biztatja, ösztönzi' „Nem elég neki, amiye van, üti az ördög a lapáttal a seggit, hogy még szerezzen többet.” „A lusta embernek az ördög nem üti a lapáttal a seggit, hogy csináljon ő és valamit.”
→ *fingik* (Az ördög beléfingott a puliszkalisztbe.)
→ *szegény* (Szegén az ördög, met nincsen lelke!)

ÖREG (főnév)

533. **Jó az öreg a háznál, ha nincs baj és, bajt csinál.** 'az öregember ügyetlen, bajt okoz'

534. **Az öregnek két nagy csizma, s meleg kell.** 'az öregember otthon szert ülni'

ÖREG (melléknév)

535. **Nem öreg, csak üdőtötött.** 'idős, öreg' – Az öregség eufemisztikus, tréfás megnevezésére használatos.

536. **Öreg embēr otthon légy, / s otthon nem csíp mēg a légy!** 'öregnek otthon a helye' – Rímes, ritmikus regula.

ÖSVÉNY

537. **Nincs feltúrve előtte az ösveny** [út]. 'neki sincs megtiltva, ő is megteheti, ha akarja' „Előttem se vót feltúrva az ösveny, métt nem ügyekéztél te és?”

538. **Ösvenyt ver (vhová).** 'sokszor, gyakran jár vhová' „Ösvenyt vertem má ide.”

ÖLTÖZTET

539. **Ötöztet (vmivel).** ~ **Félötöztet** (vmivel). 'vmivel ellát, díszít, gazdagít' „A бүклетett túró⁴⁵ tejföllel vagy vajjal lehet ötöztetni, ha gazdagabban akarja valaki.” „A legén ha bitangot⁴⁶ csinált valakinek, megtörtént, hogy osztán fél és ötöztették vele, met egyszerű csak a gyermekét a kapu tetején neki bétették.”

PÁLINKA

→ *idegesít* (Az embēr olyant ne tartson a háznál, ami idegessíti.)
→ *kocsmá* (A pálinka rövid kocsma.)

PAP

540. **Csak ott, ahol a papok táncolnak.** 'csak elül, csak a látszat kedvéért' „Csak ott takarított, ahol a papok táncolnak.”

541. **Ėj, vesztett papját!** – Régi káromkodásformula.

542. **Ha lēsžek, pap lēsžek** [s ha nem, sēmmi se lēsžek]! 'ha nem sikerül az, amit szeretnék, akkor mást nem is akarok' – Egy selypes beszédű kislány gyermekkorában pap szeretett volna lenni, és egyszer ezt mondta: „Ha lēcěk, pap lēcěk, s ha nem, sēmmi se lēcěk!” Erről rajta is maradt a Lēcěk Mihály gúnynév. Végül nem lett pap belőle.

543. **Még a napod és átkozott, melyik nap a papot emlégeted.** 'aki a papot szidja, baj éri' – Mágikus-vallásos szemléletet kifejező

szólás: aki a szentet profanizálja, szidja stb., azt megbünteti az Isten, nem sikerül a munkája, az élete.

544. **Úgy, mind a pap: én iszom, s tük nēzitek.** 'magában, egyedül iszik vki' – Ha társaságban valaki csak magában kénytelen inni, akkor mondhatja ezt tréfásan.
→ *köhög* (Ne köhögj, met a pap nem temet el!)

PAPÍR

→ *ceruza* (A cēruza fogékony, s a pappír türelmes.)

PAPVIRÁG⁴⁷

545. **Forog, mind a papvirág.** 'forog körbe' „Úgy forgott előtünk, mind a papvirág.”

PARANC SOL

546. **Parancsol** (vmi v. vki vminek). 'végez vele' „Itt ennek a sok pappírnak ügyēs egy gyufa fog parancsolni egyszerű.”

PARIPA

547. **A száz pēngős paripa és megbotlik.** 'bárki követhet el hibát'

PARASZT

548. **Akkora paraszt, mind amekkora ő (maga).** 'nagyon durva, faragatlan'

549. **Lēgyél úr, met paraszt akármikor lēhetsz!** 'könnyű műveletlennek, durvának lenni, törekedni kell az udvarias viselkedésre'

PÁRNA

550. **Az embēr, ahova a párnát letette, a fejit és oda tēgye le.** 'amit az ember munkával, befektetéssel megalapozott, azt használja ki, közben ne változtasson'

PÁSZTOR

→ *gyapjú* (Lágy pásztor mellett gyapjat szarik a farkas.)

PATIKA

551. **Kovácsműhelybe ne tapogass, s patikába ne nyalogass!** 'viselkedj mindig a helyszínnel megfelelően, ne légy hebehurgya'

PATKOL

552. **Mēg lēhet (mēnet közbe) patkolni.** 'lassan, lomhán, lustán jár' „Olyan lustán jött a mezőre, hogy mēg lēhetett mēnet közbe patkolni.”

PENÉSZ

553. **Ha te nem vónál s a pēnész, ki ēnné mēg a kēnyeret?** 'ne tartsd túlságosan fontosnak magad' – Gúnyos.

PÉNZ

→ *búcsú* (A búcsút pénzzel járják.)

PEST

554. **Azt gondolja, Pest falu.** 'naiv, elmaradott; egyszerűbbnek gondolja a világot, mint amilyen'

PET⁴⁸

→ *ganci* (Olyan, mind a ganci pēte.)

⁴⁵ A „bүklett” székely szó egyik jelentése: 'fordít, átforgat'. Például: „Próbáld mēg ērrefelē бүklettenteni a fát!” „Bүklettens ēgyet rajta!” A „bүklettett túró” úgy készül, hogy kb. 3 liter felfőzött édes tejbe kb. másfél liter savanyútejet beletöltenek, a kályha szélén hagyják leszállni, majd tejfőlet vagy vajat

kevernek belé, hogy még finomabb legyen.

⁴⁶ Fattyú, szerelemgyerek, zabigyerek.

⁴⁷ Margaréta.

⁴⁸ Férfi nemiszerv.

PICSA

555. **Könnyeddzik, mind az árva lőján picsája.** 1. 'szomorúan pityereg, sírdogál' 2. 'szemerkél az eső' – Durva, sértő.

556. **Picsán szőr!** 'nem ér semmit, értéktelen v. elromlott dolog' „Jól még vót má száradva a rend⁴⁹, amikor el kezdett szemerkélni az eső, kezdtük és hamar ésszeszedni, de hát picsán szőr, má vége vót mindennek, má nem vót értelme vele foglalkozni.”

557. **Tapogassa, mind tót a pinát.** 'óvatosan, körülményeskedve tapogat, vizsgál vmit' „Hányjad fél bátran a sarjút az állásra⁵⁰ avval a villával, ne tapogasd, mind tót a pinát!”

PÍP⁵¹

558. **Pípjá van. ~ Pípot kap.** 'a gyötrő szomjúságtól a nyelvén kinőtt a píp, nagyon szomjas'

PIPA

559. **Ég a pípája.** 'sikerül neki vmi' „Ha az eső előtt sikerülne a szénát a csűrbe béhozni, a pípánk égne.”

PISIL

→ *csihány* (Csihánra pisilt.)

PISOLYOG

560. **Pisolyog, mind a macska a köménylevesnek.** 'lelkesedés nélkül, esetleg értetlenkedve vagy egyet nem értően mosolyog vmin' – Ti. a macska nem szereti a köménymaglevest, ha kitöltik neki, csak nézi, de végül otthagya.

PÓCK⁵²

561. **Ha találja találja, s ha nem, póckot alája!** 'ha sikerül jó, ha nem, úgyis jó' – Hebehurgyán végzett, nem teljesen eltervezett munkára mondják, ami nem biztos, hogy pontosan sikerül.

POHÁR

562. **Aki sok pohárból iszik, nem tudja, melyiktől részegedett még.** 'ha egy nő egyidejűleg több személlyel tart fenn nemi kapcsolatot, nem tudja, melyiktől esett teherbe'

POKOL

→ *ég* (Úgy ég, mind pokolba.)

→ *ördög* (Ördögött pokolba ne menj.)

POR

563. **Por seggibe, s mást helyibe!** 'meghalt vki, jöhet az új helyette' „Por seggédbe, mást helyedbe!” – Bizonyára valamilyen régi mágikus szemlélet van a szólás mögött, esetleg a halottkultusz valamely rituáléja. Megjegyezzük, hogy a világ sok kultúrájában – így például a románban is – szokás volt a hulla testnyílásainak a betömése, hogy a gonosz szellem (román: „strigoí”) ne szabadulhasson ki belőle.
→ *elhány* (Hánd el, vesd el, kergesd el, / a porát és égesd el!)
→ *elüt* (Elüti a porát.)

PULISZKALISZT

→ *fingik* (Az ördög beléfigott a puliszkalisztbe.)

RÁÁLL

564. **Rëaáll (vkire, vmire).** 1. 'szid, támad vkit' „Hát ugyanbiza métt kellett arra a kicsi gyermekre olyan erőssen rëaállani, mikor ő nem és vót hibás?” „Egészen nem állottam rëa, de azért gon-

doltam, hogy ő lehetett, aki nem földte le a kútát, s azért esett belé a macska.” 2. 'elfoglal vmit' „A földre rëa kell állani, met ha nem, rëaáll más.”

RÁFEKSZIK

565. **Rëafekszik (vmire).** 'állhatatosan, következetesen, erőszakosan csinál vagy akar vmit' „Rëa van feküve erőst, hogy ő azt még akarja venni”

RÁG

566. **Hadd rágják egyik a más!** – Pálinkaiváskor elhangzó tréfás biztatás, a második vagy későbbi pohár kínálásakor.

RAJTARAGAD

567. **Rajtaragad (vmin).** 'kap rajta, kihasználja az alkalmat' „A fia mént autóval a városba, s így osztán ő és rajtaragadt a testvére meglátogatásán.”

RAK

→ *eldől* (Addig rakja, amíg eldől.)

RÁK

→ *láng* (A rák és úgy ér valamit, ha láng és van.)

RÁKÖNYÖKÖL

568. **Rëakönyököl (vmire).** 'úgy támaszkodik vmire, hogy közben fogyasztja, pusztítja. „Arra a kicsi félretett pénzre egészen nem könyökölhetünk rëa.” „Rëa vannak könyökölve egészen az erdőre, vágják a fát szerrel s szer nélkül.” „Rëa van könyökölve a fejrénpre, az tartsa őt el.”

RÁLÉP(İK)

569. **Rëalépik (vki vmire).** 'feltár (bűnös cselekedetet), rajtafog (bűnön), megbüntet' „Vaj elébb, vaj utóbb valaki csak rëalépik, s akkor lesz a jaj!” „Rëaléptek hamar, úgylahogy nem tudta vót a rablást mégcsinálni.”

RÁMÁS

Rámás (vki). 'teltebb, kövérebb személy' „Most mintha egy kicsitt rámásabb vóna, mind a mútkor.”

RÁTANUL

570. **Rëatanul (vmire).** 'rászokik' „Rëa vót tanulva erőst a komája feleségire.” „A tehen rëatanult, hogy hogy szokjon el mindén nap a csordából az árpaföldre.”

RÁVÁLT

571. **Rëavát (vmire).** 'rájön, ráébred vmire' „Nagy későre osztá én és rëavátottam, hogy mit és akar mondani.”

REGGEL

572. **Rëggel ahova elindultál, onnan ne térj még!** 'a reggel elkezdett utat semmilyen kedvezőtlen körülmény (pl. eső eleredése) miatt ne hagyd abba' „Benedék András mondta vót, hogy reggel ahova elindultál, onnan ne térj még!” – Olyan helyi regula, amelynek szerzője ismert.

RÉSZEG (főnév)

573. **A részegét Jézus Krisztus és elkerülte. ~ A részeg elől Jézus Krisztus és kitért.** 'a részeg embert kerülni kell, nem szabad, nem érdemes vele kikezdeni'

⁴⁹ Szétterített széna.

⁵⁰ A csűr fedél alatti része, ahol vékonyabb gerendákon takarmányt, rendszerint sarjút tartanak.

⁵¹ Szárnyasállatok nyelvén keletkező kóros keményedés.

⁵² Alátét, kiegészítő kis darab pótlás.

→ *pohár* (Aki sok pohárból iszik, nem tudja, melyiktől részegedett még.)

RÉSZEG (melléknév)

574. **A részeg embert Márja a köténnyibe hordozza. ~ A részeg ember Márja köténnyibe van.** 'az ittas embernek nem esik baja'

RÓ

575. **Ró (vkit).** 'szid, elárt vkit, pletykál vkiről' „Rójják a papot a faluba erőst.”

SÁFRÁNY

576. **Érzi a sáfrán illatát.** 'érzi, sejti, hogy veszedelmes a helyzet, ezért távoznia kell' „Ejiszé érezte ő és a sáfrán illatát, met hát égyszér hát nincsen sehol.”

SARJÚ

577. **Ha cifra szénát csinálsz [csináltál], sarjút ne várj.** 'ha nyárban szénacsinaláskor nagy meleg van, és jól szárad a széna, akkor össze keves lesz a sarjú, mert a kánikula kiegészíti a fű tövét'

SEB

578. **A fájó sebét, ha piszkálsz, jobban fáj.** 'a megesezt szerencsétlenséget, sérelmet, bajt nem kell emlegetni' „Ne piszkáld a fájó sebet!”

SEBES

→ *térd* (A térgye sebészedik ki tőle.)

SEGG

579. (Amikor az meglesz,) akkor az én seggöm Bakó ódalába nyúlat ló. 'nem hiszem, hogy megeshet vmi, képtelenség' – Lehetetlenség formula.

580. **Bé van szóva a segge. ~ Bésózták a seggit.** 'nyugtalan, mindenképpen meg akar tenni vmit'

581. **Ég a segge [valaga] (vmi után v. vmiért).** 'mindenképp meg akar tenni vmit, nagyon vágyik vmire'

582. **Fúdd fél a seggit [a likát] (vminek)!** 'nem ér semmit, tégy vele, amit akarsz' „Ha ki talál égni benne a motor, osztá félhússuk az egész villanyfúrut.” „Fúdd fel a seggit a lovadnak, nekem nem kell élyen ló, amelyik nem fogja még a terüt!”

583. **Mégkapja a segge porcióját.** 'megverik'

584. **Nagy baj, amikor az embernek a seggire [fenekire] szem kerül: azt nézi, hogy hova üljön le.** 'kényelmetlen, kellemetlen helyzet'

585. **Nem a seggéből [valagadból] húztál ki!** 'add meg a tiszteletet!' „Hogy mersz így beszélni velem? Azt hiszed, hogy a seggéből húztál ki?”

586. **A segge hasad el érte.** 'vágyik rá' „Julisnak hasadt el a segge a legényett.”

587. **Seggelikászik (vkit).** 'faggat vkit' „A riporter éggyet seggelikászt a Gyurcsány feleségit, hogy há honnét van a vagonjik.”

588. **A seggibe van-e a keze [ujja]?** 'miért tétlenkedik? miért hagyja?' „Hát Zoltinak az ujja a seggibe vót-é, hogy ő ezt csak úgy nézte?”

589. **A seggin és szerencse van.** 'szerencsés'

590. **A seggit fognia kell.** 'állandóan kísérgeti, nem akarja magára hagyni' „Mű szívesebben mentsünk vóna magunkra, de ő nem hagyta, hogy elváljunk tőle, neki valaméett a seggünköt fognia kellett. Félt ejiszé égyedül az erdőbe.”

591. **Seggel ajtót tészén.** 'hálátlanul, méltatlanul fejez be vmit, köszönet nélkül távozik' „Nem illik seggel ajtót tenni.”

592. **Seggre ütöt (vkit).** 'megaláz, legyőz vkit' „A lejánka elszökött a legénvel, s az apjáékot, akik titották őket, seggre ütötte.”

593. **A szájomból seggét nem csinálhatok.** 'tartanom kell az adott szavamat, ígéreteimet' „Most má akármí áron muszáj eleget tégünk a kérésűnek, met a szájunkból seggét nem csinálhatunk.”

594. **A vénasszon ha a csoré seggivel végigcsúszik, leményén.** 'gyenge szörzet az arcon'

→ *felcsesz* (Félcsesz a seggit. ~ Fél van csészve a segge.)

→ *lófasz* (Van, akinek a lófaszt a hátába vágják, s mégis a seggibe szökik.)

→ *malac* (Teli van ésszel, mind a tordai malac: seggel menyén a vállunak, s mégis jóllakik.)

→ *ökör* (Csak az ökör seggitől a szarváig lát.)

→ *ördög* (Üti az ördög a lapáttal a seggit.)

→ *por* (Por seggibe, s mást helyibe!)

→ *varjú* (Addig még sok seggetlen varjú szarik!)

SEGÍTSÉG

595. **Csak annak lehet segíteni, aki maga és akar.** „A seggitség csak akkor ér valamit, ha az illető maga és akar. Ha látom, hogy egy darab fát viszén a vállán s nem bírja, odamények s segítették, de ha fél se akarja emelni, akkor nem lehet neki segíteni. Ha valaki nem törekszik, nem ér semmit a seggitség.”

SEPRŰ

596. **Elsőprűzik (vki vhova).** 1. 'sebesen, hirtelen eltávozik' (női személyre!) 2. 'férjhez megy' „Térike és jó hamar, fiatalon elsőprűze.”

SETÉTÜL

597. **Sététül s virrad neki.** 'mindegy neki, együgyű' „Mindégy, hogy szidják-é vagy dicsírik, neki sététül s virrad.”

SIET

→ *hamar* (Siess hamar, járj lassan, ügyelj, nehogy elessél!)

→ *köp* (Töpjél, s lépjél!)

SÍKUL

598. **Nem síkul a keze.** 'tolvaj' „Amit még lehetett, azt megfogta, amikor kellett, nem síkult a keze egyáltalán.” – Csak tagadó alakban használatos.

SÍR (főnév)

599. **Mikor a sírját hétször [háromszor] megkaszáltad, (csak) akkor tudod még, hogy kivel éltél.** 'az asszonyt, feleséget kiismerni egy emberélet sem elég'

600. **Sír mellett szarni vagy szar mellett sírni, nem mindégy.** 'nagy különbség van a két dolog között'

→ *lépik* (Neki és kettőt erre lépnek, s égyet arra.)

SÍR (ige)

601. **Aki sír, attól vegyél, s aki bőcsködik, annak adj!** 'a gazdag farizeusi módon panaszkodik, a szegény pedig kérdéssel próbálja álcázni a szegénységét'

602. **Égyedül még sírni és szaporátlan.** 1. 'nem jó magányosan élni', 2. 'az egyedül végzett munkának nincsen eredménye'

603. **Sírd-ë, kacagd-ë, mérgelődjél-ë?** 'fonák, ellentmondásos, abszurd helyzet' „Amint Csíszér Ábrahám mondta vót: sírd-ë, kacagd-ë, mérgelődjél-ë? – Olyan szólas, amelynek ismert a szerzője.

604. **Sírni szégyen, s panasznak helye nincs!** 'szégyen sírni, panaszkodni'

605. **Úgy sírt, hogy hátul és csorgott.** 'az özvegy nagyon sírt a temetésen' – Durva, gúnyos.

→ *könnyezik* (Könnyezik, mind a Bolygó Péter joha.)

→ *cigány* (Sír, mind a kárvallott cigán.)

→ *sír* (Sír mellett szarni vagy szar mellett sírni, nem mindëgy.)

SÓ

606. **Enni nem kér, s só se kell rëja.** 'nem kerül majd semmibe, nem lesz baj vele, ha megszerezüük'

SOFÖR

607. **A sofförnek az ëgyik lába a tömlecbe van, s a másik a temetőbe.** 'a sofför könnyen kerülhet börtönbe vagy pusztulhat el'

SOK

608. **Ha sok vót elköt, s ha kicsi vót, eltöt. ~ Ha sok van, elkel, s ha kicsi van, eltel(ik) [elég].** 'az ember annyival éri be, annyit költ el, amennyije van'

609. **A sok sok megárt.** 'a sok, mértéktelen munka megárt az embernek' „Ferencz Áron mondta, hogy: – Mit a sok kicsi?! A sok sok megárt!” – Ismert személytől származó mondás, ami „a sok kicsi megárt” analógiájára keletkezett. A „sok kicsit” az illető személy a csíki székelylek életvilágára nem tartotta jellemzőnek, ezért az ismert szólásban a kifejezést „sok sokra” módosította.

610. **Sokan vannak odaki.** 'dermesztő nagy hideg van odakint' – Mágikus szemléletet fejez ki: voltaképpen időjárásdémonok vannak odakint. A nagy hideg megszemélyesül, mint más természeti jelenségek is (pl. szél, vihar stb.).

SÓ, SÓZ

→ *segg* (Bé van sózva a segge.)

SUNNYOG

611. **Sunnyog (vkin vmiért).** 'állhatatosan, de bátortalanul, szerényen kér vmit, vágyik vmire' „Egész délelőtt itt sunnyogott rajtam, hogy engedjem el halászni.” – Rendszerint gyermek magatartását jellemzik vele.

SÜKET

→ *vak* (Ne láss süket, / ne hallj vak!)

SZÁJ

612. **Belétátja a száját (vmibe).** 'rajta felejt a szemét vmin, úgy megcsodál vmit, hogy közben tátva felejt a száját' „Erőst belétátotta a száját, s meg és igizte abba a helybe.”

613. **(Csak) mossa a száját.** 'csak mond vmit, de nem gondolja komolyan, nem annak megfelelően cselekszik, locsog' „Ígérte, hogy megcsinálja, de úgy látom, hogy csak mossa a száját, met nem jött errefelé se.”

614. **Elkeni a száját (vkinnek vmivel).** 'vmin jóban részeltet, és ezzel boldoggá tesz vkit' „A kérésztapja elkente a lejánka száját a mobiltélefonnal, amit névnapjára vett neki.” „Gyermékkoromba, ha üsmertük és a narancsot, az nem kente el a száját a kölyöknek.”

615. **Tátja a száját (vmire).** 'vár vmit, vágyakozik vmire' „Ő és tátotta a száját rëja, de nem neki adták.” „Tátotta a száját a tőtelékés káposztára.”

616. **Tátva marad a szája.** 'nem kap vmiből, pedig várta, számított rá' „Hëjába tátotta a száját rëja, végül tátva maradt a szája.”

617. **Üressen marad a szája.** 'számít rá, de nem kap' „Olyan rosszul esett, hogy mind elhordták, s nekem üressen maradt a szájom!”

→ *fehërnép* (A fejërnép száját nem lehet bédugni.)

→ *fehërnép* (A fejërnépnek a szája a fegyvere.)

→ *segg* (A szájomból seggët nem csinálhatok.)

SZÁLLÁS

618. **Mindën bokor szállást ad.** 'a természetben bárhol meg lehet hálni' „Nyár van, ilyenkor mindën bokor szállást ad.”

619. **A nyúl és mëghál, annak sincs szállása.** 'nem kell búsulni az éjszakai szállást'

SZALMASZÁL

620. **Két szalmaszálat se tud jól kërëszttbe tenni.** 'mindent rosszul csinál' „Ha kiküdnek, hogy két szalmaszálat tëgyek kërëszttbe, azëtt má mëg vagyok szidva, hogy nem jól van!”

SZALONNA

621. **Ahol pástos az udvar, oda ne mënj szalonnáëtt.** 'ahol tevékeny gazda lakik, ott nem füvesedik be az udvar, csak ott, ahol beteg vagy öreg a tulajdonos' – A „Zöld pázsintos udvar, / nem kell oda boros vendég...” nótasor ugyancsak proverbium-má lett, az előbbi szólás szinonimája.

622. **Amëtt a férëg⁵³ a szalonnát mëgrágtá [mëgkezdte], azëtt a szalonnát mëg nem kell elvetni.** 'a tisztátalan, esetleg már állapotos leánynak meg kell bocsátani'

623. **A szalonna a káposztát mëgszabja.** 'egy lényeges, értékes hozzátartozó dolog, alkatrész jobbá, értékesebbé tesz egy kevésbé értékes dolgot' – A szalonna íze belefő a káposztával készült ételbe, a szalonna zsírja megjavítja a szegényes káposztaételt.

624. **A szalonnát addig nem szabad mëgkezdëni, amíg a kakukk mëg nem szóllal.** 'takarékoskodni kell a szalonnával' – Tavasszal a szalonnát nem szelték meg, hogy maradjon a nyári munkálatokra.

→ *néz* (Ha nëzëm és, fogy, mind a vëtt szalonna.)

SZÁN (ige)

625. **El van szánva (vmin vkitől vmire).** 'lemondtak róla, pusztulásra van szánva' „Az a gabona immá annyi essőt kapott, hogy töllem el van szánva, én nem fogom má learatni.”

→ *irigy* (Sok irigyët, s kevés szánót!)

⁵³ Egër.

SZÁNKÁZIK

626. Szánkázik vki hátán. 'kihasznál, kizsákmányol vkit' „Én nem a nincstelenéket, hanem azokat ítlím el, akik a szegén embér hátán szánkáznak.”

SZÁNT

→ *kecske* (Ha kecskén szántok se.)

SZAR (főnév)

627. Csak éppen hogy férfiszar és légyn a vécébe. ~ Egy férfiszarval több van. 'semmiérő, gyenge férfiember a családban' „Férhözment ő és, de olyan ura van, hogy csak éppen, hogy férfiszar és légyn a vécébe.” „Annyit ér, hogy csak éppen egy férfiszarval több van.”

628. Elválllik a szar a májtól. 'kiderül vmi, különvlik a jó és a rossz része a dolognak'

629. Embér kell a gátra, s szar a lapátra! – Tréfás biztatás.

630. Ingyen megész a szart. 'számít vmire, ezért meghoz vmi-lyen áldozatot, de végül a számítása nem válik be' „Hát kérlek szépen, a helyzet most úgy néz ki, hogy mű ingyen a szart megéttük.”

631. (Olyan meleg vót, hogy) a szar és rotyogott. 'kánikula, forróság volt' – Inkább múlt időben használják.

632. Pufot üt [ad] a szarnak. 'eredménytelenül vagy negatív eredménnyel hoz meg egy áldozatot' „Evvel a szénacsínálással a szarnak egy nagy pufot üttünk, met a széna sok esső miatt elrothadt, s a kötés a keresetét meghaladta.”

633. Szarnak s kárnak nincs gazdája. 'ha nincs bizonyíték rá, önként senki sem vállalja magára a károkozás tényét'

634. Szar s húgy! 'semmiérő' „Szar s húgy az egész, nincs mit kezdeni vele.”

635. Szarral s húgygal kifizet (vkit). „Szarral s húgygal őt nem lehet kifizetni, igen nagy napszámot kér.”

636. Szomorú disznószar, de megrepesztél, / míg a nyáron a porba hëmpërëgtél! 'szomorú, kedvetlen' – A rigmust ahhoz intézik, illetve arra vonatkoztatják, aki ok nélkül szomorkodik, de nem lehet megvigasztalni. Durva.

→ *bogár* (Aki bogár után mënyën, hamar szarba habarodik.)

→ *nyúlszar* (Olyan egyformák, mind két nyúlszar.)

→ *sír* (Sír mellett szarni vagy szar mellett sírni, nem mindëgy.)

SZAR (melléknév)

→ *drót* (A világon a legtöbb a drót, s a szar ember.)

SZARAKODIK

637. Ha nem szarakodol, nem nyalakodol. 'a csábító eredményért az apró, vesződséges munkát is el kell végezni'

SZARIK

638. Ènni csak szokás, de szarni muszáj. 'az éhséget lehet túrni'

639. Ha vért szarik, akkor és fizeti. 'ha belepusztul, akkor is kikényszerítik belőle'

640. Ingyen még a kutya se szarik. 'mindennek ára van'

641. Mëncënt, Fitód, Szëntlélek, / futva szarnak szegények. – Falucsúfoló.

642. Ne szarj bé, csak a küszöbre (s onnan rúgd bé!) 'ne ijedj meg, ne félj' – Tréfás, durva.

643. Nem tudja kiszarni. 'képtelen teljesíteni, megfizetni, visszaadni vmit' „Mëgüthetik az adóssága végett, úgyse tudja kiszarni, ha nincsen pénze.”

→ *gyapjú* (Lágy pásztor mellett gyapjat szarik a farkas.)

→ *idő, időjárás* (Úgy csinál ez az üdő, mind a kicsi gyermek, melyik belészarik a nadrágba, s nem mer mozdulni.)

→ *ló* (A ló ha kettőt szarik egymásra, az egyik adósság.)

→ *orr* (Az orrára szarik.)

→ *sír* (Sír mellett szarni vagy szar mellett sírni, nem mindëgy.)

→ *varjú* (Addig még sok seggetlen varjú szarik!)

SZÁRNY

→ *lúd* (Gyermekkorába a lúd a szárnyával hëzzavert.)

SZAROS

→ *orr* (Egy szaros karóval nem lehet felérni az orrát.)

SZARTIG

644. Szartig észik [iszik]. 'telhetetlenül, mértéktelenül eszik v. iszik, addig amíg csak bír' „Ott olyan világ van, hogy szartig ehetsz s ihat sz mindënből.”

SZARV

645. Kinő a szarva. 'elszemtelenedik' „Erőst kinőtt a szarva, amikor néptanácselnök lett.”

→ *ökör* (Csak az ökör seggitől a szarváig lát.)

SZEGÉNY (főnév)

646. A szegénnek nem szabad mëgsértődni. 'a szegény embernek abból is kára származik, ha megnehezti a gazdagra'

SZEGÉNY (melléknév)

647. Olyan szegén nem tud lenni, hogy ígyirni ne tudjon. 'felelőtlenül ígérni a legkönnyebb'

648. A szegén embér örökké boldogabb.

649. Szegén embér vízzel főz. 'olcsó, gyengébb minőségű hozzávalókkal állít elő vmit'

650. A szegén embért még az ág és húzza. 'mindig a szegény embert éri a baj, a kár'

651. Szegén az ördög, met nincsen lelke! 'nem vagy szegény' – Tréfás vigasztalás gyanánt használják, akkor, ha valaki arra panaszkodik, hogy ő szegény.

→ *cigány* (A cigán és aszonta vót, olyan szegén nem tud lenni, hogy ígyirni ne tudjon.)

SZEGÉNYség

652. Sűrű, mind a szegénység (minél jobban vágod, annál jobban szaporodik). – Gyomra mondják, kapáláskor.

653. A szegénység s a köhögést nem lehet eltitkolni. 'a szegénységet nem lehet eltitkolni'

654. A szegénység nem lehet véka alá rejtteni. 'a szegénységet nem lehet eltitkolni'

655. A szegénység nem szégyen, csak egy kicsit kellemtlen.
– Tréfás.

SZÉKELYHARISNYA

656. A székelharisnya olyan kell legyen, hogy a bolhát még lehessen rajta ölteni. – A székelharisnya nem lehet bő, feszesen kell a testre simulnia.

SZEKÉR

→ *baszik* (Nem baszunk szekeren, me ráz!)

SZÉL

→ *Mindszent* (Mencént felől még a szél se jó.)

→ *tarló* (Tolló likába fú a szél.)

SZÉLBASZÓ

657. Szélbaszó (vki). 'gyorsan, hebehurgyán cselekvő ember' „Aki a csémpékályhát rakta, olyan jó belévaló, alapos mestər vót, nem vót szélbaszó embər.” „Szélbaszó vót erőst, járt az esze, mind a nadrág feneke.”

SZEM

658. Békoppa a szeme. 'hirtelen, rövid időre elalszik' „Alig koppant bé a szemem egy pőrre, rögtön fél és kötöttek.” – Általában nem szokványos alvashelyzetben – pl. munka közben vagy más nyilvános helyen – történő elalvásra használják.

659. Ahol jársz, a szeméd járjon (s a kezéd is)! 'légy figyelmes, élelmes, hogy boldogulj' – A szólás kiegészített változata tréfás. Jelentése: 'szerezd meg, lopd el, amit csak lehet'

660. Hégyezi a szemit. 'erősen, meredten, figyelmesen néz' „Héjába hégyeztem a szememét, nem láttam ott sənkit.”

661. A kalapot behúzzák a szemibe. 'nehéz, reménytelen helyzetbe kerül' „Avval, hogy a betegnyugdíját elvették, a kalapot egészen behúzták a szemibe.”

662. Kap a széme rajta. 'tetszik neki, kívánja, mert szép' „Kap a szeméd, ugye, a szép lejányokon?”

663. Kinyílt a széme. ~ Ki van nyílv a széme. 'fel van világosodva, tájékozott vmiben' „Mekkoracska, s má hogy ki van nyílv a széme!”

664. Kiszúrja a szemit (vmivel). 'éppen csak látszólag tesz eleget valaminek, becsap valakit' „Vasárnap réggel elményünk a kicsi misére, s osztán jól dógozunk a mezőn egész nap, úgy-hogy csak éppe kiszúrjuk az Isten szemit a misével.”

665. Męgkapja a szemit. 'hirtelen megtetszik neki' „Męgkapta a szememet egy szép pej csitkó a vásárba.”

666. Nem csal a széme. 'jó a szemmértéke, az előnyösebbet, nagyobb stb. választja magának' „Úgy látom, nem csal a szeméd!”

667. Nem nęz a széme közı. 1. 'nem találkozik vkivel, elkerüli őt vki' „Ha ma iszik, akkor hónap má nem embər, nem nęzünk a széme közı a mezőn.”; 2. 'nem kap meg vmit' „Nem akar tudni az adósságról, úgyhogy annak a pénznek se nęzünk a széme közı!”

668. Szēmęsnek áll [jár] a világ (a vaknak a valag és jó). 'csak a figyelmes, élelmes ember boldogul a világban'

669. Tiszta a széme tölle. 'nem kap belőlle' „Amilyen forró nyár van, az idén hanemęgyeb tiszta lęsz a szemünk a sarjútól.”

670. Úgy męnyęn, mintha széme se vóna. 'vaktában, figyelmetlenül, de határozottan megy'

→ *erdő* (Az erdőnek füle van, s a mezőnek széme van.)

→ *gac* (A gac nem szúrja ki a szemit.)

→ *kalap* (A kalapot a szemibe behúzták.)

→ *kujak* (Úgy talál, mind a kajak a szemre.)

→ *męghal* (Mind a két szemre męghalt.)

→ *nęz* (Olyan széme van, hogy ha a kemęcébe bęnęz, a kemęcé tüze męgaluszik.)

SZEMBEN

671. Szēmbe lakik (vmivel). 'ugyanabban a helyzetben van' „Az öregsgęvel mő és szembe lakunk.” „Nincs męjett męgszólják a szęgęsęgiętt, met avval ők és szembe laknak.”

SZEMÉTDOMB

672. Mindęn falunak van szemétdombja. 'minden közössęgben van méltatlan, hitvány személy' „Ha nincs szemétdomb Szęnkirályon, hozzuk ide XY-t, s lęsz!”

SZÉN

→ *üst* (A szęnet mindęnki a maga üstje alá hajtsa.)

SZÉNA

→ *sarjút* (Ha cifra szęnát csinálsz [csináltál], sarjút ne várj.)

SZENVED

→ *elszállt legény* (Krisztus az elszállt legényętt, s az egyeslovas embęrętt nem szęnvedętt.)

→ *fej* (A bolond fej miatt a test sokszor sokat szęnved.)

SZENT⁵⁴ (ige)

673. Szęnt ~ męgszęnt (vmit). 'sejt, megsejt, észrevesz vmit' „Szęntęttem, én és valamit, de pontosan nem tudtam, hogy mi baja van.” „Ejiszę męgszęntętt valamit, azętt nem mert idejőni.”

SZENT HEVERDEL

674. Szęnt Heverdel napja. 'ellustálkodott nap' „Élnek egyik napról a másakra, úgy, ahogy lehet, nekik mindęn nap Szęnt Heverdel napja.”

SZÉP

675. A magáé a legszęb, s az enyém és az. 'mindenkinek a magáé a legszęb' – Az értékek relatívak. Ha valaki a magunk értékeit alábecsüli, megsęrtődünk.

SZÉPELEG

676. Szépęlę. 'szépnek, tetszetősnek, kíváncsún mutatja magát' „Szeret szépęlęni nagy társaságba.”

SZER⁵⁵

677. Szęr nękül. 'rendetlenül, féktelenül' „Isznak mindęn nap szęr nękül.”

678. Szęręn van. 'soron van, következık' „Hát ott most melyik leján van szęręn?” (ti. eladósorban)

⁵⁴ Sejt.

⁵⁵ Sor, rend.

679. Szérrel, s szér nélkül. 'sor nélkül, rendetlenül' „Hánta fél a fát a szekerre sérrel s szér nélkül.”

SZERBIA

680. Hónap mennyünk neki Szerbiának! 'szegénység, lehetetlen vállalkozás, hősiesség a szegénységben' – A tréfás, gúnyos értelmű szólás eredete egy epikus történet, amely az első világháború idején keletkezhetett. Eszerint a szegény család azon töpreng, bizonytalankodik, hogy leszűrjék-e a pityókalevest, vagy ne, de nehezen tudnak dűlőre jutni. Végül a családfő hozza meg a döntést: „Szűrd le! Ne szűrd le! Mégis szűrd le, légyn kétfele meleg étel, hogy János lakjék jól, met hónap mennyünk neki Szerbiának!”

SZEREL⁵⁶

681. Vagyont szerélni nehez, de gyűlöletét annál könnyebb. 'osztzkodásnál nem lehet meggazdagodni, de haragost könnyen lehet szerezni'

SZERENCSE

682. Ha szerencséd nincs, napod se légyn. 'szerencse kell mindenhez'

SZIGORÚ

683. Szigorú (vki, vmi). 1. 'kicsi' „A blokkba két szigorú szobacskába lakik az egész család.” 2. 'sovány, kicsi' (állat) „Két szigorú lovacskája vót, avval szántott.”

SZIMIRKÁL⁵⁷

684. Szimirkálja, mind Kálmán a kocsonyát. 'megeszi az egészet' – A szóláshasonlat forrása igaz történet. Egy népes család egy tányér kocsonyát kapott valakitől ajándékba. Az egyik testvér, egy Kálmán nevű nagytű, nagydarab legény megette azonnal az egészet, de azt mondta, hogy ő csak „bészimirkálta”, ami igaz is volt abban az értelemben, hogy a fogára sem volt elég.

SZINTE

685. A testvérem szinte kapott kalácsot, de én egyáltalán nem. 'neki volt esélye rá, nekem még az sem' – Csíkbán ma is szokásban van, hogy a lakodalmas menet résztvevői a falu utcáin kaláccsal, pálinkával kínálják a falu népét, az ún. „lakadalomlesőket”. A proverbiummá vált kijelentést egy olyan gyerek tette, aki a lakodalmas néptől szeretett volna kalácsot kapni, de végül hoppon maradt. A testvére sem kapott, de neki volt némi esélye rá. A tréfás szólásnak végső soron az a jelentése, hogy a semminek is vannak fokozatai, árnyalatai.

SZITA

→ *farok* (Farka válogassa a szitát.)

SZÓ

686. Félvátja a szavát. 'felel' „Hogy mered te az apád szavát félvátani?!”

687. Szót folytat (vki vmiről). 'beszéd, megbeszélés tárgyává tesz vki vmit' „Valahol kellett, hogy szót folytasson róla, met má tudja az egész falu.” „Te erről folytattál-é szót valahol valamikor?”

688. Szót tészén. 'felpanaszol vagy számon kér vmit' „Hát nem szégyelléd még ezétt szót tenni?!”

689. Úgy jó [foly(ik)] ki belőle a szó, mind a tehenből a ganyé. 'szószátyár, bőbeszédű'

→ *garas* (Az én szavam annyi, mind a régi ötgarasos: nem jár.)

→ *megfogonik* (Mégfogonik a szava.)

SZOLGÁL

690. Odaszógál [belészógál] a fájdalom. 'egy bizonyos testrészben érződik a fájdalom' „A nyilalás odaszógált a derékamba.” „A fájás belészógál a lábába.”

SZONNYÚ⁵⁸

691. Szonnyú! 1. 'szomjas' (melléknévként) „Erősen szonnyú vótam.” 2. 'szerencsétlen, nyomorult' (főnévként) „Te szonnyú! Há hogy tudsz ilyen szonnyú lenni?!”

SZÖKIK

692. Egy helyett nem szökik kettőt. 1. 'nem segítőkész' 2. 'lusta'

SZÖLŐ

693. Tudod-é, hogy szőlőből és lehet bort csinálni? 'megfelelő nyersanyagokkal, hozzávalókkal készítd el azt, amit készítesz' – A szólást akkor használják, ha valaki szűkölködő kényszerűség, szegénység stb. miatt nem megfelelő módon, helyettesítésekkel csinál vmit. A proverbium forrása egy anekdotikus történet: Egy csíki öregaszony rózsabogyót (helyi népi nevén: seggvakarót) szed a faluvégén. Egy arrajáró megszólítja: „– Azt maga minek szedi, néni? – Bornak, lelkem, bornak! – Hát azt maga hallotta-é, hogy szőlőből és lehet bort csinálni? – Mondják, lelkem, mondják!” – A történet jellemzi a hideg éghajlatú, konzervatív Csíkot is, ahol a jó szőlőbor csak a fantázia világába, a híresztelések közé tartozik.

SZÖR

694. Kényes a szőre. 'sértődékeny' „Az anyóssának igen kényess a szőre, nem lehet neki akármit mondani.”

695. A szőrös felire esik. 'szerencsés, jól sikerül neki vmi' „Na, most az egyször mű és a szőrös felünkre estünk!”

696. Szőrvel szőrt (cséről). 'mindent mindennel típusú csereakció, amikor valaki mindenestül odaad valamit valamiért, amit ugyancsak mindenestül fogad el' „A házból blokkba kötözött, úgy, hogy szőrvel szőrt csérelt.” – A szólás eredetileg állatok egymással való elcserélésére vonatkozott.

→ *kutya* (A kutya a szőrit elhányja, de a természetit nem.)

SZUOK

697. Szurok szombatján. 'az utolsó pillanatban, amikor már nem elég rá az idő' „Métt hagyta el ilyen szurok szombatjára?” – Rokon szólás: „Körmére van égve a gyertya.”

SZÜRET

698. A szüret után (még) bál és lész. 'veszekedés, verekedés következik a nem megnyugtató eredményre' „Mindénki kapott, amit kapott, de avval még nem intéződött el semmi, met szüret után még bál és szokott lenni.” – Olyan esetben használják, amikor egy elért eredmény, egy kialakult helyzet csak látszólag végleges, illetve nem mindenki számára megnyugtató, következtésképpen várható, hogy miatta látványos konfliktushelyzet alakul ki.

TAKARÓ

699. A takarót, ha erőst húzzák, elszakad. 'a nagy ambíció miatt mértéken felüli áldozatot, erőfeszítést nem lehet vállalni,

⁵⁶ Szerez.

⁵⁷ Csipeget valamiből.

⁵⁸ Szerencsétlen, sanyarú, éhenkórász.

mert összeroppan bele, rajtaveszt az ember' „Azt mondta, hogy elad mindent, s ügyes megvénzi azt a bessőt⁵⁹. Csak végül ne-hogy rajtavesztésen, met ha a takarót erőst húzzák, végül osztán égyszér csak elszakad.”

TAKARÓ⁶⁰

700. **A takarók [segítségük] jönnek.** 'vihar lesz' – A metaforikus kifejezés arra utal, hogy a szélben vihardémonok, szépasszonyok jönnek, akik szétszórják a száradó szénát.

TAKONY

→ *nekiszökik* (Nekiszökik, mind a csürke a takonynak.)
→ *orr* (Az orrodba nyúlok takonyétt!)

TALÁLKOZIK

701. **Találkozik (vmivel).** 'beválik a számítása, meglesz az eredménye a munkának, a kiadásoknak' „Járunk dógozni a mezőre egész nyáron, de osztá megvállik, hogy az őszön mivel találkozunk.” „Ha én nekéd mind felszámolom tarifa szérint ezékét a gépi munkákat, te akkor végül nem találkozol sémével, me nekéd ezen a földön annyi gabonád nem lesz, hogy ez a kiadás megtérüljön.”

TANÁCS

→ *bolond* (Bolondnak bolond a tanácsa és.)

TÁNC

702. **Ha a táncba beállottál, járni kell.** 'ha már elkezdted, folytatni kell; nem hagyhatod már abba úgy, hogy a befektetett idő, munka, pénz stb. el ne vesszen'

703. TÁNCOL

→ *pap* (Csak ott, ahol a papok táncolnak.)

TAPOS

704. **Tapod (vmivel).** ~ **Eltapodja az üdőt.** 'tesz-vesz vmit' „Van itthon és mivel tapodjon egész nap.” „Nem és tudom, mivel tapodtam el az üdőt.”

705. **Tapod (vmiben).** 'tevékenykedik vmi érdekében' „Eleget tapodtam benne, hogy a telekkönyvet megszerézzem.

TARLÓ

706. **Tolló likába fú a szél.** 'ősz van' – Aratás után a tarlón a levágott búzaszár lyukába fúj a szél.

TASZÍT

707. **Taszított (vkit, vmit).** 'segít, támogat' „A nyugdíjmelés erőst nem taszítsa meg a szekeret.”

TÁTOG

708. **Eltátog (vmit).** 'elmulaszt vmit' „Eltátogta az üdőt.” „Ezt és eltátogta, végül csak nem kérte meg a fogatost pityókát ütetni.”

TEHÉN

709. **A tehenyünk megbornyudzott, / egyet ünőt, egyet bikát, / adjon Isten jó éjszakát!** – Esti lefekvéskor mondott búcsúzó formula.

→ *Jó éjszakát!* (A tehenyünk megbornyudzott, / egyet ünőt, egyet bikát, / adjon Isten jó éjszakát!)

TEJ

710. **Beléfigik a tejbe.** 'elront vmit, problémát okoz' „A tejbe beléfigott vót, s most a vezetőség haragszik reja.”

711. **Eldől a tej.** ~ **Eldőjti a tejet.** 'haragba kerülnek, összevesznek, vége van a jó viszonyoknak' „Ha tudtam vóna, hogy a tej eldől tölle, inkább hallgattam lenne.”

712. **Ésszeményen a tej.** 'összevesznek, harag, nézeteltérés támad közöttük, vége van a jó viszonyoknak' „Csúful össze van mēnve köztik a tej, ejiszē má nem és köszönnek egymásnak.”

713. **(Jól) leadja a tejet.** 'kurva'

714. **Még van gyűlve a teje (vmivel).** 'ideges, izgága, mert vmi megoldatlan problémája van, siet vhová' „Mivel van úgy meggyűlve a tejed?” „Még van gyűlve most a tejik, met a lejánka állapotos lett!” „Hova futsz ilyen hamar? Jól meggyűlt a tejed!”

715. **Olyan, mind a tej.** 'tisza, jó' „Olyan üdő vót Kisasszonkor, mind a tej.”

→ *néz* (Ha egy lábos tejbe belénéz, megsvanyodik.)

TEKE

716. **Tekét köt.** 'terűt szállító jármű alját egy földön csúszó, a súlyt hordozó faszerkezettel, gerendával kipótolja' – A teke terűt szállító szekéren vagy szánon alkalmazott, földön csúszó kisebb-nagyobb gerenda, ami szükség esetén ideiglenesen kiegészíti a jármű szerkezetét. „Ha a nagy terű alatt a tengély letörött, a tengély alá tettek hosszan egy fát. Ez vót a teke vagy csúszó. Az elejít félkötték a tengélyre, s a vége csúszott hátul a földön. Ezēn a tekén a fát ilyenkor és haza lehetett hozni.” – A tekét több helyzetben is alkalmazták. Amint látjuk, tengelytörés esetén erre helyezték a súlyt, de téli szénahordáskor a szán szerkezetének kiegészítésére is „tekét köttek”.

TEKEREDIK

717. **Nem tudja, merre tekerēdjēn el.** 'nem tudja, mihez kezdjen' „Félmondtak neki, s most nem tudja, merre tekerēdjēn el.”

718. **Tekerēdik jobbra és, balra és.** 'a bajban próbálkozik ezzel is, azzal is'

TEGNAPI

719. **Nem vagyok a tēnnapi! ~ Nem a tēnnap születtem!** 'tudom, mit kell tenni' „Tudjuk, hogy mi a mű kötelességünk, met nem vagyunk a tēnnapiak!”
tér(ül) Sz: Aki tér, üdvözül!

TÉL

→ *farkas* (Csíkba a farkas nem észli meg a telet.)

→ *nyár* (Amelyen a nyár, olyan a tél.)

TEMET

→ *köhög* (Ne köhögj, met a pap nem temet el!)

TÉR(ÜL)

720. **Aki [még]tér, üdvözül.** – A „tér(ül)” szó kettős jelentésén – 1. 'visszaforul' 2. 'erkölcsi értelemben megigazul, jó útra tér' – alapuló tréfás szólást, akkor használják, amikor valaki visszafordul onnan, ahová korábban elindult. Köszönés gyanánt is mondható.

TÉRD

721. **A térgye sebēsēdik ki tölle.** 'nem szája íze szerint való, nem szereti' (rendszerint ételre használják) „Lacinak a térgye sebēsēdik ki a fuszujka levestől.”

⁵⁹ Telket.

⁶⁰ Szénát szárító személy.

TERÍTEZIK

722. **Terítették.** 'nagyzo' 'Most mindenki terítették, böcsködik, s közbe sír.'

TESTBEHABARODOTT

723. **Testbehabarodott.** 'nagytestű' (emberre) 'Olyan testbehabarodott fejrén vót.' – Magyarázata: 'Hát van ugye társaságba habarodott, munkába habarodott. Azt jelenti, hogy összevagyult valamivel.'

TETVES

724. **Örökké a tetves vakarózik.** 'az akar többnek, másnak látszani, mint ami, akinek van, miért szégyenkeznie, akinek valami kellemetlen, vagy aki szabadulni akar valamitől' 'Van, aki emlégeti, hogy neki az ősei kik vótak, s mik vótak, de hát minél tetvesebb valaki, annál jobban vakarózik.'

TINCSEL⁶¹

725. **Tincsel(get)** (vkit, vmit). ~ **Feltincsel(get)**. 'táplál, feltáplál' 'A malacokat feltincselgette, s végül jó pénzt kapott értik.' – A 'tincs' szó jelentése 'nyaláb'. Például: 'Égy tincs szénát ott náluk nem lehet elvesztégetni.'

TAPLÓÜTÉS

726. **Akkora, mind egy toplóútés [ütés topló].** 'kicsike' 'Ak-kora vót, mind egy ütés topló, de nem félt félülni a ló hátára.'

TOJÁS

→ *fing* (Finggal nem lehet tojást festeni.)
→ *kakas* (Kivette a kakas a vámot.)

TORMA

→ *nyű* (A nyű és a tormába belécsik, s azt gondolja, hogy annál jobb nincsen.)

TÖBB

727. **Többvel éri bé.** 'erőltet vmit, hogy ne maradjon kárban, hogy elérjen vmit, de végül többet veszít, mint amit nyer' 'Ejtsz jobb, ha nem keressük többet az igazunkot, met végül osztán többvel érjük bé.'

TÖK

→ *fényes* (Fényes, mind a Salamon töke.)

TÖKEDIK⁶²

728. **A fülibe tőkedik (vkinek vmi).** 'a fülbe kerül, tudomást szerez róla' 'Jaj, nehogy valakinek valami a fülbe tőkedjen, s osztán végül baj légyen belőlle'

TÖR

729. **Tör (vkire).** 'támad vkit, vesztét akarja vkinek' 'Erőst tört rēja, met valaméett ki nem állhatta.'

TÖRVÉNY

730. **A törvénlapot fordítsák erre és, s arra és.** 'a törvény így is, úgy is értelmezhető, kedvezhet ennek is, annak is'

TÚRÓ

731. **Olyan a túró, amelyen a gyúró.** 'a munka eredménye a munkát végző személytől függ'
→ *barát* (Barát, barát, de a túrót pénzéért méri.)

TÜZ, TÜZEL

732. **Tüzel (vkire).** 'haragszik vkire, ártani akar neki, nyilvánosan szóval támadja' 'Rég hogy tüzel réám, de én nem tudom, hogy méétt, met én neki nem vétettem soha.'

733. **A tüzet szítsa.** 'gerjeszti a békétlenséget' 'Az embérnek kell légyen annyi esze, hogy ne kezdje el a tüzet szittani!'

→ *füst* (A füstöt a tűz melegített szénvedni kell.)

→ *füst* (Ahol tűz van, ott füst és van.)

→ *láng* (Veti fél a tűz langja.)

→ *néz* (Olyan széme van, hogy ha a kemencébe bénéz, a kemence tüze mégalszik.)

TYÚK

→ *kapu* (Ha a kapu tetejin bénéz, a tyúkok mind megdögölnek.)

→ *lúd* (Lúd lúddal, s tyúk tyúkkal.)

UJJ

734. **Amíg az ujjával bééri.** 'telhetetlenül iszik v. (ritkábban) eszik, addig, amíg okádni kezd' 'Ne igyál addig, amíg az ujjodval bééred!'

→ *segg* (A seggibe van-e az ujj?)

ÚJRA

735. **Újrarakad (vki).** 'nehézség, nélkülözés közepette megéri az új, soron következő termést, juttatást' – 'Nincs egy kupa lisztünk, de ha mégérjük az aratást, osztán valahogy ejjsz újraarakadunk.'

ÚR

736. **Az Isten Úrnak teremtette, csak pénz nélkül felejtette.** – Tréfás.

→ *paraszt* (Légyél úr, met paraszt akármikor lehetsz!)

ÚT

737. **Ki van az útja (vminek).** 'szükség van rá, oda kell adni vmit' 'Nálunk örökké jól ki van az útja a pénznek.'

738. **Van [nincs] útja rēja.** 'van [nincs] lehetősége vmire' 'Nincs útja rēja, hogy rējajjjon.' 'Van útja rēja, hogy elejibe kerüljön a dolognak.' (értsd: 'meg tud előzni vmit')

→ *ösvény* (Nincs feltúrva előtte az ösvény [út].)

ÜGY

739. **Ügybe se vészi.** 'semmibe vesz, érdektelen számára' 'Héjába rimánkodott neki, ügybe se vette.'

740. **Ügyet se vet rēja.** 'semmibe vesz, nem figyel rá' 'Ügy elment mellette, hogy ügyet se vetett rēja.'

ÜGYEL⁶³

741. **Ügyel [odaügyel] (vkire, vmire).** 1. 'vigyáz vmire' 'Ügyelj magadra!' 2. 'figyel vkire' 'Oda se ügyelt a nagyapjára.'

742. **Ügyel (vkit, vmit).** 'keres, néz' 'Mit ügyel maga?' 'Ügyelém a tehenyékét, hogy vajon hol járnak.'

ÜLTET

743. **Ültet [félültet] (vkit).** 1. 'felbújt vkit vki ellen, hergel vkit vkire' 'Valaki ülteti, azért lássa akkora nagy helyt magát.' 2. 'biztat, ígéretet neki vmit' 'Ne ültess a gyermekét, met osztán rosszul esik neki, ha lemarad.'

⁶¹ Lassin táplál.

⁶² Belegyökerezik, belekerül.

⁶³ Vigyáz, figyel.

ÜST

744. **A szénet mindénki a maga üstje alá [felé] hajtsa.** 'mindenki a maga hasznát nézi' „Mégválasztották, s attól kezdve a szénet ő és a maga üstje alá hajtotta.” „Ha ezt tészem, a szénet avval nem a magam üstje felé hajtom.”
→ *baszik* (Mégbaszta az üst az ordát.)

ÜT

745. **Üti még a lába nyomát és.** 'engesztelhetetlenül támadja' „Üssed még a lába nyomát és!”

ÜVEG

746. **Inkább döjtsd el a templom tornyát (ne az üveget)!** – Tréfás lehetetlenség formula. Akkor mondják, ha valaki akaratlanul feldönt vagy fel akar dönteni vmit, aminek talpon kelene maradnia (pl. véletlenül hozzáér az asztalon álló itallal teli üveghez, ami ettől esetleg eldőlhet).

VACKORFA

747. **Vackorfa alatt nyakas körtét ne keress!** 'a tulajdonságok öröklesek, amilyen (rossz) az apa, olyan a fia is'

VACSORA

→ *kutya* (Bizonytalan, mind a kutya vacsorája lámpafűvása után.)

VÁG

748. **Vágják ki, de ne varrják össze!** – Átokformula. Tulajdonképpen elsődleges jelentése: 'haljon meg a kórházi műtét közben!'

VÁG⁶⁴

749. **Elébb kotolj, s [csak] azután vágj!** 1. 'ne vetemedj tettelegességre' 2. 'nem vagy képes a tettelegességre' – A „vág” szó kétértelműségén (1. 'üt' 2. 'megcsíp a tyúk') alapuló szólás az alábbi, fenyegető párbeszédből alakult: „– Úgy megvágglak! – Elébb kotolj, s azután vágj!”

VAGYON

→ *szerez* (Vagyont szerezni nehéz, de gyűlöletét annál könnyebb.)

VAJ

750. **Nem árt a vaj a lepénnek.** 'ha egy bizonyos dolog összeállításához, elkészítéséhez szükség van vmilyen drága anyagra, és ha abból a szükséges mennyiségnél többet használunk fel, akkor mindebből csak jó származhat, baj semmiképpen nem'

VAK

751. **Ne láss süket, / ne hallj vak!** 'ne tudj róla!' – A paradoxonok megerősítik a 'se ne láss, se ne hallj!' jelentést.

752. **Szërtenéz, mind Vak Pista Brassóba.** 'szétnéz vhol, de nem bizonyos, hogy meg is látja, amit meg kellene látnia'

753. **A vak mit váj, abba jár.** 'valahogyan, tudatlanul csinál valamit'

754. **Vaknak mondhatod, hogy megvirradt.** 'ha vki természetétől fogva képtelen vmire, hiába próbálod elmagyarázni neki, megértetni vele'

→ *kutya* (Ábrándozik, mind vak kutya a hódvilágnak.)

→ *szem* (Szémésnek áll a világ, a vaknak a valag és jó.)

VALAG

755. **Valagászódik (vki).** 'érdeklődik, kíváncsiskodik' „Ezek az újságírók, riporterek olyanok, hogy örökké csak valagászódnak, meg minden nap még kell hogy tótsék az újságot valamivel.”

→ *segg* (Ég a segge [valaga] vmi után, vmiért).

→ *segg* (Nem a seggedből [valagadból] húztál ki!)

→ *szemes* (Szémésnek áll a világ, a vaknak a valag és jó.)

VALLATÁS

→ *elválik* (Elvállik a vallatásnál.)

VALÓSÁGOS

756. **Valóságos (vki).** 'épeszű' „A gyermek nőtt, növegetett, de nem vót egészen valóságos.”

VÁM

→ *kakas* (Kivette a kakas a vámot.)

VAN

757. **Vallást van, csak Ferenc nincs honn.** 'egyfelől lehetséges volna, de másfelől mégsem lehetséges' – A szólás egy megtörtént esetről származik: egy családtól kölcsön kértek valamit, de a családtagok, miután úgy nyilatkoztak, hogy rendelkeznek a kért dologgal (a „vallást van” jelentése: 'vanni van'), végül mégsem merték kölcsön adni, mivel a Ferenc nevű gazda nem volt otthon.

758. **A vanval baj van.** 'a vagyon bajjal, gonddal jár'

VÁNDOR

→ *felkel* (Kelj fél, met a vándor a hetedik falu végén má megpihent!)

VARJÚ

759. **Addig még sok seggetlen varjú szarik!** – Lehetetlenség formula.

760. **Néz belé, mind a varjú az üress löfejbe.** 'néz bele vmi üres edénybe vagy egyéb üreges tárgyba'

VAS

761. **Vagy a vasat ütni kell, vagy a fúvót nyomni kell.** 'vmit mindenképpen dolgozni kell, a fáradtság, nehézség elől nincs menekvés'

VASÁRNAP

→ *macska* (Annyiba vészi, mind a macska a vasárnapot.)

VASFŰ

762. **Vasfű van a markába.** 'erőskező, nagyon megszorít vmit' „A fiatalnak vasfű van a kezibe.”

VECSERNYE

→ *elbasz* (Elbasztuk a nagymisét, de nem baj, me csapunk egy fasza vecsérnyét!)

VÉG

763. **Égyik vége rövebb.** 'nem elég hosszú' „A fának az égyik vége rövebb, úgyhogy nem lesz jó.” – Tréfás.

VEJ

→ *víz* (Aki réggel vizet iszik, jó vejnek való.)

⁶⁴ Üt.

VÉKA

→ *szegénység* (A szegénységét nem lehet véka alá rejtteni.)

VÉKAFÉREJE⁶⁵

764. **Kihánt-vetett eleje, / s nincs egy vékaféreje.** 'cifrálkodik, de voltaképpen nem illeti meg a hivalkodó cifraság, mert szegény' – Csúfoló rigmus.

VÉNASSZONY

→ *figik* (Te csak akkor szólj, ha a vénasszon figik.)

→ *segg* (A vénasszon ha a csóré seggivel végigcsúszik, le-ményen.)

VENDÉG

765. **Réggeli vendég nem tart estig.** 'a reggel eleredt eső, egy idő múlva eláll, és az aznapi terveket meg lehet valósítani'

VER

766. **Veri magát (vmivel).** 'bajban van, és elfoglalja magát vmivel, hogy ne gondoljon a bajára' „Veri magát a tévével.” „Nincs rejtautalva a munkára, de veri magát a munkával, hogy ne esz gondoljon a felesége halállára.”

767. **Veri a vizet.** 'vmi nagyon akar, és másoknál is ügyködik a megvalósítás érdekében' „A pap verte a vizet erőst, hogy ki kell adni bérbe a szénafüveket.”

→ *asszony* (Az embő nem örökké tudja, hogy métt veri az aszszont, de az asszon örökké tudja, hogy métt kapott.)

VÉR

768. **Hűl [mēghűl] a vére.** 'megijed, fél' „Égy kicsit nekem es hűlt a vérēm, de nem mutattam.”

VERÉB

→ *hess* (Héssel nem lehet verebet fogni.)

VESDI⁶⁶

769. **Vesdit (csinál vmit).** 'versenyze' „Vesdit ivutt.” „Az a kicsi gyermek a szalmát vesdit szédte a nagyokkal.” „Öreg vagyok má, de ő velem vesdit nem dógozik.”

VESZEKEDÉS

→ *kenyér* (Azon a kényeren, amelyikēn összevesztek, béküljenek es mēg.)

VET

770. **Méssze nem vet.** 'szűkmarkú, nem ad túl sokat vmiért' „Mégcsinálhassuk, de félíg potyára dógozunk, met ezétt a munkáétt méssze nem vetnek.”

771. **Vet (vkire).** 1. 'felhánytorgat, szemrehány, odaszól' „A minap azt vette nekem, hogy én neki nem parancsolok.” „Hal-lottad-ē, Zsófi mit vete nekem?” „Most vetik, hogy János ki lét semmizve.” 2. 'haragszik, neheztel vkire' „Nincs métt vess rejjám, met én erről nem tēhetēk.”

VILÁG

→ *degedt* (Olyan sētēt van, mind a degedt (s csupa tūróbūz az egész világ)

→ *drót* (A világon a legtöbb a drót, s a szar ember.)

→ *felölel* (Fölöleli a világot.)

→ *kerék* (A világ kereke örökké eléfelé forog)

→ *szem* (Szēmēsnek áll a világ, a vaknak a valag es jó.)

VISZ

772. **Vigyed, fiam, vigyed, hogy ne lēgyēn neked se, s nekēm se!** 'ha tőlem elveszed az illető tárgyat, tönkreteszed, es végül nem lesz se neked, se nekem' – A szólássá vált mondat egy Csiszér Ábrahám nevű idős ember szájából Būdös tartományában a havason hangzott el, akitől egy fiatalabb férfi, Tānczos Károly kérte kölcsön az erdőllő szekerét. Csiszer Ábrahám, aki tudta, hogy a kölcsönért folyamodó milyen hatalmas terükkel szokott járni, előbb nem akarta a szekeret kölcsönadni, de végül kénytelen-kelletlen, a fenti megjegyzés kíséretében beleegyezett.

VÍZ

773. **Aki réggel vizet iszik, jó vejnek való.** 'részes legény' – A talányos közmondás voltaképpen egy anekdotikus történet tanulsága, de ettől függetlenül is él. A történet szerint amikor a leendő vej felől érdeklődnek a menyasszony szülei, arra a kérdésre, hogy van-e valami hibája a vőlegénynek, azt a választ kapják, hogy egyéb nincsen, csupán annyi, hogy reggel nagyon issza a vizet. – Hát az nem baj, víz van a kútban elég! – válaszolják gyanútlanul, nem sejtve, hogy a reggeli vízivás az esti részeskedés következménye.

774. **Jó embērral a víz es jó.** 'a jó emberrel a szegénység közepete is kellemes együtt lenni'

→ *bennhált* (Bennhált víz.)

VONAT

→ *kecske* (A kecske a vonatot elkerüli.)

VÖLGY

→ *hegy* (Vögyből hēgyet nem tőtünk.)

ZABLEPÉNY

→ *árpacipó* (Árpacipó s zablepény, / ezt hozta a szébb jövő.)

ZSÁK

775. **A lisztēs [korpás] zsákot ha ütik, [csak] a finomja mēnyēn ki belölle.** 'ha vkit veréssel akarunk a jóra téríteni, ezzel még rosszabbá tesszük' – Rendszerint az asszony megverésének tilalmát kifejező szentenciaként használják.

776. **Zsák a főtját, s ecetēs korsó a dugaját mēgkapja.** 'mindenki megtalálja a hozzá illő társat'

→ *macska* (Kidugja a macska a körmit a zsákból.)

ZSÍR

777. **Mēgsül a maga zsírjába.** 'a bajban sem szorul másra, ha nehezen is, de megvan magában' „Szeretnék a magam zsírjába mēgsülni, hogy ne kēlljen kērni sēnkitől, ne kēlljen rēaszorulni sēnkire.”

⁶⁵ A „vékaféreje” akkora földterület, amit egy véka gabonával be lehet vetni, körülbelül 7 árnyi területesség („vékás föld”).

⁶⁶ Verseny.

777 de proverbe din Sâncrăieni

(Rezumat)

Am cules aceste zicale, fraze situaționale și proverbe în Sâncrăieni (jud. Harghita) în cursul ultimilor patru-cinci ani. Interpretând noțiunea proverbului într-un sens larg, am inclus în culegerea mea și cuvinte aparent simple, dar în realitate având o complicată structură semantică, care au devenit echivalente cu zicalele în urma unor schimbări de sens bazate pe logica vizuală. Aceste cuvinte sunt metafore vizuale, care pot fi folosite în anumite situații bine definite. Printre proverbele publicate sunt unele, care sunt relativ mai larg cunoscute – chiar și în întregul Ținut Secuiesc, deci pot fi considerate structuri lingvistice permanentizate. Altele sunt caracteristice doar pentru un mediu restrâns (sat, stradă, familie), sau unele sunt chiar absolut unice și individuale, adică sclipiri lingvistice, care reflectă anumite situații.

777 proverbs from Csíkszentkirály

(Abstract)

I have collected these sayings, situational phrases, proverbs in Csíkszentkirály (Sâncrăieni, Harghita county) during the last four-five years. Interpreting the notion of proverb in a wider sense, I included in my collection even apparently simple words, but in reality having a sophisticated semantic structure, that have come equivalent with sayings due to some changes in their meanings based on visual logic. These words are visual metaphors that can be used in certain well defined situations. Among the published proverbs some are known in relatively large areas – even in the entire Székelyföld region; thus they may be considered as permanent linguistic structures. Others are characteristic only for restricted locations (village, street, family), yet others are even unique or personal, kind of linguistic glints reflecting certain situations.

